

TAMPEREEN YLIOPISTO

Emppu Siltaloppi

Todellinen uhka, agitoitua ideologiaa vai kansallisen historian jälkiviisautta?

Kokemus ensimmäisen venäläistämiskauden (1899–1905) aikaisesta
kutsuntapakolaisuudesta aikalaisten kirjoituksissa

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2017

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SILTALOPPI, EMPPU: Todellinen uhka, agitoitua ideologiaa vai kansallisen historian jälkivii-sautta? Kokemus ensimmäisen venäläistämiskauden (1899–1905) aikaisesta kutsuntapakolaisuudesta aikalaisten kirjoituksissa.

Pro gradu -tutkielma, 117 s.

Historia

Toukokuu 2017

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 1900-luvun alun Suomen suuriruhtinaskunnan maastamuuttoon liittyntä kutsuntapakolaisuutta aikalaiskirjeiden, myöhemmin laaditun muistelmamateriaalin, sekä niitä tukevien lähteiden kautta. Helmikuun manifestia seuranneen niin kutsutun ensimmäisen venäläistämiskauden (1899–1905) aikana Venäjän keisarikunnan toimeenpanema yhtenäistämiskäsiherätykset herätti mittavaa polemiikkaa ja vastustusta suuriruhtinaskunnassa. Poliittinen skisma kulminoitui näkyvästi vuonna 1902 asetetun uuden asevelvollisuuslain ympärille, jonka pelättiin vievän Suomen asevelvolliset Venäjän armeijaan suuriruhtinaskunnan rajojen ulkopuolelle. Suuriruhtinaskunnassa sortotoimenpiteiksi tulkittu yhtenäistämiskäsiherätykset herätti mittavaa vastarintaa, ja asevelvollisuuslain muutosta vastustettiin laajalle levinneen kutsuntalakkoliikkeen muodossa. Samaan aikaan voimakkaasti kasvanut maastamuutto herätti tulkintoja uuden asevelvollisuuslain synnyttämästä kutsuntapakolaisuudesta.

Kutsuntapakolaisuutta käsittelevissä tulkinnoissa ilmiö on nähty sekä todellisena maastamuuton aiheuttajana, että vuosisadan alun ja sotien välisen ajan poliittisesta ilmapiiristä kumpunneena myytinä. Tutkimuksellisella otteella tätä kiisteltä ilmiötä on sivuttu vain muutamaan otteeseen, ja aiheesta tehdyt tulkinnot ovat jääneet pitkälti makrotasolle. Käsitteet vuosisatojen taitteessa päätään nostaneen poliittisen liikehdinnän ja asevelvollisuuslain muutoksen lomittumisesta tavallisten aikakauden siirtolaisten elämään ovat jääneet epämääräisiksi. Vuonna 1902 suuriruhtinaskunnasta Yhdysvaltoihin siirtyneen Fredrik Tuomisen laatimat kirjeet, sekä hänen Suomeen jääneen veljensä Antonin tuottama muistelmamateriaali tarjoavat mahdollisuuden tavoittaa uutta näkökulmaa kutsuntapakolaisuusilmiöön from below -perspektiivistä.

Aineiston tulkinnassa kuljetaan historiallisen kirjetutkimuksen alueella, mutta kantavana raamina toimii mikrohistorian tutkimusperinne, jossa yksilön kaltaiseen rajattuun kohteeseen keskittymällä halettua ilmiötä voidaan lähestyä. Fredrik Tuomisen kirjoitusten ja hänen elämästään kertovien muiden lähteiden kautta rakentuu kuva siitä, miten 1900-luvun alun poliittinen skisma ja lakimuutokset yksilön elämään lomittuivat, ja miten yksilö tilanteeseen suhtautui. Muistelmamateriaalin kautta on hahmoteltavissa myös sitä, millaisia merkityksiä kutsuntapakolaisuudelle myöhemmin annettiin.

Uusi asevelvollisuuslaki ei tuonut mukanaan merkittäviä muutoksia, sillä asepalvelus suoritettiin edelleen Suomessa, eikä vakinaiseen kolmen vuoden palvelukseen otettu kuin murto-osa ikäryhmästä. Suuriruhtinaskunnan eliitin taholta helmikuun manifesti oli kuitenkin leimattu valtiolliseksi hyökkäykseksi, ja agitaation sekä kutsuntalakkoliikkeen kautta käsityksiä yhtenäistämiskäsiherätyksen vaarallisuudesta iskostettiin tavallisen kansan pariin. Uudesta asevelvollisuuslaista muodostui eräänlainen venäläistämisen symboli, jota vastustettiin ensisijaisesti periaatteellisista syistä, ei niinkään sen luoman konkreettisen rasituksen vuoksi. Käsiyksen asevelvollisuuslain aiheuttamasta maastapaosta päättyy tässä mielessä hyvin kyseenalaiseen valoon.

Fredrik Tuomisen kerrontansa puolesta fragmentaarinen ja moninaisen välillisyyden värittävä kirjeaineisto tarjoaa tulkinnallisista haasteistaan huolimatta hyvin henkilökohtaisen kurkistusaukon kutsuntaikää lähestyvän siirtolaisen elämään ja ajatuksiin. Maastamuuton kontekstissa kirjeenvaihto toimi ensisijaisesti katkenneiden kotiyhteyksien uudelleen muodostamisen välikappaleena. Kirjeitä dominoineiden arkisten selonteiden joukossa esiintynyt Venäjänpolitiikan kritisoiminen ja kielteinen suhtautuminen kutsuntoihin kertovat aikakauden asenneilmapiirin iskostuneen kirjoittajaan. Ensisijaisesti maastamuutto tarjosi yksilölle mittavia taloudellisia mahdollisuuksia, mutta lukuisat viitaukset asevelvollisuusasiaan kielivät, että kutsuntojen välttely osaltaan vaikutti Fredrikin maastamuuton taustalla. Kokonaisuudessaan venäläistämiskausi näyttäytyy kirjoittajan jokapäiväisen elämän kannalta kuitenkin toissijaisena aiheena, jota seurattiin muun arjen ohessa.

Vaikka uutta asevelvollisuuslakia on vaikea nähdä merkittävänä maastamuuton aiheuttajana, on sen merkitystä jälkipolvien käsissä tavattu painottaa. Anton Tuomisen muistelmassa ensimmäinen venäläistämiskausi muistettiin systemaattisen tuhoamispolitiikan jaksona, joka uuden asevelvollisuuslain myötä synnytti massamittaista kutsuntapakolaisuutta. Kirjoittajan mukaan aikakauden poliittinen kuohunta oli toiminut lähtölaukauksena myös Fredrikin maastamuuton taustalla. Vuosisadan alun poliittinen mobilisoituminen ja kutsuntalakot olivat jääneet Antonin muistoihin ikäpolven jakamana käännteentekevänä kokemuksena. Kun tapahtumista myöhemmin kirjoitettiin, löytyi kerrontaa kannatteleva raami laajemman yhteisön jakamista, Venäjän uhkaa korostaneista sortokausitulkinnoista.

Tutkimukseni keskustelee sekä sortokausiaikaa koskevan historiografian että siirtolaisten kirjeaineistoa ja mikrohistoriaa käsittelevän tutkimuksen kanssa. Esitän, että suomalaisessa historiankirjoituksessa verrattain vähän hyödynnetty siirtolaiskirjeaineisto voi tarjota hyvin hedelmälliset lähtökohdat maastamuuton tarkasteluun. Siirtolaiskirjeet ovat erityisen informatiivinen aineisto osana monilähteistä mikrohistoriallista tutkimusotetta, jonka kautta maahanmuuttajien elämää, arkea ja niihin liittyneitä ilmiöitä voidaan lähestyä hyvin kokonaisvaltaisesti.

Asiasanat: 1900-luku, amerikansuomalaiset, asevelvollisuus, kirjetutkimus, kutsuntalakot, kutsuntapakolaisuus, laillisuustaistelu, maastamuutto, mikrohistoria, Pieksämäki, Republic, siirtolaiskirjeet, siirtolaisuus, sortokausi, sosialismi, Yhdysvallat, Ylä-Michigan, venäläistämiskausi.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	s.1
1.1 Tutkimustehtävä	s.2
1.2 Lähteet ja teoreettiset lähtökohdat	s.5
1.2.1 Kokemusmaailman heijastumat siirtolaiskirjeissä	s.5
1.2.2 Elämäkerralliset muistelmat	s.9
1.2.3 Mikrohistoriallinen lähestymistapa	s.11
1.3 Aikaisemmat tulkinnat	s.13
1.4 Käsitteet	s.17
2. Uusi asevelvollisuuslaki ja keisarikunnan rajamaa	s.20
2.1 Rautatiehäisperhe uuden vuosisadan kynnyksellä	s.21
2.2 Mistä uudessa asevelvollisuuslaissa oli kysymys?	s.25
2.3 Kutsuntalakot Pieksämäellä ja Haapakoskella	s.29
2.4 Vaikuttiko uusi asevelvollisuuslaki Pieksämäen siirtolaisuuteen?	s.33
2.5 Ensimmäinen sortokausi Antonin muistelmassa	s.39
3. Siirtyminen keisarikunnan lainsäädännön ulottumattomiin	s.44
3.1 Yhteydenpito siirtyy kirjeiden varaan	s.44
3.2 Maahanmuuttajan alkutaival	s.49
3.3 Kutsunta-asia keskustelun kohteena	s.51
3.4 Vapautumisen retoriikkaa kirjeenvaihdon kentällä	s.56
4. Routavuosien arkea amerikansuomalaisessa maailmassa	s.60
4.1 Toimeentuloa Republicin kaivoksista	s.61
4.2 Seuratoimintaa, vapaa-aikaa ja kotisuhteiden ylläpitoa	s.65
4.3 Imperialismin kritiikkiä kirjelehdillä	s.73
4.4 Vuoden 1905 kutsunnat osana kotiinpaluusuunnitelmia	s.80
5. Yhteydenpito hiipuu ja katkeaa	s.86
5.1 Keisarivallan kritisoimisesta luokkayhteiskunnan arvosteluun	s.87
5.2 Langennut laillisuustaistelija? Antonin tulkinta veljensä elämästä	s.93
6. Päätelmät	s.99
7. Liitteet	s.104
8. Lähdeluettelo	s.107

Fredrik Ivar Fredrikinpoika Tuomisen valokuva
vuodelta 1917, jolloin hän asui vaimonsa ja neljän
lapsensa kanssa Sault Ste. Mariessa, Kanadassa.

Perikunnan kokoelmista.

1. Johdanto

Turun siirtolaisuusinstituutissa 2010-luvun alussa suorittamani aineistonkeruun yhteydessä eteeni sattui poikkeuksellisen kiinnostava siirtolaiskirjekokoelma. Vuonna 1883 Kaarinassa syntynyt Fredrik Ivar Tuominen oli tuhansien muiden Suomen suuriruhtinaskunnan asukkaiden tavoin siirtynyt Yhdysvaltoihin vuonna 1902. Pitkä välimatka lähtömaahan oli pakottanut 19-vuotiaan ratamestarin pojan muodostamaan katkenneet kotiyhteydet uudelleen kirjoittamalla, ja nuoremmalle veljelle Juholle vuosien 1903–1907 välillä lähetettyjen kirjeiden¹ kautta piirtyi vivahteikas kuva nuoren maahanmuuttajan arjesta vuosisadan alun Yhdysvalloissa. Ytimekkään raporttimaisia kirjeitä dominoivat kirjavat selonteot jokapäiväisestä elämästä, mutta arkisen kirjoittelun joukosta silmiinpistävällä tavalla esille nousi myös aikakauden poliittinen ja aatteellinen liikehdintä. Venäjän keisarikunnan ajama yhtenäistämispolitiikka oli uuden vuosisadan alkuun tultaessa törmännyt Suomen suuriruhtinaskunnassa kehittyneisiin tulkintoihin alueen autonomisesta asemasta. Agitaation siivittämänä lainsäädännön muutokset, etenkin vuoden 1902 uusi asevelvollisuuslaki, herättivät keisarikunnan raja-
maassa huomattavaa vastustusta. Vuosisadan alun ilmapiiri yhdessä suuriruhtinaskunnassa toimeenpannun kutsuntalakkoliikkeen kanssa olivat tehneet kutsuntaikää lähestyvään maastamuuttajaan siinä määrin ilmeisen vaikutuksen, että asevelvollisuusasiasta ja keisarikunnan yhtenäistämispolitiikasta kirjoitettiin toistuvasti myös kotiin lähetetyissä kirjeissä.

Käsitykseni Fredrik Tuomisen elämästä ei jäänyt yksin Juholle lähetettyjen kirjeiden varaan, sillä onnekkaan sattuman kautta perheen perikunnan kokoelmista löytyi lisää kirjallista aineistoa. Toisen maailmansodan jälkeen Fredrikin vanhempi veli, vuonna 1881 syntynyt Anton, oli kirjoittanut muistivihkoonsa Amerikkaan lähteneen veljensä vaiheista kertovat elämäkertamuotoiset muistelmat. Muistelmien yhteyteen kirjoittaja oli myös kopioinut veljensä hänelle vuosina 1902–1923 lähettämiä kirjeitä.² Selonteossaan Anton kuvasi vuosisadan alun tapahtumia ja sitä, miten hänen nuoremman veljensä elämänkohtalot ja päätös siirtolaiseksi lähtemisestä olivat kietoutuneet aikakauden poliittiseen kuohuntaan ja kirjoittajan mukaan laajamittaisena käynnissä olleeseen *kutsuntapakolaisuuteen*. Molempien veljesten kirjoituksissaan esittämät viittaukset ensimmäiseen venäläistämiskauteen vihasivat voimakkaasti, että vuosisadan alussa käynnissä ollut yhtenäistämispolitiikka oli tavalla tai toisella vaikuttanut myös Fredrikin maastamuuton taustalla. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten kiistelty näkemys ensimmäisen venäläistämiskauden ja vuoden 1902 asevelvollisuuslain vaikutuksista vuosisadan alun siirtolaisuuteen heijastui kahden aikalaisen kirjoituksiin.

¹ Kirjekokoelma 020/1985, Tuominen, Fredrik. Turun Siirtolaisuusinstituutti. Jatkossa viitataan ”kirjeet Juho”.

² Anton Tuomisen muistelmat päättyivät haltuuni perikunnan kokoelmista, ja viitataan niihin ”muistelmat Anton”.

1.1 Tutkimustehtävä

Suomen suuriruhtinaskunnan ja sen emämaan Venäjän keisarikunnan välillä vallitsi niin kutsutun ensimmäisen venäläistämiskauden (1899–1905) aikana valtakunnan yhtenäistämiskäytännön poliittinen skisma. Näkyvästi keskustelu kulminoitui uuden, vuonna 1902 voimaan laitettun ”venäläistetyn” asevelvollisuuslain ympärille. Lakimuutos oli muodollisesti yhdistänyt suuriruhtinaskunnan pienet asevoimat keisarikunnan armeijaan, joskin käytännön tasolla uuden lain mukanaan tuomat muutokset jäivät vähäisiksi. Asevelvolliset suorittivat palveluksensa edelleen suuriruhtinaskunnan rajojen sisällä, ja vain katoavan pieni osa ikäluokasta joutui vakinaiseen kolmen vuoden palvelukseen. Aikalaisten keskuudessa lakimuutos kuitenkin leimattiin ”ryssän väkeen” joutumiseksi, ja osana mittavampaa poliittista liikehdintää laittoman leiman saanut lakimuutos kohtasi näkyvää vastustusta kutsuntalakoliikkeen muodossa. Samaan aikaan keisarikunnan ja sen alusmaan välillä heränneen skisman kanssa oli suuriruhtinaskunnasta tapahtunut maastamuutto moninkertaistumassa. Vallitsevassa ilmapiirissä ja jälkipolvien käsityksissä tämä herätti tulkintoja venäläistämistoimien ja uuden asevelvollisuuslain synnyttämästä maastapaosta.

Käsitys vuosisadan alun kutsuntapakolaisuudesta, siis nuorten miesten tavasta muuttaa maasta asepalvelusta välttäläkseen, on iskostunut voimakkaasti osaksi niin suomalaisia kuin amerikansuomalaisiakin historiakäsityksiä. Kyseessä on varsin kiistelty ja arvovärittyynyt ilmiö, josta on esitetty vaihtelevia tulkintoja. Etenkin maailmansotien välisen ajan historiankirjoituksessa painotettiin venäläistämistoimien ja vuoden 1902 asevelvollisuuslain luoneen voimakasta työntöä maastamuutolle, ja nuorten miesten siirtolaisuudelle annettiin jopa poliittisen pakolaisuuden leimaa.³ Toisen maailmansodan jälkeisellä ajalla aihetta muutama otteeseen sivunneessa tutkimuksessa on esitetty vuosisadan alussa vallinneen poliittisen skisman luoneen omaa työntöään maastamuutolle, joskin suuriruhtinaskunnasta tapahtuneen siirtolaisuuden on todettu pohjanneen ensisijaisesti rakenteellisiin ja taloudellisiin vaikuttimiin.⁴ Uudemmissa avauksissa kutsuntapakolaisuus on nähty myös myytinomaisena kuulopuheena ja siirtolaisuuden tarkastelulle ylimääräistä hohtoa antaneena tarinana, joka kumpusi vuosisadan alun ilmapiiristä ja myöhempien polvien tulkinnoista.⁵ Tutkimuksellisesti aihetta on ollut haasteellista lähestyä. Yksittäisten henkilöiden perimmäisten maastamuuttosyyden erittelemineen on ollut erittäin vaikeaa tai mahdotonta, ja kutsuntapakolaisuudesta kertovat dokumentit kuten sanomalehdet, viranomaislähteet ja tilastollinen aineisto ovat tyypillisesti rajanneet tarkasteluperspektiiviä

³ Ks. Esim. Parmanen 1936, 432–455, 475–490, 509–511, 531–532. Parmanen 1937, 718–729; Zilliacus 1920, 38–42; Juva 1937, 132–136.

⁴ Toivonen 1963, 125–131; Vilmusenaho 2001, 244–255.

⁵ Kero 1996, 50–52; Mattila 2014.

makrotasolle. Käsitykset ilmiön lomittumisesta aikalaisten arkeen ja elämään ovat jääneet epämääräisiksi.

Tutkielmassani lähten tarkastelemaan, miten Fredrik Tuominen käsityksineen ja toimintamalleineen istui osaksi vuosisadan alussa virinnyttä poliittista liikehdintää, sekä siihen kytkeytyneeksi nähtyä maastamuuttoa. Lähtökohtanani toimii ajatus siitä, että vaikka venäläistämistoimet ja uusi asevelvollisuuslaki saattoivatkin luoda omia uhkakuviaan aikalaisille, kumpusi niiden vastustaminen ensisijaisesti aikakauden poliittisesta ilmapiiristä. Eliitin ajaman agitaation kautta käsitykset Venäjän politiikan vaarallisuudesta levisivät ympäri suuriruhtinaskunnan, ja saivat hyvin vastakaikua kansanvalituksen kansalliseen tietoisuuteen sekä aatteelliseen ja poliittiseen aktiivisuuteen herättelemän kansan parista. Valloituspolitiikaksi tulkitut venäläistämistoimet kohtasivat mittavaa passiivista ja aktiivista vastarintaa, ja penseä suhtautuminen emämaan harjoittamaa, sortona nähtyä politiikkaa kohtaan purkautui lukuisissa *imperialismin kritiikkiä*⁶ huokuvissa diskursseissa ja puheenvuoroissa. Vallitsevassa tilanteessa uudesta asevelvollisuuslaista muodostui näkyvä venäläistämispoliitiikan symboli, mikä yhdessä kutsuntalakkojen ja voimakkaaseen nousuun kääntyneen siirtolaisuuden kanssa vahvasti maastamuuton näkemistä pakolaisuutena. Vuosisadan alun poliittinen skisma kosketi erityisesti 1880-luvun alkupuoliskolla syntynyttä ikäluokkaa, joka henkilökohtaisesti kuului uuden asevelvollisuuslain piiriin. Poliittisesta mobilisoitumisesta ja kutsuntalakkoliikkeestä muodostui monelle eräänlainen sukupolvikokemus, mikä jätti jälkensä myös siihen, miten vuosisadan alun tapahtumia ja niihin liittyneitä ilmiöitä myöhemmin muistettiin. Itsenäistyneessä, sisällissodan jälkeisessä Suomessa joulukuun kuudetta edeltäneitä tapahtumia haluttiin usein ymmärtää itsenäistymiseen johtaneen kamppailun taisteluvaiheina, ja ensimmäisestä venäläistämiskaudesta rakennettu kuva korosti entisen emämaan harjoittaman ”sorrn” luomaa uhkaa kansakunnalle ja sen tulevaisuudelle. Tämän niin kutsuttu *laillisuustaistelun historiakuvan*⁷ voi katsoa antaneen oman arvoväritteisyytensä myös sille, miten vuosisadan alun maastamuuttoa myöhemmin ymmärrettiin.

Fredrik Tuomisen kautta kokemusta venäläistämiskauden ja maastamuuton lomittumisesta aikalaisten elämään voi tarkastella hyvin henkilökohtaisesta mikrotason perspektiivistä. Tämän kautta tarjoutuu mahdollisuuksia löytää uusia näkökantoja usein epämääräiseksi jääneen kutuntapakolaisuus ilmiön ymmärtämiseen. Tutkimukseni päätehtävänä on Fredrikin kautta hahmottaa *kutsuntaikäisen suhdetta ja suhtautumista vuosisatojen taitteessa kasvaneeseen maastamuuttoon ja uuteen asevelvol-*

⁶ Rantanen & Ruuska 2009, 33–40.

⁷ Laillisuustaistelun historiakuvan vaikutusta vuosisadan alun poliittisen kuohunnan käsitteellistämiseen on suurlakon kontekstissa huomionut Marko Tikka. Tikka 2009, 16–17, 34–35.

lisuuslakiin. Tarkastelen ensinnäkin, miten uuden asevelvollisuuslain sekä venäläistämiskauden mukanaan tuoma poliittinen liikehdintä lomittui Fredrikin elämään Suomessa sekä Yhdysvalloissa. Tämän rinnalla tarkastelen, mitä Fredrikin kirjeet kertovat kirjoittajan kokemuksista ja suhtautumisesta uutta asevelvollisuuslakia ja aikakauden poliittista liikehdintää kohtaan. Anton Tuomisen muistelmia-aineiston kautta mahdolliseksi tulee tarkastella myös kutsuntapakolaisuuden myöhempiä käsitteellistämistä. Täydentävänä kysymyksenä esitänkin, miten venäläistämiskauden ja siirtolaisuuden välistä yhteyttä muistettiin vuosikymmeniä myöhemmin, sekä millaisia merkityksiä vuosisadan alun tapahtumille annettiin. Käsillä oleva aineisto tarjoaa mahdollisuuksia tarkastella tutkimuksen kohteena olevan henkilön elämää useiden vuosikymmenten ajalta, mutta tutkimuskysymykseeni nojaten painotan analyysissäni ensimmäisen venäläistämiskauden aikaa 1899–1905, sekä aktiivisen kirjeenvaihdon jaksoa vuosina 1902–1907.

Tutkimukseni keskittyy voimakkaasti yhden aikakauden yksilön ympärille, ja on rakenteensa puolesta kronologiaa painottava. Vaikka nämä elementit ovatkin tyypillisiä biografiselle tutkimukselle, en silti luonnehtisi lähestymistapaani elämäkerralliseksi tai henkilöhistorialliseksi. Näkökulman fokuksiminen yhteen henkilöön toimii tässä tapauksessa keinona jäljittää aikakauden ilmiöiden vaikutuksia yksilön elämään *from below* -perspektiivistä, ja katson tässä mielessä liikkuvani ennen kaikkea *mikrohistorian* tutkimusperinteen alueella. Tutkimuksen kronologiaa painottava rakenne ei ole itsetarkoitus, vaan perustuu kirjeiden aikaa ja muutosta kuvastaviin ominaisuuksiin. Pitkältä aikaväliltä säästynyt kirjeaineisto tarjoaa mahdollisuuksia tarkastella kirjoittavassa yksilössä, hänen elämässään ja mielipiteissään tapahtuneita muutoksia. Tiettyjen teemojen ympärille keskittyminen sekä kirjeiden rinnalla kuljettamani muistelmia-aineisto tuovat kuitenkin omaa hajontaansa tähän ajalliseen järjestykseen.

Rakenteensa puolesta tutkimukseni etenee seuraavalla tavalla. Luvussa kaksi aloitan tutkimustehtävään vastaamisen luomalla katsauksen Tuomisten rautatieläisperheen taustoihin kirjeenvaihtoa edeltäneeltä ajalta. Tarkastelen, miten helmikuun manifestia seuranneet kutsuntalakot otettiin vastaan Tuomisten silloisessa kotipitäjässä Pieksämäellä, miten muuttunut valtiollinen tilanne mahdollisesti heijastui alueen siirtolaisuuteen, sekä miten Anton vuosikymmeniä myöhemmin muisti vuosisadan alun tapahtumia. Kun lähtökohdat on selvitetty, suunnataan luvussa kolme katse itse kirjeaineistoon. Tarkastelen, miten alkava kirjeenvaihto kertoo maahanmuuttajan alkutaipaleesta Yhdysvalloissa, ja mitä kirjeissä esiintyvät viittaukset voivat kertoa kirjoittajan ja vastaanottajien suhteesta ja suhtautumisesta käynnissä olleisiin kutsuntoihin. Luvussa neljä käsittelen Fredrikin aikaa Republicin kaivosyhteisössä Ylä-Michiganissa vuosien 1903–1906 välisenä aikana. Millaisen sosiaalisen todellisuuden maahanmuuttaja kohtasi Yhdysvaltojen kaivosteollisuuden sydämessä, ja millaiseksi hänen arkensa

muodostui kaivostyössä vietettyjen päivien ja monenkirjavan seuratoiminnan värittämän suomalais-yhteisön piirissä? Miten Suomeen jäänyt venäläistämiskausi mahdollisesti näkyi kirjoittajan arjen lomassa ja hänen käsityksissään, sekä miten vuonna 1905 edessä olevat kutsunnat vaikuttivat hänen paluumuuttosuunnitelmiinsa? Luvussa viisi luodaan katsaus aktiivisen kirjeenvaihdon loppupuoleen, Fredrikin myöhempiin vaiheisiin sekä siihen, miten Anton vuosikymmeniä myöhemmin muisti ja arvotti maailmalle kadonneen veljensä elämää ja valintoja. Luvussa kuusi teen kokoavat päätelmät tutkimukseni tuloksista.

1.2 Lähteet ja teoreettiset lähtökohdat

Tutkimusotettani luonnehtisin soveltavaksi. Sen keskiössä on dialoginen, yksityisluonteinen kirjeaineisto, jota täydentää julkisempi, elämäkerrallinen muistelma-aineisto. Analyysissäni kuljen historiallisen kirjetutkimuksen alueella, mutta kantavana raaminani toimii mikrohistorian tutkimusperinne. Mikrohistoriassa tutkimusnäkökulma voidaan rajata yhteisön tai yksilön kaltaiseen pienempään yksikköön, jonka lähestyminen lukuisten eri lähteiden kautta mahdollistaa valitun tapahtuman tai ilmiön tarkastelemisen. Kirjeiden ja muistelmien ohella muita keskeisiä käyttämiäni lähteitä ovat 1) kutsuntatoimiston dokumentit, 2) sanomalehdet, 3) seurojen ja järjestöjen asiakirjat, 4) genealoginen aineisto⁸, sekä 5) muu muisteluaineisto ja kirjeet. Lukuisten lähteiden ristiin lukeminen ja vertaileminen tarjoavat mahdollisuuksia tilkitä kirje- ja muistelma-aineistossa esiintyviä aukkoja, laajentaa näkökulmaa, sekä rakentaa yksityiskohtaisempaa kuvaa tutkimuksen kohteena olevan henkilön elämästä.

1.2.1 Kokemusmaailman heijastumat siirtolaiskirjeissä

Tutkimukseni keskeisimmän aineiston muodostavat kirjeet, jotka jakautuvat kahteen kokoelmaan. Fredrikin Yhdysvalloista Suomeen nuoremmalle veljelleen Juholle vuosina 1903–1907 lähettämät 49 kirjettä löytyivät Turun siirtolaisuusinstituutin kokoelmista, minne tuntemattomaksi jäänyt taho oli ne 1980-luvulla lahjoittanut.⁹ Vanhemmalle veljelle Antonille Yhdysvalloista vuosina 1902–1907 ja 1910 lähetetyt 19 kirjettä, sekä Kanadasta vuonna 1923 lähetetyt kaksi kirjettä oli vastaanottaja puolestaan kopioinut muistelmiensa yhteyteen, jotka löytyivät perikunnan kokoelmista.¹⁰ Juholle käyty

⁸ Henkikirjat, passiluettelot ja laivayhtiöiden matkustajaluettelot, Yhdysvaltojen census-tietueet, ensimmäisen maailmansodan draft registration -kortit, kuolintodistukset, avioidistukset, konsulaatin asiakirjat.

⁹ Kirjeet Juho, 1903–1907.

¹⁰ Kirjeet Anton, 1902–1923.

kirjeenvaihto näyttää vuoteen 1907 saakka säilyneen muutamia kirjeitä lukuun ottamatta lähes täydellisenä, siinä missä Anton huomioi jättäneensä osan veljeltään saamista kirjeistä kopioimatta. Antonin kirjekokoelmasta löytyvä yksittäinen kirje vuodelta 1910 sekä kaksi kirjettä vuodelta 1923 osoittavat, että vuoteen 1907 saakka verrattain aktiivisena pysynyt kirjeenvaihto alkoi tämän jälkeen katkeilla, tauoten lopulta yli vuosikymmeneksi. Vuoden 1923 jälkeiseltä ajalta ei kirjeitä ole enää saatavilla, mikä mahdollisesti kertoo veljesten välisen kirjeenvaihdon päättyneen tuolloin lopullisesti. On syytä painottaa, että tarkastelun kohteena on vain yhdensuuntainen kirjeenvaihto, eli ainoastaan Fredrikin Suomeen lähettämät kirjeet ovat päättyneet käsillä oleviin kokoelmiin.

Tyyliinsä puolesta Fredrikin kirjeet ovat yksityisyyttä painottavia, ja yksittäisten kirjeiden pituus vaihtelee huomattavasti. Toisinaan kirjoittaja valitteli, ettei keksinyt mitään kirjoitettavaa, ja toisinaan hämmästeli, miten pitkän kirjeen olikaan tullut kirjoittaneeksi.¹¹ Tavallisesti kirjeet olivat kuitenkin lyhyehköjä, fragmentaarisia raportteja ja selontekoja lukuisista arkeen, perhesuhteisiin ja muihin kirjoittajaa sekä vastaanottajaa koskettaneisiin aiheisiin. Kirjeitä tarkasteleva kolmas osapuoli kohtaa kirjelehdillä kahden itselleen tuntemattoman ihmisen välisen, usein hajanaisen dialogin. Tyypillistä on, että kirjoittaja teki selkoa yhdestä asiasta kahden tai kolmen lauseen verran, ja siirtyi sen jälkeen ilman kummempia johdatteluja seuraavaan aiheeseen. Kirjeisiin ei laadittu selkeälinjaisia laajemmalle yleisölle tarkoitettuja selontekoja, vaan tuotettiin sellaista tekstiä, jonka kirjoittaja saattoi olettaa kirjeen aiotun vastaanottajan ymmärtävän. Ulkopuoliselle lukijalle tarjoutuu ohikiitäviä välähdyksiä kirjeenvaihdon osapuolten välisestä suhteesta, kirjoittajan arjesta, elinympäristöstä, suhdeverkostoista sekä tämän henkilökohtaisemmista näkökannoista. Samanaikaisesti kirjeet siis kertovat paljon kirjoittajasta ja tämän elämästä, mutta jättävät hänet lopulta kuitenkin etäiseksi hahmoksi, jota voi syntyneiden kirjoitusten kautta vain haparoiden tavoitella. Kirjoittamisen ymmärtäminen kirjoittajansa kokemusmaailman ilmentäjänä, sekä kirjeenvaihdon kontekstin hahmottaminen auttavat kuitenkin usein kryptiseksi jäävän aineiston lähestymistä.

Teoreettisella tasolla käsitykseni kirjeissä rakentuvan tiedon luonteesta pohjaa Reetta Eirasen ja Maarit Leskelä-Kärjen historiallisessa kirjetutkimuksessa soveltamaan hermeneuttiseen ja eksistentiaaliseen tutkimustraditioon, ja siinä esitettyyn näkemykseen kielen tavasta jäsentää ja välittää kokemusta.¹² Lähtökohtanani on, että ihminen käsitteellistää ja tekee olevaksi erinäiset kokemansa tapahtumat ja ilmiöt usein juuri kielen kautta, ja kielen välityksellä tulkinnat omasta elämästä ja kokemuksista on mahdollista jakaa eteenpäin myös muille.¹³ Kokemusten kielellisessä välittämisessä keskeistä

¹¹ Kirjeiden pituus vaihtelee 150–700 sanan välillä. Antonille lähteneet kirjeet olivat keskimäärin 250 sanan mittaisia, Juholle kirjoitettiin tavallisesti noin 350 sanan verran.

¹² Leskelä-Kärki 2006; Eiranen 2012, 2015.

¹³ Haaparanta & Oesch 2002; Eiranen 2015.

on kerronnallisuus, jossa kertoja valitsee kohtaamiaan irrallisia toimijoita, tapahtumia ja ilmiöitä luoden näiden erillisten elementtien välille yhteyksiä. Tässä juonellistamisessa hajanaiset yksittäiset asiat tulevat osaksi yhden kertomuksen piiriä, ja saavat arvonsa ja merkityksensä osana tätä kyseistä kerronnallista kokonaisuutta tai tarinaa. Itse kerronta voi olla muotonsa puolesta hyvin monenlaista, kunhan siinä on piirteitä joiden kautta se voi tulla ymmärretyksi.¹⁴ Kulttuurinen ymmärrys, aikaisemmat tiedot ja käsitykset vaikuttavat merkittäväällä tavalla siihen, miten ihmiset kokemiaan asioita hahmottavat ja niistä kertovat, sekä miten kerrottua ymmärtävät. Myös sosiaalisen todellisuuden voi katsoa rakentuvan näistä yhteisön pariin kielen kautta tuoduista kokemuksista ja merkityksistä.¹⁵ Tässä mielessä näen Fredrikin kirjeet paikkoina itsereflektiolle, joissa kirjoittaja omaan ymmärrykseensä tukeutuen muotoili kohtaamiaan asioita, kokemuksiaan ja käsityksiään lyhyiden kirjallisten esitysten muotoon.

Kirjeet tuotettiin kuitenkin aina tietystä kontekstista käsin, eikä niiden voi tässä mielessä nähdä kuvastavan kirjoittajansa subjektiviteettia sellaisenaan. Englantilaisten siirtolaisten kirjeitä tutkinut David Gerber on painottanut kirjeiden olleen osa henkilökohtaisten suhteiden jatkumoa ja vastavuoroisen dialogi, jossa kirjoittaja joutui alati muotoilemaan kirjoituksensa vastaanottajan toiveita, mielipiteitä ja reaktioita ennakkoiden.¹⁶ Siirtolaisuus itsessään toi omat erityispiirteensä kirjoittamiseen. Lähtömaan jäädessä tuhansien kilometrien päähän oli aikaisemmin kasvotusten hoidetut asiat, aina sosiaalisten suhteiden ylläpidosta käytännön elämän järjestämiseen, huolehdittava yksin kirjoittamisen kautta. Tämä selittää myös siirtolaiskirjeiden usein varsin arkista sisältöä.¹⁷ Lisäksi mittava etäisyys kotimaahan tarjosi siirtolaiselle valtaa kertoa itsestään ja elämästään kirjelehdillä vain sen, minkä halusi tai katsoi kotisuhteiden jatkuvuuden kannalta olevan välttämätöntä. Kirjoittaja saattoi muokata kuvauksiaan haluamaansa muotoon, tai vaieta tyystin sellaisista asioista, joista ei halunnut kotiväkinsä tietävän.¹⁸ Vaikka kirjeet tarjoavat henkilökohtaisen väylän kirjoittaneen yksilön maailmaan ja identiteettiin, voi Gerberin mielestä sokea usko välillisyyttä täynnä olevien kirjeiden autenttisuuteen olla hyvin harhaanjohtavaa.¹⁹ Fredrikin kirjeitä tarkasteltaessa lukijalle tarjoutuu näkökulma siihen, miten kyseinen yksilö vallitsevassa kontekstissa halusi ja katsoi tarpeelliseksi ilmaista itseään, ja tässä mielessä aineiston kautta avautuu hyvin kapea perspektiivi kirjoittaneen yksilön elämään. Kuten

¹⁴ Ricoeur 1980, 169, 182–186; Ricoeur 1992, 21–23; Tontti 2011, 50–81. Viitattu artikkelissa Eiranen 2015.

¹⁵ Eiranen 2015, 81.

¹⁶ Gerber 2006, 64, 129.

¹⁷ Ibid., 113.

¹⁸ Ibid., 97–101.

¹⁹ Ibid., 45–46.

Maarit Leskelä-Kärki onkin painottanut, tarkastelemme kirjeaineiston kohdalla nimenomaisesti ”kirjeiden ihmisiä”, emme ”varsinaisia ihmisiä”.²⁰

Yhteiskunnan alempia luokkia edustaneiden kirjoittajien tuottamia tekstejä tarkastellut Martyn Lyons painottaa räätälöimänsä *New history from below*²¹ -käsitteen mukaisesti kirjoittaneiden henkilöiden lähestymistä yksilöinä, korostaen heidän kokemusmaailmansa ja henkilökohtaisen äänen olevan tavoiteltavissa heidän itsensä tuottamista kirjoituksista.²² Kuten Gerber, myöskään Lyons ei pidä siirtolaiskirjeitä autenttisena aineistona sellaisenaan, mutta katsoo niiden kaikessa välillisyydessäänkin ilmentävän kirjoittajansa kokemusmaailmaa ja identiteettiä.²³ Kirjoittajan käyttämä kieli saattaa itessään kuvastaa myös laajempaa yhteiskunnallista muutosta ja sitä, miten modernisaatioprosessi ja kansallisvaltioiden nousu heijastuivat ihmisten itseymmärrykseen. Juuri tavallisten kirjoittajien tuottamien tekstien kautta on mahdollista tarkastella, miten eliitin kansan piiriin iskostamia ihanteita, kansallista identiteettiä ja diskursseja saatettiin omaksua, kyseenalaistaa tai vastustaa.²⁴

Suomalaisista tutkijoista esimerkiksi Taru Nordlund on tarkastellut siirtolaiskirjeiden kieltä ja muotoa,²⁵ mutta historian tutkimuksessa aineistoa on hyödynnetty varsin vähän. Kansainvälisellä kentällä siirtolaiskirjeitä on kuitenkin käytetty moninaisen historiallisen ja sosiologisen tutkimuksen lähteenä jo 1900-luvun alkukymmeniltä saakka.²⁶ Uusien, yksilöllistä kokemusta painottavien lähestymistapojen ilmaantuminen on asettanut monia vanhoja tulkintoja uudelleenarvioinnin alaisiksi. Lyons ja Gerber ovat esittäneet kritiikkiä aikaisempien tutkijapolvien tavoista lukea siirtolaiskirjeitä empiirisenä todistusaineistona muun muassa amerikkalaistumisesta, siirtolaiseksi lähtemisen syistä, tai muista tarkemmin määritellyistä ja rajatuista ilmiöistä. Tällaiset lähestymistavat ovat usein jättäneet yksilöiden omat piirteet, ominaisuudet ja taustat huomioimatta.²⁷ Kirjeitä lähestyessäni painotankin

²⁰ Aiheesta lisää esim. Leskelä-Kärki 2006, 73–74; Leskelä-Kärki 2007, 30–31.

²¹ Käsite *New history from below* perustuu Annales koulukunnan ja uusmarxilaisten historioitsijoiden traditioille pohjanneeseen *History from below* -tutkimussuuntaukseen, jossa eliitin sijasta tutkimuskohteena oli usein työväenluokka poliittisesti aktiivisine ryhmineen. Lyonsin ”uusi historia” painottaa yksityisen äänen löytämistä tavallisten, usein marginaaliin jääneiden ihmisten itsensä tuottamista teksteistä. 14–15; Peltonen 1999, 11–13; Hobsbawm 1985, 19; Lyons 2013. Viitattu teoksessa Kauranen 2013, 22–23

²² Lyons 2013, 15–16, 176.

²³ Ibid., 178.

²⁴ Ibid., 16–17.

²⁵ Nordlund 2013. Lisäksi siirtolaisten kirjeaineistoon pohjaavaa väitöskirjaa työstää tällä hetkellä (2017) Magnus Enlund.

²⁶ Alan klassikko on William I. Thomasin ja Florian Znanieckin alun perin viisiosainen *The Polish Peasant in Europe and America* vuosilta 1918–1920, jossa puolalaisten siirtolaisten kirjeaineiston kautta pyrittiin todentamaan perinteisen perherakenteen hajoamista Amerikassa. Thomas & Znaniecki 1958 (1918–1920). Toisen polven siirtolaisia edustava tutkijasukupolvi, kuten norjalaistaustainen Theodore Blegen, puolestaan käyttivät siirtolaiskirjeitä osana etnisten ryhmien historian ja identiteetin etsintää. Tarkoituksena oli korostaa amerikkalaisen yhteiskunnan monikulttuurista luonnetta ja täten haastaa vallitsevia historiallisia näkemyksiä. Katso. Esim. Blegen 1955. Kirjeaineistoa on sittemmin käytetty myös siirtolaisten sopeutumisprosessin ja amerikkalaistumisen tarkasteluun, kuin myös siirtolaiseksi lähtemisen motiivien selittämiseen. Kts esim. Kamphoefner et al. 1991; Kula & Wtulich 1986.

²⁷ Gerber 2006, 31–39, 45–46; Lyons 2013, 173–177.

aineiston ja sen tuottaneen yksilön kokonaisvaltaista tarkastelua. Kirjoittajan taustojen ja vaiheiden hahmottaminen kirjeenvaihtoa edeltävältä ajalta voi auttaa ymmärtämään kirjeiden sisältöä ja niiden kirjoittajaa huomattavasti paljon syvällisemmin. Itse kirjeaineistoa lähestyn laaja-alaisen lähiluvun kautta, tarkastelemalla mitä kirjeissä vuodesta toiseen toistuneet kirjoittamisaiheet voivat kertoa kirjoittajan elämästä, kirjeenvaihdon merkityksistä ja käyttötarkoituksesta, sekä kirjoittajan omaksumista asenteista ja puhetavoista.

1.2.2 Elämäkerralliset muistelmat

Anton Tuominen kirjoitti muistelmansa alun perin lyijykynällä muistivihkoonsa. Muistelmista myöhemmin otettu valokopioversio, joka oli varustettu myös muutamalla valokuvalla, päätyi haltuuni perheen perikunnan kautta. Käsitykseni mukaan aineisto on aikaisemmin kiertänyt yksin perheen piirissä, eikä versioita siitä ole luovutettu arkistoihin tai julkaistu missään muodossa. Tietoni muistelmien kirjoittajasta ovat hyvin vajavaiset. Tiedän Anton Tuomisesta oikeastaan vain sen, että hän oli syntynyt vuonna 1881, ja oli loppuvuoteen 1902 mennessä muuttanut vaimonsa kanssa pois Tuomisten kodista Haapakoskelta. Muistelmien tarkka kirjoittamisajankohta ei myöskään ole selvillä, joskin toisen maailmansodan mainitseminen kirjoituksen loppupuolella paljastaa, ettei niitä ole laadittu ainakaan ennen 1940-lukua. Muistelmien tarkoituksena on kirjoittajan laatiman esipuheen mukaan ollut kaikessa yksinkertaisuudessaan kirjata ylös maailmalle lähteneen veljensä vaihteita. Nähtävästi kirjoittaminen kumpusi siis kirjoittajan omasta aloitteesta.

Muistelmissa kirjoittaja rakensi alku- ja loppupisteen sekä juonellisten käänteiden tahdittaman tarinan, jossa hän kertoi Yhdysvaltoihin lähteneen veljensä elämästä. Kerronta alkaa Fredrikin syntymävuodesta 1883, kirjoittajan tehdessä selkoa perheen vaiheista vuosisadan loppupuolen Maariassa ja Ypäjällä. Tämän jälkeen kirjoittaja siirtyi varsin yleisluontoisella tasolla kuvailemaan 1900-luvun alussa alkaneen venäläistämiskauden aikaa ja sitä, miten hänen kutsuntaikää lähestyvä veljensä päätyi lukuisten muiden aikalaisten tavoin lähtemään Yhdysvaltoihin kutsuntoja pakoon. Keskivaiheilla kerrontaa kuljettaa muistelmien yhteyteen kopioidut Fredrikin lähettämät kirjeet. Kirjoituksen jälkimmäisellä puolella kerronta siirtyi jälleen hyvin yleisluontoiselle tasolle, kirjoittajan kuvaillessa toisen sortokauden alkamista ja Suomen itsenäistymistä. Muistelmat päätettiin selontekoon siitä, miten työväenlauteesta lumoutunut Fredrik ei lopulta palannutkaan Suomeen, vaan päätti sen sijaan siirtyä

Neuvostoliittoon.²⁸ Pituutensa puolesta muistelmat ovat noin 8700 sanaa, josta kirjeiden kopiot vievät hieman yli puolet.

Syntyneen kirjoituksen voi nähdä osin *elämäkerrallisena*. Birgitta Possingin mukaan elämäkerta voidaan yksinkertaisimman määritelmän mukaan nähdä kertomuksena yhdestä aidosta eletystä elämästä, jonka on kirjoittanut joku muu kuin kertomuksen päähenkilö itse. Tässä mielessä se on myös kirjoittajan tekemä tulkinta päähenkilön elämästä.²⁹ Elämäkerrallisesta luonteestaan huolimatta yhdistelee Antonin kuvaus kuitenkin lukuisia kerronnan tyylejä. Esimerkiksi muistelmien alussa kirjoittajan tekemät lyhyet huomiot perheensä vaiheista voi nähdä muistelukerrontamaisina,³⁰ ja toisaalta muistelmia dominoiva kirjeaineisto vie kuvausta hyvin henkilökohtaiselle tasolle. Kirjeaineiston ohella muistelmissa huomattavaan osaan nostetut, yleisluontoiset selonteot sortokausien tapahtumista puolestaan tulevat voimakkaasti ulos henkilökohtaisen muistelukerronnan piiristä. Niissä toistuvat lukuisat, etenkin sotienvälisellä ajalla laajemmalti jaetut näkemykset ja käsitykset venäläistämiskauden aikaisista tapahtumista ja niiden merkityksistä.

Vaikka muistelmat tarjoavat myös ns. tosiasialliseksi luokiteltavaa tietoa esimerkiksi Tuomisten perheen vaiheista ja taustoista, on aineiston ensisijainen vahvuus ”faktojen” etsimisen sijaan sen tarkastelemisessa, miten asioita muistettiin. Muistelupuhe viestii menneisyyden tapahtumien vaikutuksista kirjoittajaan, kuvastaen hänen mielipiteitään, asenteitaan ja kokemiaan tärkeysjärjestyksiä.³¹ Samalla muistelmien kautta voidaan lähestyä sitä, miten muisteluhetken historiallisessa ja kulttuurisessa kehityksessä menneisyyttä käsitteellistettiin, ja millaisia tulkintoja menneestä historiallisesta todellisuudesta kirjoittamishetkellä vallitsi.³² Jan Assmannin mukaan muistaminen on myös kommunikaation ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tulos, ja tiettyjen ryhmien sekä yhteisöjen piiriin kuulumisen mahdollistaa muistojen rakentamisen. Tässä mielessä muisti on aina paikallista, egosentristä, ja spesifiä ryhmälle sekä sen arvoille.³³ Siinä missä käsillä olevat muistelmat kertovat kirjoittajansa käsityksistä menneistä tapahtumista, kuvastavat ne myös sitä, miten hän osana perheen, sukupolven ja kansakunnan kaltaisia yhteisöjä menneisyyttä muisti.

²⁸ Muistelmat Anton.

²⁹ Possing 2014, 65.

³⁰ Muistelukerronnasta esim. Ukkonen 2000, 30–31.

³¹ Vincent 1981, 5–6; Maynes 1995, 5–6; Ahvenisto 2008, 40; Ukkonen 2000. Viitattu teoksessa Suodenjoki 2010, 11–12.

³² Valtonen 2004, 26–28; Viitattu teoksessa Kurvinen 2014, 133.

³³ Assmann 2008.

1.2.3 Mikrohistoriallinen lähestymistapa

Mikrohistoriassa tutkimuksen kohteeksi voidaan valita varsin rajattu ajanjakso, alue tai yhteisö, jonka kautta menneisyyden ihmisten ajatus- ja kokemusmaailmaan pyritään pääsemään käsiksi.³⁴ Osassa mikrohistoriallisia tutkimuksia on keskitytty tiettyyn paikkakuntaan tai paikallisyhteisöön, jota analysoimalla haluttua ilmiötä on voitu lähestyä.³⁵ Toisaalta näkökulmaa voi rajata vielä pienempään yksikköön, kuten yksittäiseen henkilöön.³⁶ Suomalaisen mikrohistorian saralla yksilöä ”prismanaan” on käyttänyt muun muassa Sami Suodenjoki, tarkastellessaan työväenliikkeen juurtumista paikallisyhteisön pariin hämäläisellä maaseudulla.³⁷ Omassa työssäni Fredrik Tuominen toimii vastaavaan tapaan kurkistusaukkona vuosisadan alkuun, pyrkiessäni hänen kauttaan hahmottamaan uuden asevelvollisuuslain ja maastamuuton välisiä yhteyksiä. Mikrohistoriallinen lähestymistapa itsessään edellyttää mikroskooppista tutkimusotetta eli lähteiden lähilukua ja perinpohjaista analyysiä.³⁸ Lähteenä voi toimia mikä tahansa aineisto, joka tavalla tai toisella kertoo tutkimuksen kohteena olevasta yksilöstä, hänen elinpiiristään ja suhdeverkostoistaan, tai muusta tutkimuksen kannalta relevantista seikasta. Mikrohistoriallinen tutkimus ei kuitenkaan tarkoita tiukkaa pitäytymistä yksin ruohonjuuritason tasolla, vaan sille ominaista voi olla myös dynaaminen liukuminen mikro ja makro tasojen välillä.³⁹ Liikkumalla Fredrikin henkilökohtaista maailmaa kuvastavista kirjeistä ja hänen elinpiirinsä parista valtakunnalliselle tasolle esimerkiksi Venäjän keisarikunnan yhtenäistämiskäytännön tarkastelemiseen, on mahdollista tavoitella huomattavasti kokonaisvaltaisempaa kuvaa, kuin minkä pitäytyminen vain yhdellä tasolla sallisi. Tässä mahdolliseksi tulee tarkastella yhteiskunnallisissa rakenteissa tai valtiotason politiikassa tapahtuneiden muutosten vaikutuksia yksilöihin ja siihen, miten nämä muutoksiin reagoivat.

Kysymys tutkimuksen kohteena olevan ilmiön tai henkilön ”poikkeavuudesta” tai ”tavallisuudesta” on ulottuvuus, joka mikrohistoriallisessa tutkimuksessa usein nostetaan pohdinnan kohteeksi. Vaikka

³⁴ Peltonen 1999, 25–26, 62–63; Elomaa 2001, 60.

³⁵ Yksittäinen paikkakunta ja paikallisyhteisö toimivat kulloisenkin tutkimuskohteeksi valitun ilmiön tarkastelun välikappaleina esimerkiksi Emmanuel Le Roy Ladurien tutkimuksissa *Mountaillou* ja *Karnevaali*, sekä Risto Alapuron tutkimuksessa *Suomen synty paikallisena ilmiönä*. Le Roy Ladurie 1984 (1975); Le Roy Ladurie 1990 (1979); Alapuro 2001 (1994).

³⁶ Esimerkiksi Carlo Ginzburgin *Juusto ja madot* sekä Giovanni Levin *Aineeton perintö*. Ginzburg 2001 (1976); Levi 1992 (1958).

³⁷ Suodenjoki 2010.

³⁸ Peltonen 1996, 10–11; Peltonen 1999, 38–39; Elomaa 2001, 61–62; Miettinen 2009, 11. Viitattu teoksessa Suodenjoki 2010.

³⁹ Katso esim. Suodenjoki 2010, 16; Peltonen 2006, 149–156.

mikrohistoriassa huomio näyttää useimmiten kiinnittyneen juuri poikkeuksellisiin yksilöihin,⁴⁰ on fokukseen saattanut päätyä myös tavallisia ihmisiä, joiden elämässä ei tapahtunut mitään ihmeellistä.⁴¹ Päällisin puolin tarkasteltuna Fredrik näyttäytyykin hyvin tavanomaisena aikalaisena. Hän oli syntynyt modernisoituvan Suomen alati kasvavaan virkamiesluokkaan, ja lähti siirtolaiseksi muiden nuorten miesten rinnalla aikakaudella, jolloin maastamuutosta oli muodostunut hyvin tavanomainen ilmiö. Lukuisten muiden suuriruhtinaskunnasta lähteneiden siirtolaisten tavoin hän tuli Yhdysvalloissa liikkumaan itärannikon teollisuuskeskuksista keskilämmen kaivosalueille, onnistui nousemaan kaivannosta amerikansuomalaisten keskuudessa suositun osuustoiminnan pariin, ja lähti kymmenientuhansien muiden maanmiestensä tavoin mukaan vasemmistolaiseen liikehdintään sen vahvistaessa jalsijaansa Pohjois-Amerikassa. Päällisin puolin Fredrikiä voisi pitää lähes oppikirjamaisena vuosisadan alun suomalaisena siirtolaisena, jonka elämän voi jälkikäteen tarkasteltuna katsoa kulkeneen jopa ennalta arvattavia väyliä pitkin. Hyvin poikkeuksellisen tapauksen Fredrikistä tekee kuitenkin se, miten paljon kirjallista aineistoa hänen elämästään syntyi ja ennen kaikkea säästyivät jälkipolville. Tämän ”poikkeuksellisen tyypillisen” elämän tarkastelemisen kautta monia siirtolaisuuden historiaan liittyneitä ilmiöitä, tässä tapauksessa juuri kutsuntapakolaisuutta, on mahdollista lähteä tarkastelemaan hyvin henkilökohtaisesta näkökulmasta.

Monilähteistä, mikro ja makro tasojen välillä liikkuvaa lähestymistapaa voi pitää erityisen hedelmällisenä väylänä lähestyä siirtolaisten kirjeaineistoa, joka dialogisuudessaan ja fragmentaarisuudessaan jää ulkopuoliselle lukijalle usein hyvin kryptiseksi. Tällainen lähestymistapa näyttää olleen kuitenkin varsin vähän hyödynnetty metodi siirtolaisten kirjeaineiston kohdalla. Gerberin mukaan haasteena on usein ollut se, että tavallisten, kansan syvistä riveistä ponnistaneiden siirtolaisten elämästä on voinut olla vaikea löytää muutamia perusasioita enempiä taustoittavaa tietoa.⁴² Usein maastamuuttajista ja heidän elinpiiristään kertovat dokumentit ovat myös hajallaan kahdella eri mantereella. Näiden haasteiden kohtaaminen voi kuitenkin tarjota kiinnostavan väylän tarkastella monia vuosisadan alun siirtolaisuuden kokemukseen liittyneitä ilmiöitä, ja soveltaa suomalaisessa historian tutkimuksessa verrattain vähän hyödynnettyä siirtolaiskirjeaineistoa luovalla tavalla.

⁴⁰ Esimerkkinä hyvin poikkeukselliseksi luokiteltavista mikrohistoriallisen tutkimuksen kohteista voidaan pitää esimerkiksi ranskalaista mylläri Menochiota. Ginzburg 2001 (1976); Suomalaisen mikrohistorian saralla ”tyypillisenä poikkeuksena” voitaneen nähdä Suomenjoen tarkastelema, omalaatuinen suutari Lindholm. Suomenjoki 2010.

⁴¹ Esimerkiksi Alain Corbinin *The life of an Unknown* keskittyy tavalliseen puukenkien tekijään 1800-luvun Ranskassa, ja Carolyn Steedmanin *Master and Servant* 1700-1800-lukujen taitteen Englannissa eläneeseen piikaan. Corbin 2001; Steedman 2007.

⁴² Gerber 2006, 7.

1.3 Aikaisemmat tulkinnat

Kutsuntapakolaisuus on ensimmäisen venäläistämiskauden ja siirtolaishistorian yhteydessä usein ohimennen huomioitu ilmiö, jota on tutkimuksellisella otteella sivuttu kuitenkin vain muutama otteeseen. Osin tähän on varmasti vaikuttanut ilmiön epämääräinen ja vaikeasti lähestyttävä luonne. Yksittäisten ihmisten perimmäisiä maastamuuttosyitä on ollut hyvin vaikea todentaa tai erotella, ja aiheesta kertovien dokumenttien kuten viranomaislähteiden, sanomalehtien ja tilastojen kautta on ensisijaisesti kyetty tavoittamaan aiheen tiimoilta käytyä yleisluontoista keskustelua, sekä rakentamaan suuntaa-antavia määrällisiä arvioita. Painettujen aikalaislähteiden, historiankirjoituksen ja olemassa olevan tutkimuksen kautta rakentuu kuva tulkinnanvaraisesta ja kiistelystä ilmiöstä, joka on usein saanut arvonsa osana ensimmäisen venäläistämiskauden aikaista kuohuntaa.

Suomen suuriruhtinaskunnassa asepalveluksen välttelemisestä oli käyty pienimuotoista keskustelua jo 1800-luvun alkupuoliskon väenottojen aikana,⁴³ mutta käsitykset kutsuntapakolaisuudesta nousivat laajemmin esille 1880-luvun alussa. Tuolloin Suomen suuriruhtinaskuntaan oli Venäjän keisarikunnan armeijan reformaation yhteydessä säädetty asevelvollisuuslaki, mikä yhdessä kasvavan meren takaisen siirtolaisuuden kanssa kirvoitti käsityksiä nuorten miesten tavasta muuttaa maasta kutsuntoja välttääkseen. Samuli Onnela, Anna-Leena Toivonen ja Risto Vilmusenaho ovat tutkimuksissaan lyhyesti huomioineet, miten kutsuntapakolaisuuden ympärillä käytyä keskustelua leimasivat laidasta laitaan vaihtelevat tulkinnat. Kun kansan nähtiin olevan osin tyytymätön uutuutena ilmaantuneeseen asevelvollisuuteen, alkoivat epätietoisuutta heijastelevat tulkinnat kutsuntapakolaisuudesta levitä.⁴⁴ Kasvava maastamuutto ja näkyvämmäksi tullut Venäjän keisarikunnan yhtenäistämispoliitiikka lisäsivät keskustelua 1890-luvulla. Venäjän esittämät vaateet Suomen paikallisten asevoimien yhdistämisestä keisarikunnan armeijaan herättivät suuriruhtinaskunnassa polemiikkia ja epätietoisuutta. Tämä myös politisoi siirtolaisuutta, tehden venäläistämistoimien mahdollisesti aiheuttamasta maastamuutosta myös valtiopäivillä esiin nostetun kysymyksen.⁴⁵ Lisäksi lehdistössä ja hallinnon tasolla oltiin aikaisempaa halukkaampia näkemään asevelvollisuus siirtolaisuuden syynä, joskin keskustelua näyttää edelleen leimanneen huhut, epätietoisuus ja puhdas paisuttelu.⁴⁶

Vuoden 1899 helmikuun manifesti ja sitä seurannut uusi, ”venäläistetty” asevelvollisuuslaki politisoivat siirtolaiskeskustelua entisestään. Eliitin tulkinta manifestista valtiollisena hyökkäyksenä levitettiin kansan pariin, ja vaihtelevat käsitykset suomalaisten joutumisesta Venäjän armeijaan alkoivat

⁴³ Engman 2005, 161–167.

⁴⁴ Vilmusenaho 2001, 224–243; Toivonen 1963, 122–124; Onnela 1975, 94–107.

⁴⁵ Valtiopäivät 1891. Pappissäädyn pöytäkirja I s. 78–80. Viitattu teoksessa Engelberg 1944.

⁴⁶ Toivonen 1963, 122–124; Vilmusenaho 2001, 224–243.

levitä. Uuden vuosisadan alussa myös merten takainen siirtolaisuus oli huomattavasti kasvanut, mikä Toivosen sekä Vilmusenahon mukaan johti uuden asevelvollislain näkemiseen entistä herkemmin yhtenä siirtolaisuuden aiheuttajista.⁴⁷ Maastamuutto, joka jo aikaisemminkin oli herättänyt voimakkaita mielipiteitä, lomittui nyt selvästi muuttuneeseen valtiolliseen tilanteeseen ja sen ympäriltä käytyyn keskusteluun. Tämä heijastui myös siirtolaisuuden arvosteluun, ja sivistyneistön taholta esitetiinkin vähemmän mairittelevia näkemyksiä opportunististen maastamuuttajien tavasta hylätä isänmaansa sen hädän hetkellä.⁴⁸ Markku Mattilan sanoin poliittista taistelua johtanut eliitti näki valtiolliseen taisteluun tarvittavan koko kansan yhteisen voiman, jolloin karvaaksi tulikin huomata, miten suuri määrä rahvaasta viis veisasi isänmaan hädästä ja suuntasi mieluummin siirtolaiseksi.⁴⁹ Kutsuntapakolaisuuden ympärillä vellonut keskustelu noteerattiin myös Venäjän hallinnon tasolla. Vastustusta herättänyttä lakimuutosta tukeakseen kenraalikuvernöörin kansliassa pyrittiin esimerkiksi perustelemaan, miten siirtolaisuuden kasvun taustalla ei ollut uusi asevelvollisuuslaki, vaan taloudelliset tekijät.⁵⁰

Tilasto- ja taloustieteilijä Oskar Kaaleb Kilpi lienee olleen ensimmäinen, joka tarttui Suomen suuriruhtinaskunnan siirtolaisuuden syiden ja vaikutusten tarkasteluun tieteellisin metodein. Hänen klassikon asemaan noussut tutkimuksensa *Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansantalous* (1917) tarkasteli yksityiskohtaisesti Suomesta tapahtuneen siirtolaisuuden määrää, syitä ja vaikutuksia. Kilpi näki siirtolaisuuden olleen ennen kaikkea taloudellisten ja rakenteellisten syiden aikaan saattamaa. Suhteellisen liikkaväestön muodostuminen, haasteet toimeentulon hankinnassa, varallisuuden epätasainen jakautuminen sekä halukkuus tavoitella parempaa elintasoja olivat muuttoliikkeen muodostumisen ja kasvun taustalla. Vaikka Kilpi ohimennen spekuloikin pohjalaiseen kansanluonteeseen liittyvän ”oppositioidin” mahdollista myötävaikutusta siirtolaisuuteen, ei hän maininnut yhtenäistämispolitiikkaa, venäläistämistoimia tai asevelvollisuutta maastamuuton taustavaikuttimina.⁵¹

Maailmansotien välisellä ajalla Suomen historiankirjoituksessa ja lukuisissa sortokausikuvauksissa vuotta 1917 edeltäneitä tapahtumia haluttiin usein ymmärtää itsenäistymiseen johtaneen kamppailun taisteluvaiheina.⁵² Tämä heitti selvän varjonsa myös venäläistämiskauden aikaisen maastamuuton ymmärtämisen päälle, aikakauden kirjoittajien korostaessa yhtenäistämispolitiikan ja asevelvollisuu-

⁴⁷ Toivonen 1963, 125–131; Vilmusenaho 2001, 244–255.

⁴⁸ Aho 1900, 65–71; Peltonen 1900; Järnefelt-Rauanheimo 1899.

⁴⁹ Mattila 2014.

⁵⁰ Bobrikoff 1905, 60–66.

⁵¹ Kilpi 1917.

⁵² Aiheesta esim. Jussila 2007, 37, 70, 140–150.

den vaikutusta siirtolaisuuden määrään ja rakenteeseen. Jos vuosisadan alussa osa eliitistä oli leimannut maastamuuttajia jopa renegaateiksi,⁵³ muuttuivat he historiaa kirjoittaneen kutsuntalakko -ja aktivistisukupolven käsissä oikeamielisiksi laillisuustaistelijoiksi. Kattavimmin aiheesta kirjoitti sortokausikuvauksessaan *Taistelujen kirjassa* (1936, 1937, 1939, 1941) etsivän keskuspoliisin osastopäällikkö ja sittemmin kirjailija Eino Parmanen. Hänelle maastamuuttajat olivat ”pakolaisia” ja laillisuustaistelijoita, joita vuosien 1902–1904 aikana Suomesta lähteneet siirtolaislaivat olivat hänen mukaansa olleet täynnä. Parmaselle oli selvää, että lukuisat nuorukaiset mieluummin pakenivat maasta kuin alistuivat ”laittomille kutsunnoille”.⁵⁴ Entinen aktivisti ja kagaalin jäsen Konni Zilliacus kertoi muistelmissaan, että vuosisatojen vaihteessa odotettiin kutsuntapakolaisten määrän nousevan jopa kymmeneen tuhansiin.⁵⁵ Myös Rafael Engelberg ja Einar Juva noteerasivat venäläistämistoimien vaikuttaneen siirtolaisuuden kasvuun.⁵⁶

Käsitys kutsuntapakolaisuudesta iskostui osaksi historiankirjoitusta myös Atlantin toisella puolella, ja aiheeseen viitattiin lyhyesti lukuisissa amerikansuomalaisten historiaa käsittelevissä yleisesityksissä. Armas Holmio näki Venäjän valtiollisen hyökkäyksen lisänneen ”isänmaallisista syistä” tapahtuvaa maastamuuttoa,⁵⁷ ja John Kolehmainen esitti, miten ”rauhaa ja vapautta rakastava” pohjoisen väki valitsi mieluummin Amerikan metsätyömaat kuin armeijan kiväärit. Siirtolaiseksi lähteminen tarjosi täten vapauden ”sairaalloisen ja kuolemaa tekevän Venäjän imperiumin kiihtyviltä julmuuksilta.”⁵⁸ John Wargelinin mielikuvissa suomalaiset taipuivat ”suuriksi sotineiksi”, jotka eivät paenneet maastaan pelkuruuttaan vaan väsymystään vuosisataiseen sodankäyntiin aluksi Ruotsin ja sitten Venäjän armeijassa.⁵⁹ Vähemmän maalailevaa näkökantaa esitti A. W. Hoglund, joka näki Yhdysvaltojen tarjonnan jossakin määrin enemmän vaihtoehtoja kirkon, luokkayhteiskunnan ja sittemmin myös asevelvollisuuden asettamiin reunaehtoihin kyllästyneelle suomalaiselle.⁶⁰

Anna-Leena Toivosen *Etelä-Pohjanmaan valtamerten takainen siirtolaisuus* (1963) oli ensimmäinen varsinainen tutkimus, jossa asevelvollisuuslakien vaikutus siirtolaisuuden määrään otettiin lyhyesti, mutta aikaisempaa systemaattisemmin tarkastelun kohteeksi. Ensisijaisesti tilastolliseen aineistoon, sanomalehtiin ja viranomaislähteisiin pohjaten Toivonen esitti venäläistämistoimien ja uuden asevel-

⁵³ Ks. Esim. Mattila 2014.

⁵⁴ Parmanen 1936, 432–455, 475–490, 509–511, 531–532. Parmanen 1937, 718–729.

⁵⁵ Zilliacus 1920, 38–42.

⁵⁶ Engelberg 1944, 34; Juva 1937, 132–136.

⁵⁷ Holmio 2001 (1967), 63.

⁵⁸ Kolehmainen 1951, 20–21; Kolehmainen 1977, 1–4.

⁵⁹ Wargelin 1924, 40–41.

⁶⁰ Hoglund 1984 (1957).

vollisuuslain vaikuttaneen siirtolaisuuden kasvuun. Siirtolaisten määrä kolminkertaistui Pohjanmaalla vuonna 1899, ja etenkin 16-30 vuotiaiden miesten osuus kaikesta siirtolaisuudesta kasvoi huomasti vuosina 1901 ja 1902. Toivosen mielestä ei kuitenkaan ollut mahdollista eritellä sortokauden olosuhteiden vuoksi tapahtuvaa siirtolaisuutta muusta siirtolaisuudesta, ja hän näki maastamuuttajien määrän kasvaneen 1900-luvun alussa myös Yhdysvaltojen taloudellisen nousukauden vuoksi.⁶¹ Risto Vilmusenahon hieman tuoreempi tutkimus *Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914* (2001) päätyi samankaltaisiin tuloksiin. Pohjois-Pohjanmaan siirtolaisuus kasvoi voimakkaasti uuden vuosisadan alussa, kuten se kasvoi koko maassa. Erityisesti kutsuntaikäisten miesten maastamuutossa todistettiin merkittävä nousu. Kuitenkin myös Vilmusenaho on huomioinut, miten kasvavan siirtolaisuuden perimmäiset syyt olivat taloudelliset, ja että on vaikea selvittää, kuka lopulta lähti juuri kutsuntoja välttääkseen.⁶² Molemmat tutkimukset käsitelivät ilmiötä Pohjanmaan massasiirtolaisuuden alueilla, eivätkä niiden tulokset sinänsä edusta koko suuriruhtinaskuntaa.

Tutkijoista Reino Kero lienee ensimmäisenä nimittänyt kutsuntapakolaisuutta suomalaisen siirtolaisuuden historiaan liitetyksi myytiksi. Hänen mukaansa kyseessä on enemmän aikalaisten ja jälkipolvien käsityksissä levinnyt, siirtolaisuuden tarkastelulle ylimääräistä hohtoa antanut tarina, kuin todellinen maastamuuton aiheuttaja.⁶³ Perimmäiset syyt Suomen siirtolaisuuteen löytyivät kiistatta rakenteellisista ja taloudellisista tekijöistä.⁶⁴ Vaikka omaa työntöään asevelvollisuuslait sekä venäläistämiskausi saattoivat siirtolaisuudelle luoda, on puhtaaksi mysteeriksi jäänyt, oliko ensisijaisesti näistä syistä muuttaneita ehkä 500 vai 5000.⁶⁵ Pohdiskelevassa artikkelissaan *Myytti asevelvollisuudesta amerikansiirtolaisuuden syynä* (2014) Markku Mattila painottaa myös kutsuntapakolaisuusilmiön anekdoottimaista luonnetta. Hänen mukaansa yhä toistettu myytti kumpusi Suomen omasta tilanteesta. Vuosisadan alun laillisuustaistelu keisarikunnan yhtenäistämispoliittikkaa vastaan ruokki käsityksiä venäläistämisen aiheuttamasta maastapaosta. Maailmansotien välisen ajan bolshevismin pelko sekä yleinen russofobia puolestaan vahvistivat käsityksiä siitä, että Suomen ongelmien takana oli aina ollut Venäjä. Vallitsevassa ilmapiirissä oli varmasti hyväksyttävämpää ilmoittaa tai jälkikäteen muistella, että oman tai edesmenneen sukulaisen maastalähdön syynä oli ollut venäläinen sorto, ei esimerkiksi isänmaan elatuskyvyttömyys tai oma seikkailunhalu.⁶⁶

⁶¹ Toivonen 1963, 125-131.

⁶² Vilmusenaho 2001, 244-255.

⁶³ Kero 1997, 50-51.

⁶⁴ Aiheesta esim. Kero 1974; Kero 1996; Kero 1997; Kero 2014.

⁶⁵ Kero 1996, 50-52.

⁶⁶ Mattila 2014.

Kutsuntapakolaisuus ei ollut yksin Suomen suuriruhtinaskunnassa esillä ollut ilmiö. Liettuolaisia siirtolaisia tutkinut Daiva Markelis on huomionut, miten kysymys asevelvollisuuden välttelystä siirtolaisuuden taustavaikuttimena oli vuosisatojen taitteessa esillä myös Baltiassa.⁶⁷ Keskustelua kutsuntaikäisten merten taa pakenemisesta käytiin 1800-luvun loppuilla ja 1900-luvun alkukymmeninä myös Ruotsin, Norjan ja Espanjan kaltaisissa asevelvollisuutta soveltamaan alkaneissa maissa.⁶⁸ Kyseessä näyttää siis olleen varsin yleinen ilmiö, joka Suomessa vuosisatojen vaihteessa vallinneen tilanteen vuoksi politisoitui erityisen voimakkaasti. Pekka Rantanen ja Petri Ruuska ovat artikkelissaan *Alistetun viisaus* (2009) huomioineet, miten 1900-luvun alun Suomessa Venäjän harjoittamat yhtenäistämistoimet tulkittiin laajalti valloituspolitiikaksi. Tässä tilanteessa uusi asevelvollisuuslaki, jonka pelättiin lopulta vievän suomalaiset Venäjän armeijan riveihin ja sitä kautta keisarikunnan valloitusotiin, nähtiin erityisen kieroutuneena.⁶⁹ Asevelvollisuuskysymyksestä kehittyikin yksi keskeisimmistä ensimmäisen venäläistämiskauden kiistakysymyksistä ja yhtenäistämispolitiikan symboleista suuriruhtinaskunnassa. Tämä auttaa ymmärtämään myös sitä, miksi Suomessa 1900-luvun alussa jo kaksi vuosikymmentä käyty keskustelu kutsuntapakolaisuudesta nousi uuden vuosisadan alussa näkyvästi esille, ja miksi se on myös jälkipolvien käsityksissä jäänyt niin voimakkaasti elämään.

1.4. Käsitteet

Tutkielmani kannalta keskeiselle käsitteelle *kutsuntapakolaisuus* ei itsessään ole esitetty virallista määritelmää. Itse pakolaisen käsitteellä viitataan henkilöön, joka rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, sosiaalisen taustansa tai poliittisen mielipiteeseensä vuoksi kohtaa vainoa, joutuen sen vuoksi asumaan synnyinmaansa ulkopuolella ja olemaan kykenemätön palaamaan.⁷⁰ Suomen suuriruhtinaskunnasta mahdollisesti kutsuntoja välttäläkseen muuttaneet asevelvolliset eivät juridisesti pakolaisen määritelmää täyty, vaikka aikakauden siirtolaisuuteen on pakolaisuuden leimaa liitettykin. Kirjallisuudessa kutsuntaikäisistä siirtolaisista pakolaisina ovat puhuneet muun muassa Zilliacus ja Parmanen,⁷¹ mutta ylimalkaisesti on puhuttu myös kutsuntojen välttelystä tai asevelvollisuuslain luomasta maastamuutosta. Pakolais -käsitteen käyttämisen muiden kuin suuriruhtinaskunnasta karkotettujen aktivistien kohdalla voi nähdä osin tietoisena kärjistämisenä. Omana aikanaan ja jälkipolvien käy-

⁶⁷ Markelis 2006, 110.

⁶⁸ Kälveemark 1972; Lyons 2013, 172–173.

⁶⁹ Rantanen & Ruuska 2009, 39, 42–43.

⁷⁰ Convention and Protocol relating to the Status of Refugees, Geneva, Switzerland: Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), Communications and Public Information Service, 1967.

⁷¹ Parmanen 1937, 718–729; Zilliacus 1920, 38–42.

tössä tämä on voinut toimia tapana alleviivata Venäjän luomaa uhkaa, tai perustella siirtolaiseksi lähtemisen oikeutusta aikakaudella, jolloin maastamuuttoon on kohdistunut voimakasta arvostelua niin Suomessa kuin Pohjois-Amerikassakin.⁷² Jälkipolvien käytössä kutsuntapakolaisuuden käsite näyttää vakiintuneen ylimalkaiseksi kattotermiksi, jolla on voitu viitata venäläistämistoimien ja uuden asevelvollisuuden mahdollisesti aiheuttamaan maastamuuttoon.

Kutsuntapakolaisuuden kaltaista ilmiötä tarkasteltaessa on huomiota kiinnitettävä arvoväritteisyyteen, jota venäläistämiskauden aikaisten tapahtumien ymmärtämiseen on Suomessa liittynyt. Osmo Jussilan sanoin maailmansotien välisen ajan historiankirjoitusta leimasi itsenäistymistä seuranneen ajan jälkiviisaus, jossa vuotta 1917 edeltäneitä tapahtumia kuten ensimmäistä venäläistämiskautta haluttiin usein ymmärtää itsenäistymiseen johtaneen kamppailun taisteluvaiheina.⁷³ Ensimmäisestä venäläistämiskaudesta kirjoitettu historia maailmansotien välisellä ajalla kuvasi Venäjän hallintoa lähes miehittäjän asemassa olleena auktoriteettina, painottaen samalla aktiivisen ja passiivisen vastarinnan merkitystä Suomen pelastajina. Kuten Marko Tikka suurlakon kontekstissa huomioi, on tämä niin kutsuttu *laillisuustaistelun historiakuva* merkittävällä tavalla vaikuttanut siihen, miten vuosisadan alun poliittista kuohuntaa on haluttu käsittää.⁷⁴ Tavallista on ollut esimerkiksi korostaa Venäjän ”valtiollisen hyökkäyksen” laittomuutta suhteessa käsityksiin Suomen perustuslaeista, painottaen venäläistämistoimien luomaa merkittävää uhkaa kansakunnan tulevaisuudelle, sekä luoda yksinkertaistettua kuvaa lähes koko kansan jakamasta taistelusta ulkoista sortajaa ja sen asettamia venäläistämistoimia vastaan.⁷⁵ Pessimistisesti ja paikoin jopa avoimen hyökkäävästi yhtenäistämispolitiikkaa ja keisarivaltaa kohtaan laajalti kiistatta suhtauduttiinkin, mutta koko kansan jakamasta taistelusta ei voida puhua. Tosiasiallisesti suuriruhtinaskunnan kansa oli jakautunut kirjavaan joukkoon keisarivallan tukijoita, hallintoon välinpitämättömästi suhtautuvia, sekä erilaista passiivista ja aktiivista vastarintaa kannattavia ihmisiä. Lisäksi sisäisten ongelmien kanssa kamppailleen ja rajamaansa vastareaktioita pelänneen Venäjän hallinnon voidaan katsoa toimineen Suomessa harjoitetun yhtenäistämispolitiikan kanssa melko varovaisesti, paikoin jopa aikaansaamattomasti.⁷⁶ Vaikka näitä jokseenkin mustavalkoisia sortokausikäsitteitä on sittemmin akateemisen historian tutkimuksen kentällä purettu

⁷² Suhtautumisesta siirtolaisuuteen ks. esim. Virtanen 1986, 212–217.

⁷³ Aiheesta esim. Jussila 2007, 37, 70, 140–150.

⁷⁴ Tikka 2009, 16–17, 34–35.

⁷⁵ Tällaista perustuslaillista sortokausikuvaa tarjoilevat lukuisat sotien välisen ajan historiaesitykset sekä sortokausimuistelmät. Katso esim. Karimo 1932; Parmanen 1936, 1937, 1939, 1941; Juva 1937; Jaakkola 1940; Ignatius 1927; Zilliacus 1920.

⁷⁶ Kts. esim. Tikka 2009, 16–17, 21–38.

moneen otteeseen,⁷⁷ voi vuosisadan alun tapahtumiin katsoa edelleen liittyvän koko joukon sellaisia ennakko-olettamuksia, jotka aihetta lähestyttäessä on syytä tiedostaa.

Osaltaan ensimmäinen venäläistämiskausi voidaan hahmottaa myös paikallisena ilmentymänä laajemmasta globaalista kehityksestä. Suomen alue oli 1800-luvun alussa päätyntä osaksi tsaarin läänityksiä ja Venäjän imperiumia. Vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla ja 1900-luvun alussa maailmanlaajuisella tasolla todistettiin suurten valtioiden ja imperiumien välillä kiihtyvää kilpailua siirto- maista, maa-alasta ja vaikutusvallasta. Venäjän alusmaitaan kohtaan harjoittama yhtenäistämispoliitiikka voidaan osaltaan nähdä keisarikunnan vastauksena imperiumien maailman haasteisiin ja tarttumisenä aikakauden virtauksiin. Tämä mahdollistaa myös valtakunnan yhtenäistämispoliitiikan hahmottamisen imperialismien hengessä toteutettuna pyrkimyksenä lisätä keskushallinnon valtaa keisarikunnan reuna-alueilla.⁷⁸ Pekka Rantanen ja Petri Ruuskan mukaan tämä niin kutsuttu imperiumien aika⁷⁹ jätti syvät jälkensä maailman poliittis-kulttuuriseen ajatteluun, mikä ilmeni niin ”alistajien” kuin ”alistettujenkin” ymmärryksessä.⁸⁰ Valtiollisia piirteitä omaksuneessa Suomen suuriruhtinaskunnassa poliittisen linjan muutos nähtiin merkinä aikaisemmin oikeudenmukaisen keskushallinnon muuttumisesta sortokoneistoksi, joka kadotti monien silmissä oikeutuksensa. Rantanen ja Ruuska ovat hahmotelleen vuosisatojen taitteen suomalaisten suhtautumista emämaansa ajamaa politiikkaa kohtaan käsitteen *alistetun viisaus* kautta. Käsitteellään he tarkoittavat yksilöiden tai yhteisöjen tapaa tunnistaa toiseuttavia ja epätasa-arvoa tuottavia diskursseja, ja kieltäytyä niiden tarjoamilta järjestyksiltä ja ”totuuksilta”.⁸¹ Aikakauden poliittisessa kuvittelussa Suomesta taipui sorrettu kansa, jonka alisteisessa suhteessaan tuli kieltäytyä alistajan taholta esitetyistä vaatimuksista ja näkökannoista. Tältä pohjalta voidaan katsoa kummunneen myös *imperialismin kritiikin*, jota edustaneissa puheenvuoroissa arvostelun kohteeksi saattoi päätyä imperialistinen politiikka niin maailmanlaajuisessa mitakaavassa, kuin paikallisempaan, emämaan suuriruhtinaskuntaa kohtaan harjoittamana toimintana.⁸² Tämä perspektiivi mieleissäni pyrin näkemään venäläistämiskauden ja sen herättämät vastareaktioita en pelkästään paikallisen tason ilmiönä, vaan myös osana laajamittaisempaa hallinnollisten alueiden välistä vuorovaikutusta, joka saattoi merkittäväällä tavalla muokata aikalaisten ymmärrystä itsestään osana laajempaa kansallista kokonaisuutta.

⁷⁷ Tällä saralla ovat olleet aktiivisia muun muassa Osmo Jussila, Tuomo Polvinen ja Matti Klinge. Jussila et al. 1996, 60–72; Jussila 2004, 615–670; Jussila 2007, 140–149; Polvinen 1984, 101–171; Klinge 1997, 329–404.

⁷⁸ Rantanen & Ruuska 2009, 33–37, 40–41, 54.

⁷⁹ *Imperiumien aika* käsitteen otti käyttöön Eric Hobsbawm. Hobsbawm 1987. Viitattu teoksessa Rantanen & Ruuska 2009, 34–35.

⁸⁰ Rantanen & Ruuska 2009, 34.

⁸¹ Ibid., 36.

⁸² Ibid., 37–40, 42–43.

2. Uusi asevelvollisuuslaki ja keisarikunnan rajamaa

Kohti 1800-luvun loppua Venäjän keisarikunnassa alkoi valtakunnan lainsäädännön yhdenmukaistamiseen tähdännyt politiikka. Suomen suuriruhtinaskunnan omat valtiolaitokset ja rajamaassa levinneet tulkinnat alueen erillisestä asemasta herättivät Venäjän hallinnossa huolta sotilaspoliittisesti tärkeän keisarikunnan rajamaan etääntymisestä.⁸³ Talvella 1899 keisari antoi suuriruhtinaskunnan kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin välityksellä niin kutsutun helmikuun manifestin, jolla Suomen hallintoelimiä muistutettiin niiden neuvoa antavasta roolista suhteessa yleisvaltakunnalliseen lainsäädäntöön. Taustalla vaikutti etenkin Venäjän hallinnon pyrkimys ajaa läpi uusi asevelvollisuuslaki, jolla rajamaan asevoimat voitaisiin yhdistää keisarikunnan armeijaan. Käytännön tasolla manifesti ei tarkoittanut merkittäviä muutoksia Suomen asemaan osana keisarikuntaa, mutta sivistyneistön piirissä se tulkittiin rajamaan autonomiaa uhkaavana perustuslakien rikkomuksena.⁸⁴ Täten manifesti tuli käynnistäneeksi ”ensimmäisenä sortokautena” tai ”venäläistämiskautena” tunnetun jakson, jonka myötä suomalainen sivistyneistä lähti aktivoimaan myös kansan syviä rivejä tätä ”valtiollista hyökkäystä” vastustamaan.⁸⁵

Samalla kun valtakunnan yhtenäistämisen politiikka ja asevelvollisuusskisma nousivat huomion kohteiksi, oli Suomesta valtamerten taa suuntaava siirtolaisuus moninkertaistumassa. Vallitsevassa ilmapiiirissä monet tahot olivat valmiit näkemään venäläistämisen politiikan yhtenä siirtolaisuuden aiheuttajista. Ennen paneutumista itse kirjeaineistoon, tarkastelen tässä luvussa taustoittavasti, miten uusi asevelvollisuuslaki ja kasvava siirtolaisuus tulivat vuoteen 1902 mennessä Tuomisten perheen elämään vaikuttamaan. Aloitan luomalla katsauksen Tuomisten rautatieläisperheen vaiheisiin ennen vuotta 1902. Tämän jälkeen tarkastelen, millaisen vastaanoton uusi asevelvollisuuslaki sai keisarikunnan rajamaassa ja Tuomisten silloisella kotipaikkakunnalla Pieksämäen pitäjään kuuluvalla Haapakoskella. Tarkastelen myös, miten kutsunnat ja asevelvollisuuden välttely mahdollisesti heijastuivat alueen siirtolaisuuteen, sekä miten Anton Tuominen vuosikymmeniä myöhemmin vuoden 1902 tapahtumia muisti.

⁸³ Jussila et al. 1996, 62–63.

⁸⁴ Jussila on korostanut, että vastarinnan Suomessa herätti ensisijaisesti tapa, jolla manifesti annettiin, ei niinkään sen sisältö. Säätyvaltiopäivillä ei aikaisemminkaan ollut varsinaista päätäntävaltaa yleisvaltakunnallisissa asioissa, eikä uutta ollut myöskään keisarin oikeus päättää siitä, mitkä lait olivat yleisvaltakunnallisia. Jussila 1979, 36–38. Katso myös Huxley 1990, 145–146; Tommila 1999, 292–293. Viitattu teoksessa Suodenjoki 2010, 90.

⁸⁵ Ibid.

2.1 Rautatieläisperhe uuden vuosisadan kynnyksellä

Suomen alueen yhteiskunta alkoi 1800-luvun puolivälin tienoilla kehittyä kiihtyvällä tahdilla niin sosiaalisesti, taloudellisesti, poliittisesti kuin teknologisesti. Toisiinsa erottamattomalla tavalla kietoutunut säätyjärjestelmä ja uskonnollinen maailmakatsomus alkoivat murentua, muuttaen merkittäväällä tavalla vallan rakenteita sekä yksilön asemaa ja mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Kaupungistuminen, teollistuminen ja liikenneyhteyksien kehittyminen loivat uudenlaisia mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja maaseudun ihmisille. Aikaisemmista sukupolvista poiketen alkoi etenkin nuoriso ennen näkemättömällä volyyymilla muuttaa työn perässä muille paikkakunnille, teollisuuskeskuksiin, kaupunkeihin, ja vuosisadan loppua kohden kiihtyvällä tahdilla myös valtamerten takaisin maihin.⁸⁶ Tavalliselle kansalle yksi potentiaalisia 1800-luvun jälkipuoliskon modernisaatioprosessin mukanaan tuomista mahdollisuuksista oli kouluttautumisen kautta tavoiteltavissa oleva sosiaalinen nousu, joka aikaisemmilta sukupolville ei olisi tullut kysymykseenkään. Kehittyvän kansalaisyhteiskunnan tehostuva hallinto yhdessä uudenlaisen logistisen infrastruktuurin kanssa tulivat vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla synnyttäneeksi kokonaan uudenlaisen ammattikunnan, virkamiehistön, jonka vakaa toimeentulo teki ryhmän riveihin nousemisesta houkuttelevan vaihtoehdon monelle maaseudun nuorukaiselle.⁸⁷

Fredrik Tuominen tai ”Ukko Peltopihko”, kuten Anton isäänsä viittasi, oli syntynyt vuonna 1855 varsinaissuomalaisen talonpojan poikana.⁸⁸ Kun suuriruhtinaskuntaan alettiin 1860-luvulla rakentaa rautatieverkkoa, syntyi myös Fredrikille ja hänen perheelleen sosiaalisen nousun väylän tarjonnut rautatieläisten kirjava virkamieskunta. Vuonna 1885 Fredrik oli vaimonsa Ullan ja kolmen poikansa kanssa kirjoilla Maariassa, jossa hän toimi ratavartijana.⁸⁹ Ratavartijoiden työnkuvaan kuului tietyn rataosuuden kunnon valvominen, ja tyypillisesti he asuivat asuinkooltaan maaseudun vähävaraisemman väen asuntoja vastaavassa rautateiden tyypitalossa. Ratavahdin pihapiiriin saattoi kuulua myös aitan, leivintuvan tai navetan kaltaisia ulkorakennuksia, ja karjanpito toimi toisinaan omavaraistavana sivutoimena. Ratavartijan palkka oli pieni ja sosiaalinen asema vaatimaton, mutta virka oli vakinainen ja pieni toimeentulo siinä mielessä taattu.⁹⁰ Tällaisista eduista ei esimerkiksi sadoistaan riippuvainen ja mahdollisesti maanomistajansa mielivallan alaisuudessa elävä maanviljelijä voinut nauttia. Siirtyminen valtion virkaan tarjosi tässä mielessä mahdollisuuksia parantaa sosiaalista asemaa. Tuomisen perhe asui virkamiestalossa radanvarressa Virusmäen liepeillä, noin puolitoista kilometriä Turusta

⁸⁶ Ks. Esim. Stark 2006, 9–37.

⁸⁷ Ibid., 9–37.

⁸⁸ Muistelmat Anton.

⁸⁹ Turun ja Porin läänin henkikirjat 1885 (T:148), Fol. 17.

⁹⁰ Talve 1963, 193–198.

Maarian suuntaan. Anton muistelee niukan toimeentulon ohella elämää mutkistaneen arjen vastoin-
käymiset, kuten tulipalo joka tuhosi talon ulkorakennuksen vieden mukanaan irtaimistoa ja ruokatar-
vikkeita.⁹¹ Virkatalo Turun kupeessa oli ensimmäisiä koteja myös perheen kolmelle vanhimmalle
lapselle, eli vuonna 1881 syntyneelle Tuomo Antonille, vuonna 1883 syntyneelle ja isänsä mukaan
nimetylle Fredrik Ivarille, sekä vuonna 1885 syntyneelle Johanille eli Juholle.⁹² Rautatieläisperheille
tyypilliseen tapaan on oletettavaa, että pojat ovat varsin nuorella iällä alkaneet kulkea isänsä apumie-
hinä ratatöissä.⁹³

Tuomisten elämää leimasi liikkuvuus. Vuoden 1890 tienoilla isä sai viranylennyksen, minkä myötä
perhe muutti vastikään perustetun asemapaikan läheisyyteen Ypäjälle.⁹⁴ Vuosisadan jälkimmäisellä
puoliskolla fennomaanien ajama kansansivistystyö oli levinnyt myös maaseutukuntiin, mikä näkyi
uudenaikaisten kansakoulujen perustamisena. Koulutuksen kautta pyrittiin nostamaan väestön sivilis-
tystasoa, sekä toivottiin yhtenäisen suomalaisen identiteetin juurtuvan myös tavallisen kansan pa-
riin.⁹⁵ Koulutuksen tai vähintäänkin lukutaidon hankkiminen oli mitä ilmeisimmin ollut vanhemman
Fredrikin avain virkamiesammatin saavuttamiseen, ja samaista nousua Anton kertoo muistelmissaan
”yhdeksännellätoista vuosisadalla valistuneiden” vanhempiensa toivoneen myös lapsilleen.⁹⁶ Kehit-
tyvä kansakoulujärjestelmä ja kouluttautumisen tarve tulivat osaksi myös Fredrik Ivarin elämää.
Koska Ypäjän kylälle koulurakennus saatiin vasta vuona 1894,⁹⁷ oli pojan aloitettava koulutiensä
naapurissa sijaitsevan Kallion kylän koululla.⁹⁸ Anton muisteli koulunkäynnin olleen veljelleen ko-
ettelevaa ja epämieluisia, ja korosti etenkin yhdeksän kilometriä pitkän koulumatkan asettaneen mer-
kittäviä haasteita 1890-luvun alun koululaiselle.⁹⁹ Haasteista huolimatta Fredrik näyttää ammenta-
neen koulusta ainakin kirjoittamisen taitoa. Kirjeissä hänen käsialansa oli hyvin selkeää,¹⁰⁰ ja vaikka
sellaisten muodollisuuksien kuin välimerkkien ja isojen alkukirjaimien käyttö on toisinaan vaihtele-
vää, ovat hänen kirjoituksensa helposti ymmärrettäviä. Vuosisatojen taitteen Suomessa tämä ei ollut

⁹¹ Muistelmat Anton, 7–9.

⁹² Antonin (3.4.1881, Pöytyä) ja Fredrikin (12.8.1883, Kaarina) syntymäajat käyvät selvästi ilmi muistelmista, ja tätä tietoa vahvistavat myös henkikirjat. Muistelmat Anton; Turun ja Porin läänin henkikirjat 1885 (T:148), Fol. 17; Mikkelin läänin henkikirjat 1900, (M:150), Fol. 102. Juhosta ei ole yhtä tarkkaa tietoa, mutta kirjeissä esiintyvät viittaukset yhdessä henkikirjojen tarjoaman tiedon kanssa osoittavat vuoteen 1885, jolloin syntymäpaikka on todennäköisesti ollut Maariassa tai sen lähialueilla. Muistelmat Anton; Turun ja Porin läänin henkikirjat 1885 (T:148), Fol. 17; Mikkelin läänin henkikirjat 1905, (M:169), sivu 101.

⁹³ Talve 1963, 198.

⁹⁴ Muistelmat Anton, 10–15; Laakso 1994, 286–287.

⁹⁵ Halila 1969, 305–306; Syväoja 2004, 33–34, 37. Viitattu teoksessa Suodenjoki 2010, 68.

⁹⁶ Muistelmat Anton, 10–15.

⁹⁷ Huuhtanen 1978, 96–100.

⁹⁸ Muistelmat Anton, 10–15.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Katso Liite 1.

millään muotoa itsestäänselvyys, vaan selkeä merkki keskitasoa huomattavasti paremmista kirjallisista taidoista.¹⁰¹ Yhdysvalloissa kirjalliset taidot avasivat Fredrikille ovet paitsi järjestötoimintaan, myös auttoivat häntä pääsemään ruumiillisten töiden parista osuuskauppa-alalle, jonka parissa hän omien sanojensa mukaan saavutti kohtalaisen toimeentulon.¹⁰² Myös perheen muita lapsia koulutettiin, ja tiedossa on, että esimerkiksi vuonna 1887 syntynyt Wäinö seurasi isäänsä rautatievirkamiehen uralle, toimien lopulta asemapäällikkönä Viipurissa.¹⁰³ Laajimman oppisivistyksen saavutti lakitieteen opinnot vuonna 1905 aloittanut Juho, joskaan hänen tai Antonin myöhempi ammatillinen status ei käy ilmi käsillä olevista aineistoista.

Vuosisadan loppuilla Tuomisten perheen matka jatkui kohti Itä-Suomea. Pieksämäestä parikymmentä kilometriä pohjoiseen sijaitsi 1800-luvun puoleessa välissä perustettu, järvimalmin jalostamiseen erikoistunut Haapakosken ruukki, jonka rataverkko oli saavuttanut vuoden 1889 tienoilla.¹⁰⁴ Vuosien 1895–1900 välillä perhe suuntasi Haapakosken asemapaikalle, josta isä oli saanut ratamestarin pestin.¹⁰⁵ Virkaan kuului rataosuuden ylläpito- ja huoltotöiden johtaminen sekä ratavartijoiden esimiehenä toimiminen. Erityisen runsas ei alempaa rautatieläisvirkamiehistöä edustaneen ratamestarinkaan tulo ollut,¹⁰⁶ mutta vanhimpien lasten itsenäistyminen, isän suorittamat metsäkaupat sekä lasten kouluttaminen kielivät Tuomisten toimeentulon jonkinasteisesta vakiintumisesta.¹⁰⁷ Uuden vuosisadan alussa asemapaikan ja rautaruukin ympärille keskittyneellä Haapakoskella asui vähän yli kolmesataa henkeä, hieman alle neljänneksen työskennellessä rautateillä. Loput saivat elantonsa rautatehtaan joko suoraan tai välillisesti tarjoamien, kohtalaisen hyväpalkkaisten työtehtävien parista.¹⁰⁸ Aikuisikää lähentelevä Fredrik Ivar työskenteli Haapakoskella rautateillä, ja vapaa aika lienee kuluneen esimerkiksi kirjeissäkin mainitun Haapakosken raittiusseuran toimissa. Toisinaan saatettiin käydä ly-

¹⁰¹ Vaikka Suomen alueella muodollisen lukutaidon omasivatkin 1800–1900-lukujen taitteessa melkein kaikki, vain noin 40 % suuriruhtinaskunnan kansasta osasi kirjoittaa. Leino-Kaukiainen 2007, 426–427, 430; Leino-Kaukiainen 2011, 198.

¹⁰² Huomio Fredrikin tulotasosta: Kirjeet Anton 2.3.1923.

¹⁰³ Huomio asiasta Wäinön pojan Eskon muistokirjoituksessa. HS 28.11.2015, ”Muistot. Esko Pihko”.

¹⁰⁴ Lappalainen 1961, 120–122.

¹⁰⁵ Tiedot Tuomisen perheestä Haapakoskella Mikkelin läänin henkikirjoista. Arkistolaitoksen digitaaliarkistossa henkikirjat on digitoitu vain vuoden intervallein, mikä selittää käyttämäni aikahaitarin. Mikkelin läänin henkikirjat 1900, (M:150), Fol. 102.

¹⁰⁶ Ratamestarin kuukausipalkka on ollut 120 markan tietämillä. Komiteamietintö 1906:11, 14–15.

¹⁰⁷ Viittauksia aiheisiin kirjeissä. Katso esim. Kirjeet Juho 8.11.1903; Kirjeet Juho 4.7.1905; Kirjeet Anton 23.2.1923.

¹⁰⁸ Haapakosken väestötiedot henkikirjoista. Mukaan on laskettu myös rautateillä ja tehtaassa työskentelevien talouteen kuuluvat henkilöt. Mikkelin läänin henkikirjat 1900, (M:150), Fol. 78–80, 102. Pieksämäen ja Haapakosken väestöstä, sekä Haapakosken ruukin tarjoamista työtehtävistä ja palkkatasosta katso myös Lappalainen 1961, 43–45.

hyen junamatkan päässä kirkonkylillä ihmettelemässä puolilaittomaksi ilmestymiseksi kuvailtuja Pieksämäen markkinoita. Pienellä paikkakunnalla ihmiset näyttävät tunteneen toisensa ja toisensa asiat hyvin, ja Fredrikin tuttavapiiriin lukeutui sekä rautatieläisiä että rautatehtaan työläisiä.¹⁰⁹

Vuonna 1902 Fredrik täytti 19 vuotta. Tämä tarkoitti, että uuden asevelvollisuuslain mukaiset kutsunnat tulisivat hänen kohdallaan olemaan edessä keväällä 1905. Hänen vanhempi veljensä Anton, joka asui nyt vaimonsa kanssa jo toisella, tuntemattomaksi jääneellä paikkakunnalla, tulisi puolestaan ottamaan osaa kutsuntaan keväällä 1903. Uuden asevelvollisuuslain kohtaama mittava vastustus yhdessä lukuisten sisä- ja ulkopoliittisten ongelmien kanssa sai keisarikunnan lakkauttamaan suuriruhtinaskunnan asevelvollisuuden kuitenkin jo vuonna 1905.¹¹⁰ Aikalaiset eivät luonnollisestikaan osanneet tätä ennustaa, ja kuten Tuomisen veljesten kirje ja muistelma-aineisto heijastelee, muodostui vuosisadan alun kutsunta-asiasta paitsi arjen elämään lomittunut ilmiö, myös vuosikymmeniä myöhemmin muisteltu sukupolvikokemus.

Samalla kun uusi asevelvollisuuslaki ja venäläistämispolitiikka nousivat otsikoihin uuden vuosisadan alussa, oli myös valtamerten taa suuntaava siirtolaisuus kasvussa. Yhdysvaltojen taloudellinen nousukausi houkutteli siirtolaisia uuden siirtolaisuuden alueilta Itä- ja Etelä-Euroopasta, ja myös Suomesta tapahtunut maastamuutto keskimäärin nelinkertaistui. Aikavälillä 1880–1898 oli vuosittain maasta muuttaneiden määrä ollut noin 4000–4500 henkeä, joskin mittavaa vuotuista vaihtelua esiintyi. Vuosien 1899–1914 välillä oli siirtolaiseksi lähteneitä vuositason keskimäärin 15000 henkeä, siten että hiljaisimpinakin vuosina 1908 ja 1914 lähtijöitä oli noin 6000. Siirtolaisuuden kaikkien aikojen huippuvuonna 1902 oli lähtijöiden määrä yli 23000.¹¹¹ Voimakas väestönkasvu 1800-luvun aikana oli vuosisadan loppuun tultaessa synnyttänyt myös Suomen suuriruhtinaskuntaan suhteellista liikaväestöä. Vuosisatojen taitteen maaseudulla maanviljelijän ammatista haaveilevia oli huomattavasti enemmän kuin raivattavaksi liikenevää maata, ja kaupungit sekä teollisuuskeskukset kykenivät tarjoamaan toimeentuloa vain osalle työn etsijöistä. Vallitsevassa tilanteessa käsitykset palkkojen suuruudesta ja työnsaamisen helppoudesta Pohjois-Amerikan työmarkkinoilla vetivät ihmisiä puoleensa, etenkin kun siirtolaisuutta ei lainsäädännöllin vielä juuri rajoitettu. Kun kehittyneet liikenneyhteydet olivat mahdollistaneet työvoiman liikkumisen sinne missä sitä tarvittiin, alkoi Suomen hyvin rajallinen kyky tarjota toimeentuloa jäämään toiseksi Atlantin takaisten talousalueiden rinnalla.¹¹² Taloudellisten ja rakenteellisten tekijöiden voikin kiistatta katsoa olleen siirtolaisuuden synnyn ja

¹⁰⁹ Kirjeaineisto heijastelee suhdeverkostoja, joiden piirissä Fredrik ennen siirtolaiseksi lähtöään vaikutti. Katso esim. Kirjeet Juho 16.3.1903, 30.5.1903, 4.9.1903, 27.9.1903, 25.1.1905. Pieksämäen pitäjän sosiaalisesta elämästä ja järjestötoiminnasta lyhyesti myös Lappalainen 1961, 137–141.

¹¹⁰ Jussilta et al. 1996, 64–75; Luntinen 1984, 6–11.

¹¹¹ Kero 2014, 42–43.

¹¹² Katso esim. Kero 1996, 47–50.

kasvun taustalla. Siirtolaisuuden voimakas kasvu vuosisatojen taitteessa, sekä erityisen voimakas maastamuuttopiikki juuri ensimmäisen uuden asevelvollisuuslain mukaisena vuonna 1902 on kuitenkin herättänyt tulkintoja siitä, että Suomen ja emämaan välisissä suhteissa ja valtakunnan lainsäädännössä tapahtuneet muutokset olisivat kontribuoineet merkittäväällä tavalla siirtolaisuuden kasvuun.

2.2 Mistä uudessa asevelvollisuuslaissa oli kysymys?

Eriävät näkemykset sotilaspolitiikasta muodostivat sektorin, jolla Suomen suuriruhtinaskunnan ja keisarikunnan välit alkoivat 1880-luvun alussa säröillä, muodostuen vuosisatojen vaihteeseen tultaessa konfliktimaiseksi kiistakysymykseksi. Vuonna 1878 osana keisarikunnan armeijan reformaatiota myös Suomen suuriruhtinaskuntaan asetettiin asevelvollisuuslaki. Tässä vaiheessa Venäjä taipui väliaikaisesti Suomen senaatin vaateeseen vain suuriruhtinaskunnan rajojen sisällä käytettävien asevoimien perustamisesta. Suomen alueen puolustamisesta olivat vastanneet ensisijaisesti suuriruhtinaskuntaan sijoitetut kymmenisen tuhatta venäläistä sotilasta,¹¹³ ja tämän rinnalla Suomen pienestä sotaväestä muodostuikin lähinnä muodollinen kontribuutio.¹¹⁴ Tämä *vanhan väen asevelvollisuutena* tunnettu säädös asetettiin voimaan kymmeneksi vuodeksi, ja yhdessä posti- tulli- ja rahakysymyksen kanssa asevelvollisuuslain tarkistaminen nosti pitkään kypsyneen yhtenäistämispolitiikan esille 1880- ja 1890-lukujen taitteessa. Suuriruhtinaskunnassa kehittyneet tulkinnat alueen autonomisesta asemasta olivat 1800-luvun jälkipuoliskolla vahvistuneet, herättäen Venäjällä huolta sotilaspolitiikasta tärkeän rajamaan etääntymisestä keisarikunnasta. Suomen erillinen armeija oli keisarikunnassa poikkeustapaus, ja rajamaan asevoimat haluttiin sulauttaa osaksi Venäjän sotalaitosta osana laajamittaisempaa keisarikunnan yhtenäistämiskehitystä. Suuriruhtinaskunnassa kansallisesta armeijasta oli muodostunut eräänlainen autonomisen aseman symboli, ja keskustelu asevoimien sulauttamisesta keisarikunnan armeijaan sai monet maalailemaan uhkakuvia kiihtyvistä ”venäläistämisestä”. Asia kulminoitui helmikuussa 1899 julkaistuun keisarilliseen manifestiin, jolla uusi asevelvollisuuslaki ajettiin läpi sivuuttaen Suomen senaatin odotettavissa olevat vastalauseet.¹¹⁵

Uusi asevelvollisuuslaki asetettiin lopulta vuonna 1901, ja ensimmäiset uuden lain mukaiset kutsunnat järjestettiin 1902. Toisin kuin populistissävytteisessä kuulopuheessa innokkaasti maalailtiin, ei uusi asevelvollisuus kuitenkaan yksioikoisesti merkinnyt palvelusta ”ryssän väessä” suuriruhtinas-

¹¹³ Kurkinen 1985.

¹¹⁴ Seitkari 1951.

¹¹⁵ Klinge 1997, 277–279, 340–349; Jussila 2004, 427–429, 530–540; Jussila et al. 1996, 64–68; Polvinen 1985, 30–43; Seitkari 1951.

kunnan rajojen ulkopuolella. Suuriruhtinaskunnan asevelvolliset tulisivat lähtökohtaisesti suorittamaan palveluksensa edelleen suuriruhtinaanmaan rajojen sisällä sijaitsevista sotilasosastoissa. Toisin kuin aikaisemmin, joukkoja voitaisiin kuitenkin siirtää sotatoimiin tai harjoituksiin myös valtakunnan muihin osiin tarpeen niin vaatiessa. Lisäksi venäläiset saisivat nyt toimia joukkojen upseereina. Suunnitelmissa oli myös lakkauttaa suomalaisia sotaväenosastoja kuten tarkk'ampujapatljoonia ja tätä kautta vähentää riskiä sille, että kurittomaksi äityvä rajamaa alkaisi sotavoimiensa kanssa aiheuttaa emämaalle enemmän harmia kuin hyötyä. Sotaväen osastojen lakkauttaminen vietiin kuitenkin niin pitkälle, että lopulta vain kaartin pataljoona jatkoi toimintaansa.¹¹⁶ Tämä sotaväenosasto oli suuriruhtinaskunnan asevoimien joukossa siinä mielessä poikkeuksellinen, että se oli värvättyjen ja vapaaehtoisten sotilaiden voimin perinteisesti ottanut osaa Venäjän sotatoimiin esimerkiksi Unkarissa, Puolassa, Krimillä ja Turkissa.¹¹⁷ Tässä mielessä vuoden 1902 lakimuutokset näyttävät tuoneen hyvin vähän muutoksia olemassa olleisiin käytänteisiin suuriruhtinaskunnan asevoimien käytöstä osana emämaan armeijaa.

Se miten asevelvollisuuteen yksilötasolla suhtauduttiin, lieene vaihdelleen suuresti. On ensinnäkin huomioitava, että asevelvollisuus ei ollut yleinen ja yhtäläinen, vaan se kosketti pientä osaa suuriruhtinaskunnan kutsuntaikäisistä. Rauhanaikana perheensä elättäjiä ja tiettyyn ammattikuntaan kuuluvia vapautettiin palveluksesta, ja lykkäystä tai palveluksen lyhennystä saattoi anoa perheolojen, taloudellisten olosuhteiden ja oppisivistyksen perusteella. Rikoksista tuomittuja ei kelpuutettu palvelukseen. Kutsuntatarkastuksessa ruumiillisesti kelpaamattomaksi katsotut, joita saattoi olla hyvinkin lähes puolet saapumiserästä,¹¹⁸ saivat vapautuksia tai lykkäyksiä. Tämän seulan läpi selvinneet ottivat osaa arvannostoon.¹¹⁹ Vakinaisen väen arvan nostaneet olivat kolme vuotta vakituudessa palveluksessa ja kaksi reservissä. Muut kirjoitettiin viideksi vuodeksi reserviin, jossa palveleminen merkitsi parin kolmen viikon mittaista harjoitusleiriä joka reservikesä.¹²⁰ Vuodesta ja paikkakunnasta hieman riippuen vakinaiseen väkeen oli ennen lakimuutosta tavallisesti päätynyt 21 vuotta täyttäneestä ikäluokasta noin 10 %.¹²¹ Vuoden 1902 myötä oli ainoana sotaväenosastona jäljelle jäänyt kaartin pataljoona,

¹¹⁶ Klinge 1997, 342–343.

¹¹⁷ Suomen kaarti otti osaa Puolan kapinan kukistamiseen vuonna 1831, Unkarin kapinan kukistamiseen vuonna 1849, Krimin sotaan vuosina 1854–1856, ja Turkin sotaan vuosina 1877–1878. Ahti & Ekman 2006.

¹¹⁸ Ks. Esim Vilmusenaho 2001, 241.

¹¹⁹ Katso esim. Mattila 2014.

¹²⁰ Valtiopäivät 1899. Uuden asevelvollisuuslain sisältöä julkaistiin myös sanomalehdissä. Katso esim. Uusi Aura 25.7.1901, 26.7.1901. Ks. Myös Suolahti 1936, 340–346.

¹²¹ Perustuu Laitisen ja Nokkalan arvioon. Laitinen & Nokkala 2005, 54. Risto Vilmusenahon mukaan Siikajokilaaksoissa vastaava luku oli vuosien 1881–1900 välillä keskimäärin 9,5 %, mutta paikallista vaihtelua esiintyi esimerkiksi pitäjän väkiluvun perusteella. Vilmusenaho 2001, 241.

johon vuosittain tarvittavat 200–300 asevelvollista otettiin noin 25000 miestä kattaneesta ikäryhmästä.¹²² Uuden asevelvollisuuslain myötä mahdollisuus vakinaiseen palvelukseen joutumisesta kävi siis hyvin pieneksi.

Terveelle, vapautuksia tai helpotuksia vailla olevalle kutsunanalaiselle riski vakinaiseen väkeen joutumisesta oli kuitenkin olemassa, mikä näyttää johtaneen kutsuntojen välttelyyn jo vanhan väen asevelvollisuuden aikana. Tietyillä alueilla kutsuntojen välttelijöiden etsintäkuuluttaminen ja käräjille vieminen työllistivät toistuvasti virkavaltaa, ja etenkin Pohjanmaan kaltaisella aktiivisen siirtolaisuuden alueella esiintyi toistuvasti tapauksia, joissa kutsuntatilaisuuksissa todettiin kutsuntoihin saapumattoman asevelvollisen oleilevankin ”Amerikassa”.¹²³ Yksi ilmeisimpiä syitä asevelvollisuuden välttelyyn löytyi varmasti hyvin käytännönläheisistä tekijöistä. Kolmen vuoden asepalvelus merkitsi tuntuvaa lovea parhaassa työiässä olevan nuorukaisen työansioihin, ja samalla asevelvollisen työpanos saattoi olla poissa esimerkiksi perheen maatilalta. Ylimääräistä karvautta on varmasti tuonut asepalveluksen valikoivuus. Arvan osuessa kohdalle on voinut olla erityisen katkeraa seurata, miten muut ikätoverit jatkoivat elämää siviilissä tai suuntasivat Amerikan houkutteleville työmarkkinoille. Kutsuntojen alla siirtolaiseksi lähteminen tarjosi täten hyvin varteen otettavan vaihtoehdon välttää kutsuntojen mahdollisesti mukanaan tuoma uhka vakinaiseen väkeen joutumisesta.¹²⁴ Maaseudun tilattomalle väestölle, jota huomattava osa suuriruhtinaskunnan väestöstä edusti, saattoi asevelvollisuuteen ja siihen liitettyyn ajatukseen ”maan puolustamisesta” sisältyä erityistä ironiaa. Tilattoman väestön suunnalta esitettiin koko vanhan väen asevelvollisuuden ajan näkemyksiä siitä, miten maanpuolustuksen tulisi koskettaa vain tilallisten poikia, sillä tilaton väestö ei omistanut maata mitä puolustaa.¹²⁵ Vuosisatojen taite ja uuden asevelvollisuuslain ilmaantuminen loivat uudenlaisia asevelvollisuuteen liitettyjä uhkakuvia. Uuden vuosisadan alussa Venäjän keisarikunnan itäisellä rajalla velloisodan uhka, ja toisaalta lukuisia sisäisiä levottomuuksia tukahdutettiin toistuvasti armeijan interventioiden kautta.¹²⁶ Tällaisessa tilanteessa huhut uuden asevelvollisuuslain tavasta viedä suuriruhtinaskunnan asevelvolliset Venäjän armeijan riveihin tuskin suuresti lisäsivät halukkuutta kutsuntoihin osallistumisesta.

¹²² Mattila 2014.

¹²³ Vilmusenaho 2001; Toivonen 1963.

¹²⁴ Aiheesta esim. Toivonen 1963, 125–131; Vilmusenaho 2001, 224–242.

¹²⁵ Huomio aiheesta esim. Lehtonen 1899.

¹²⁶ Tikka 2009, 48.

Automaattisesti ei voida kuitenkaan olettaa, että sotaväki olisi ollut kaikille yksinään epämieluisa vaihtoehto. Siinä missä asepalvelus saattoi näyttäytyä monille nuoruusvuosien haaskaamisena tai ”orjatyönä”,¹²⁷ oli armeija osalle myös toimeentuloa, koulutusta ja sosiaalista nousua tarjonnut instituutio.¹²⁸ Jopa kutsuntalakkovuosina 1902–1904 ympäri suuriruhtinaskuntaa palvelukseen ilmoittautui runsaasti vapaaehtoisia,¹²⁹ ja huhut ”ryssän väkeen” joutumisesta ovat saattaneet näyttäytyä osalle jopa kiehtovana mahdollisuutena päästä palvelemaan oikeassa suurvalta-armeijassa. On myös huomioitava, että kiivaimpanakin kutsuntalakkovuonna 1902 ilmaantui 42 % kutsutuista silti kuuliaisesti kutsuntapaikoille, eli mitenkään kaiken kattavaksi ei uuden asevelvollisuuslain vastustaminen missään nimessä muotoutunut. Itse kutsuntalakkoiluun voitiin taipua osin myös lakkojen aikaan ilmenneen sosiaalisen painostuksen vuoksi. Erityisesti alueilla joilla lakot saivat laajempaa kannatusta, saatettiin kutsuntoihin ”alistujia” kohtaan suunnata paitsi ivailua, myös suoranaista väkivaltaa.¹³⁰ Tähän vihjaavat myös ne 3200 armahdusanomusta, jotka kenraalikuvernööri sai kutsuntalakkoilijoilta vuoden 1902 kutsuntojen jälkeen ottaa vastaan.¹³¹ Vaikka valikoivasta asepalveluksesta ei olisi erityisesti pidetty, oli se monelle myös velvollisuus, josta laistaminen koettiin esivallan vastustamiseksi ja häpeälliseksi lain rikkomiseksi.¹³² Kutsuntoihin otettiin tietysti osaa myös sen vuoksi, että velvollisuuden laistamista seurasivat rangaistukset. Vanhan väen asevelvollisuuden aikaan tyypillinen rangaistus näyttää olleen kutsuntoja vältelleen kirjoittaminen vakinaisen väen palvelukseen.¹³³ Vuoden 1903 myötä säädettiin uusia rangaistuksia kutsuntalakkoilijoille, joista eniten noteerattu lienee olleen uhka valtiollisen viran menettämisestä.¹³⁴

Markku Mattila on esittänyt, ettei uusi asevelvollisuuslaki olisi itsessään ollut merkittävä rasite tai uhka asevelvollisen hengelle ja terveydelle. Pikemminkin lakimuutos nähtiin vuoden 1899 jälkeen muuttuneessa tilanteessa yhtenä venäläistämisen ilmenemismuotona, ja sen vastustamisesta tuli poliittisen taistelun väline.¹³⁵ Tähän näkemykseen on helppo yhtyä, huomioiden miten katoavan pienen

¹²⁷ Kts. esim. Toivonen 1963, 123. Myös Johan Lukkarila kirjoitti Houghtonista Ylä-Michiganista vuonna 1886, että Suomeen palaaminen saattaisi merkitä orjatyöhön rinnastettavaan sotapalvelukseen joutumista. Kirje Lukkarila 23.5.1886. Lukkarila perhearkisto, kirjeet Johan Lukkarila 1883–1893.

¹²⁸ Esimerkkinä tästä Suomen kaartin sotamies Sten Anders Wallin, jonka elämästä on kirjoittanut Pirkko Leino-Kaukiainen. Leino-Kaukiainen 2005; Leino-Kaukiainen 2011, 194–216.

¹²⁹ Einar Juvan mukaan vanhasuomalaiset ehdottivat kutsuntojen lakkauttamista, sillä kaartin pataljoonaan tarvittava miesmäärä saataisiin helposti kokoon joka vuosi palvelukseen ilmoittautuvista vapaaehtoisista. Juva 1937, 140–141.

¹³⁰ Kuvauksia kutsuntatilaisuuksista ja niiden aikana ilmenneestä painostuksesta esim. Parmanen 1936, 478–480. Myös myöhemmissä muistelmissa saatettiin toisinaan ylpeillä sillä, miten allekirjoittanut oli ollut mukana ”rökittämässä” kutsuntaan osallistujia. Katso esim. ”Muistelmat Emil Slöök”, Sortovuosien kutsuntalakkolaisten toimikunnan arkisto, kansio 2: Kirjoitettuja muistelmia. (KA).

¹³¹ Lukumäärät katso Parmanen 1937, 537.

¹³² Tokoi 1959, 109–111; Vilmusenaho 2001, 231.

¹³³ Vilmusenaho 2001, 236–237.

¹³⁴ Viittaus rangaistuksiin katso Tommila 1999.

¹³⁵ Mattila 2014.

osa kutsutuista päätyi vakinaiseen palvelukseen, ja miten vähäisissä määrin lakimuutos asepalveluksen sisältöä näyttää lopulta muuttaneen. Tiettyä epävarmuutta lakimuutos varmasti kuitenkin loi. Kuulopuheet ja painotuotteet levittivät usein epämääräisiksi jääviä huhuja kutsuntalakkoilijoiden rankaisemisesta sekä asevelvollisten joutumisesta Venäjälle,¹³⁶ eivätkä aikalaiset voineet tietää kuinka pitkälle keisarikunta olisi halukas tai kykeneväinen venäläistämispolitiikkaansa jatkamaan. Varoittavana esimerkkinä oli keisarikunnan alusmaa Puola, josta värvättyjä sotilaita lähetettiin esimerkiksi vuonna 1904 syttyneeseen Venäjän-Japanin sotaan. Huomioiden kuitenkin miten vähän konkreettisia muutoksia uusi laki loi, on kutsuntojen vastustaminen helppo nähdä ensisijaisesti symbolisena kieläytymisenä keisarikunnan sorroksi tulkitusta politiikasta. Siinä missä helmikuun manifesti oli keisarikunnalle edustanut ratkaisua Suomen ja Venäjän valtiollisten suhteiden tiimoilta käytyihin kompromissittomiin keskusteluihin, oli se suuriruhtinaskunnassa tulkittu laajalti perustuslakien vastaiseksi valtiolliseksi hyökkäykseksi.¹³⁷ Uudesta asevelvollisuuslaista rakennettiin agitaatiotyön kautta venäläistämisen symbolia, mikä samalla tarjosi laillisuustaistelua johtaneelle eliitille väylän aktivoida kansaa aatettaan tukemaan. Se kuinka aktiivisesti lakimuutosta lähdettiin vastustamaan, vaihteli kuitenkin merkittävällä tavalla alueittain.

2.3 Kutsuntalakot Pieksämäellä ja Haapakoskella

Vuoden 1899 helmikuun manifestin antamisen jälkeen suomalainen sivistyneistö nousi ponnekkaasti vastustamaan valtiolliseksi hyökkäykseksi tulkitsemaansa asetusta. Kansalaisten saamista mukaan manifestin vastaiseen rintamaan pidettiin elintärkeänä, ja ensimmäinen askel laajamittaisessa poliittisessa mobilisoitumisessa oli asevelvollisuuslakia vastustaneen kansalaisadressin kerääminen. Tämä suurena adressina tunnettu lista keräsi kymmenessä päivässä yli puoli miljoona nimeä. Adressi jäi keisarin sivuuttamaksi, mutta sen kautta osin tietämättömiin ja vastahakoisiinkin kansanjoukkoihin saatiin agitoitua käsityksiä manifestin ja Venäjän politiikan vaarallisuudesta, ja tukijoukko vastarintaa ajaneelle eliitille kasvoi.¹³⁸ Adressin allekirjoitusinto vaihteli huomattavasti paikkakunnan mukaan. Monilla alueilla nimien keräämiseen suhtauduttiin vastaanottavaisesti, tietyillä alueilla touhua saatettiin vierastaa ”Suomen herrojen juonena”,¹³⁹ ja maanjakohuhujen innoittamana suurta adressia

¹³⁶ Ennen ja jälkeen helmikuun manifestin julkaisemista lehdet ympäri maan spekuloiivat suomalaisten mahdollista joutumista Venäjän armeijaan. Tiukan lehdistösensuurin vuoksi asiaa käsiteltiin avoimemmin maanalaisten painotuotteiden palstoilla. Katso esim. *Uusi Aura* 20.11.1898; *Mikkeli* 19.10.1900; *Vapaita Sanoja* 15.1.1901. Liikkeellä olleista huhuista katso myös Juva 1937, 132–136.

¹³⁷ Klinge 1997, 277–279, 340–349; Jussila 2004, 427–429, 530–540; Jussila et al. 1996, 64–68; Polvinen 1985, 30–43; Seitkari 1951.

¹³⁸ Katso esim. Tommila 1999; Klinge 1997, 358–363.

¹³⁹ Katso esim. Tokoi 1957, 109–111.

paikoitellen myös vastustettiin.¹⁴⁰ Pieksämäellä adressi sai osakseen valtakunnallista keskiarvoa vastaavan kannatuksen noin viidenneksen pitäjän 15 vuotta täyttäneistä asukkaista antaessa allekirjoituksensa.¹⁴¹ Haapakoskella adressin allekirjoittaminen näyttää olleen varsin suosittua rautatehtaan työläisten piirissä, mutta Tuomisen perheenjäsenten nimiä ei listalta löydy.¹⁴² Valtion palveluksessa olevat virkamiehet ovat saattaneet suhtautua penseämmin esivallan käskyjä vastustavan adressin allekirjoittamiseen ehkä jo periaatteellisista syistä, mutta kuten Jussila on todennut, lienee taustalla vaikuttaneen ennen kaikkea pelko viran menettämisestä.¹⁴³

Helmikuun manifestin myötä poliittisella kentällä tapahtui jakautuminen vanhasuomalaisten edustamaan myöntyvyyslinjaan sekä ruotsalaisten, nuorsuomalaisten ja sosialidemokraattien kannattamaan aktiiviseen ja passiiviseen vastarintalinjaan.¹⁴⁴ Suuren adressin keräämisen on katsottu olleen alku-soittoa kutsuntalakoille, jotka olivat mittavan kannatuksen saaneen passiivisen vastarinnan näkyvin ilmentymä. Ensimmäisenä uuden asevelvollisuuslain mukaisena kutsuntakeväänä 1902 aktivistien salaseura Kagaali organisoi yhdessä ylioppilaiden kanssa vastarinta-aallon, jonka tarkoituksena oli saada mahdollisimman suuri joukko asevelvollisia kieltäytymään laittoman leiman saaneista kutsunnoista. Myös papistoon vedottiin, jotta nämä jättäisivät kutsuntakuulutukset lukematta kirkkoissa, ja paikallisten kutsuntaviranomaisten toivottiin kieltäytymisen ja viroista eroamisen kautta häiritsevän kutsuntatilaisuuksien toimeenpanemista.¹⁴⁵ Kutsuntalakkoliike levisi käytännössä koko rajamaahan, kannatuksen vaihdellessa kuitenkin huomattavasti läänistä ja kutsuntapiiristä toiseen. Esimerkiksi Vaasan ja Oulun lääneissä kutsuntoihin otti vuonna 1902 osaa vain noin 15 % kutsutuista, siinä missä Turun ja Porin läänissä osallistujia oli liki 78 %. Koko suuriruhtinaskunnassa osallistumisprosentti oli keskimäärin 42 %, tai jos myöhemmin kutsuntalakkoiluaan katuneet 3200 asevelvollista luetaan pois, noin 45 %. Mikkelin läänissä, johon Pieksämäen kutsunta-alue kuului, saapui paikalle noin 48 % kutsutuista.¹⁴⁶ Kutsuntalakkosanomaa levitettiin ympäri suuriruhtinaanmaata jakamalla maanalaisia painotuotteita, ja ylioppilaat ynnä muut innokkaat suorittivat maaseudulla agitaatiota.¹⁴⁷ Pieksä-

¹⁴⁰ Katso esim. Laakso 1994, 334–335; Maanjakohuhuista esimerkiksi Suodenjoki 2010, 90–111; Tommila 1999, 245–256.

¹⁴¹ Vapaita lehtisiä kertoo adressin allekirjoittaneita olleen tarkalleen 2515, eli 19,3 % Pieksämäen pitäjän väestöstä. Vapaita lehtisiä 12.12.1901, ”Joukkoadressit vuonna 1899 ja 1901”; Suuri adressi, Mikkelin lääni, Pieksämäki. Pieksämäen väestöstä tarkemmin Lappalainen 1961.

¹⁴² Suuri adressi, Mikkelin lääni, Pieksämäki.

¹⁴³ Jussila 1999, 157.

¹⁴⁴ Anttila et al. 2009, Klinge 1997, 277–279, 340–373, Polvinen 1985, 157–162; Jussilta et al. 1996, 64–75.

¹⁴⁵ Ks. Esim. Parmanen 1936, 432–465.

¹⁴⁶ Lukumäärät Parmanen 1936, 531–532.

¹⁴⁷ Klinge 1997, 374–390; Parmanen 1936, 432–532.

mäen seudun agitaatiosta esiintyy hajanaista tietoa. Keväällä 1903 aktivistina toiminut Rafael Engelberg oli kiertänyt Pieksämäen pitäjää agitoiden kutsuntalakkojen puolesta,¹⁴⁸ ja keväällä 1904 tunte mattomaksi jääneitä lakkosanoman levittäjiä oli pidätetty kirkonkylillä.¹⁴⁹ Kutsuntalakkojen osak seen saama kohtalainen kannatus viimekädessä puoltaa näkemystä siitä, että Pieksämäen kaltaisella keskeisellä asemapaikalla ja sen lähiympäristössä kutsuntalakkosanoma on saavuttanut asevelvolliset kohtalaisen hyvin myös ensimmäisenä kutsuntalakkovuonna 1902.

Mikkelin läänin kutsuntapiirin kolmanteen kutsunta-alueeseen lukeutuvan Pieksämäen pitäjän ja Jäppilän kappelin arvannostoalueen vuoden 1902 kutsunnat järjestettiin 13. ja 14. päivä toukokuuta Pieksämäen kirkonkylällä. Kuten lukuisilla muilla suuriruhtinaskunnan paikkakunnilla, oli myös Pieksämäen kuntakokouksissa osoitettu kevään mittaan mieltä perustuslain vastaisena pidettyä asevelvollisuusasetusta vastaan. Kahdessa kuntakokouksessa oli kieltäydytty valitsemasta jäseniä lisättyyn kutsuntatoimistoon, mutta asian noustessa kolmannen kerran esille, olivat Pieksämäen kuntalaiset koke neet ”itsensä pakotetuiksi valitsemaan edellä mainitut jäsenet”.¹⁵⁰ Taipumisen taustalla oli mitä il meisimmin pelko mittavista sakoista, joita kutsuntojen järjestämisestä kieltäytyville kunnille asetet tiin.¹⁵¹ Kutsuntatoimitus aloitettiin silti lukemalla paikalla olleille asevelvollisille Pieksämäen kunta kokouksen vastalause laittomia kutsuntoja kohtaan, mihin Jäppilän kappelin lisäjäsenet kaikin puolin yhtyivät.¹⁵² Tämän jälkeen otettiin vastaan viidentoista kutsunnanalaisen muodostama seurue, joka luovutti allekirjoittamansa vastalauseen laittomina pitämiään kutsuntoja vastaan. Vastalause luettiin ääneen, minkä jälkeen seurueeseen lukeutuneet asevelvolliset poistuivat mielenosoituksellisesti pai kalta.¹⁵³ Tällaiset mielenilmaukset eivät olleet pieksämäkeläinen poikkeus, vaan toistuivat keväällä eri kutsuntapaikkakunnilla ympäri suuriruhtinaskunnan.¹⁵⁴ Kun nämä ilmoitusluontoiset asiat oli lä pikäyty, tarkastettiin kutsuntaluettelot ja laskettiin paikalla olijat. Kaikkiaan asevelvollisia oli 144 henkeä, joista läsnä oli 80 eli 55 % kutsutuista. Kun lääkärintarkastukset oli suoritettu ja mahdolliset

¹⁴⁸ Rafael Engelberg kertoo nuorena ylioppilaana suorittaneensa asevelvollisuuskutsuntoja vastustavaa agitaatiota Pieksämäen seudulla vuonna 1903. ”Muistelmat Rafael Engelberg”, Sortovuosien kutsuntalakkolaisten toimikunnan arkisto, kansio 2: Kirjoitettuja muistelmia. (KA).

¹⁴⁹ Vapaita lehtisiä 31.5.1904, ”*Laittomia vangitsemisiä*”.

¹⁵⁰ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, liite D. K-95/21.2, (KA).

¹⁵¹ Näin kävi useissa kutsuntoja vastustaneissa pitäjissä ympäri Suomen, esimerkiksi Urjalassa. Suodenjoki 2010, 192–193. Aiheesta myös Parmanen 1936, 461–462

¹⁵² Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, liite D. K-95/21.2, (KA).

¹⁵³ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, liite E. K-95/21.2, (KA). Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, esteettömästi kutsuntatilaisuuteen saapumatta jääneet asevelvolliset 1902, K-96/2, (KA).

¹⁵⁴ Ryhmä kutsunnanalaisia menetteli näin esimerkiksi Pohjanmaalla Vetelissä. Parmanen 1936, 517–518.

vapautuksiin oikeuttavat anomukset läpikäyty, jäi arvannostoa varten jäljelle 34 asevelvollista, joista yksi ilmoittautui vapaaehtoisena kaartin pataljoonaan.¹⁵⁵

Haapakoskelaiset, jotka myös lukeutuivat edellä mainittuun arvannostoalueeseen, olivat vuonna 1902 aktiivisten kutsuntalakkoilijoiden joukossa. Kyseisenä vuonna Haapakoskelta löytyi kaikkiaan kuusi asevelvollista miestä, joista vain taustaltaan tuntemattomaksi jäänyt Aleksander Herranen otti osaa kutsuntaan.¹⁵⁶ Viisi kutsunnoista kieltäytynyttä olivat Haapakosken rautatehtaan työläisiä tai työläisten poikia, ja he kuuluivat kaikki myös siihen viisitoistahenkiseen kutsuntalakkoilaisten delegaatioon, joka kutsuntatilaisuudessa ilmaisi vastalauseensa kutsuntoja kohtaan.¹⁵⁷ Muutamaa vuotta aikaisemmin samaiset nuorukaiset olivat monien muiden rautatehtaan työläisten ohella olleet allekirjoittamassa myös suurta adressia.¹⁵⁸ Haapakosken lisäksi tällaista yhtenä rintamana tapahtuvaa lakkoilua ilmeni pitäjässä esimerkiksi Pieksämäen kirkonkylän ja Venetmäen kutsunnanalaisten keskuudessa.¹⁵⁹ Eri kyliltä kotoisin olevien kutsuntalakkoilaisten muodostama delegaatio kertoo, että mielenilmausta oli pitäjän nuorison keskuudessa organisoitu joukolla. Nimensä kutsuntoja vastustavien asevelvollisten listaan laittaneet henkilöt näyttävät myös olleen siinä määrin vakaumuksellisia, että ovat seuraamuksista huolimatta halunneet alleviivata omaa osallistumistaan lakkoihin. Vaikka Fredrik ei itse kuulunut vielä kyseisen vuoden kutsunnanalaisiin, oli hän päässyt seuraamaan tapahtumia läheltä. Todennäköistä on myös, että hän henkilökohtaisesti tunsu vuoden 1902 kutsuntalakkoilijoita etenkin Haapakosken alueelta. Esimerkiksi Fredrikin ystäväpiiriin lukeutuneelle, rautatehtaan työläiselle Juho Poikolaiselle mahdollisesti sukua ollut Aksel Poikolainen oli kutsunnanalaisena ollut ilmaisemassa vastalauseensa laittomana pitämänsä toimitusta kohtaan.¹⁶⁰ Kevään 1902 aikana kutsuntalakot ovat epäilemättä olleet polttava puheenaihe Haapakosken nuorison keskuudessa.

Kutsuntalakkojen voi Pieksämäen pitäjän ja Jäppilän kappelin arvannostoalueella katsoa saaneen kohtalaisen kannatuksen, vaikka kutsuntaan osallistuikin noin kymmenen prosenttia suurempi määrä

¹⁵⁵ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.2, (KA).

¹⁵⁶ Haapakosken rautatehtaan tai asemapaikan henkikirjoista vuosilta 1900 tai 1905 ei löydy mainintaa tästä Aleksander Herrasesta, joten mysteeriksi jää kuka hän oli miehiään. Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, arpaluettelo. K-95/21.2, (KA).

¹⁵⁷ Haapakoskelaiset olivat Antti Juho Tyrväinen, Erik Miettinen, Gabriel Hämäläinen, Aksel Poikolainen ja Edvard Rytönen. Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, liite E. K-95/21.2, (KA).

¹⁵⁸ Suuri adressi, Mikkelin lääni, Pieksämäki, 194–195.

¹⁵⁹ Kirkonkylän kahdestatoista kutsutusta yhdeksän ei ottanut osaa kutsuntaan, Venetmäen viidestä kutsutusta neljä jäi tulematta paikalle. Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.2, (KA).

¹⁶⁰ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, liite E. K-95/21.2, (KA).

kuin koko suuriruhtinaskunnassa ja Mikkelin läänissä keskimäärin.¹⁶¹ Itse kutsuntatoimitus näyttää kuitenkin sujuneen rauhallisissa merkeissä ja aikataulun mukaisesti, mikä ei suinkaan ollut asianlaita kaikilla suuriruhtinaskunnan paikkakunnilla. Esimerkiksi Helsingissä lähes täydellisen kannatuksen saaneet kutsuntalakot äityivät tunnetuksi mellakaksi, ja tietyillä kutsuntapaikoilla toimituksen läpivieminen lykkääntyi kutsuntatoimiston jäsenten kieltäytyessä virantoimituksesta.¹⁶² Myöskään toista ääripäätä, eli kutsuntalakkojen voimakasta vastustamista, ei Pieksämäellä todistettu.¹⁶³ Pieksämäen pitäjä oli 1900-luvun alussa vankkaa myöntövyöyrylinjaa kannattaneen suomalaisen puolueen tukialue, ¹⁶⁴ minkä voi osaltaan katsoa selittävän paikallisen väestön verrattain rauhallista suhtautumista kutsuntoihin. Vuoden 1902 jälkeen Pieksämäen pitäjän kutsuntalakkointo merkittäväällä tavalla laantuikin. Vuonna 1903 kutsuntoihin saapui noin 84 % kutsutuista,¹⁶⁵ mikä oli huomattavasti suurempi määrä kuin suuriruhtinaskunnan kyseisen vuoden keskiarvo 68 %. Vuoden 1902 jälkeen myös haapakoskelaisten lakkoilu loppui tyystin.¹⁶⁶ Alueen poliittinen aktiivisuus näyttää kuitenkin jatkuneen, sillä vuonna 1905 perustetun Haapakosken työväenyhdistyksen myötä rautatehtaan ympäristöstä kehittyi koko Pieksämäen pitäjän poliittisen työväen keskusalue.¹⁶⁷ Vuoden 1902 kutsuntalakkojen kannatuksen ollessa kohtalaista voidaan seuraavaksi kysyä, oliko kutsuntalakkoilijoiden joukossa tapahtunut kutsuntapakolaisuudeksi luonnehdittavaa maastamuuttoa?

2.4 Vaikuttiko uusi asevelvollisuuslaki Pieksämäen siirtolaisuuteen?

Alueena Mikkelin lääni edusti kaikkein vähäisimmän siirtolaisuuden aluetta Suomen suuriruhtinaskunnassa, muodostaen vuosien 1870-1914 välisenä aikana vain 1,7 % maan rajojen ulkopuolelle suuntautuneesta siirtolaisuudesta. Verrattuna Vaasan, Turun ja Porin sekä Oulun läänien kaltaisiin suuremman siirtolaisuuden alueisiin, voidaan Mikkelistä tapahtuneen maastamuuton todeta olleen

¹⁶¹ Vuoden 1902 kutsuntoihin suuriruhtinaskunnassa otti lopulta osaa noin 42 % kaikista kutsutuista. Parmanen 1936, 531; Sanomalehti Mikkeli ilmoitti Mikkelin läänissä kutsuntoihin osallistuneen 44,5 % kutsutuista. Mikkeli 27.6.1902, ”Yleisiä paikkakunnan uutisia. Asevelvollisuuskutsunta.”

¹⁶² Klinge 1997, 374–390; Parmanen 1936, 507–532; Vilmusenaho 2001, 251.

¹⁶³ Esimerkiksi monissa Etelä-Hämeen kunnissa osanotto kutsuntalakkoihin jäi hyvin vähäiseksi. Suodenjoki 2010, 192.

¹⁶⁴ Lappalainen 1961, 337.

¹⁶⁵ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1898–1900, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.1, (KA); Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1901–1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.2, (KA); Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1903, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/22, (KA).

¹⁶⁶ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1903, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/22, (KA); Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1904, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/23, (KA)

¹⁶⁷ Lappalainen 1961, 36, 333–336.

katoavan pientä. Jos ajanjaksona Suomesta muutti yli 300 000 siirtolaista, oli heidän joukossaan Mikkelistä lähteneitä vain noin 5000.¹⁶⁸ Petri Rekosen mukaan vuosien 1895–1900 välisenä aikana Etelä-Savosta löytyi kuntia, joista mertentakaisista siirtolaisuutta ei tiettävästi ollut tapahtunut olleenkaan. Osin tätä selittää se, että Savon väestöpaine oli purkautunut ensisijaisesti Venäjälle, pitäen muualla maassa paisuvan Amerikan siirtolaisuuden vähäisenä tai paikoin olemattomana aina 1900-luvun aluille saakka.¹⁶⁹ Kutsuntapakolaisuutta idän suuntaan tuskin paljoa tapahtui, sillä Venäjällä kirjoilla oleminen ei luonnollisestikaan vapauttanut asevelvollista valtakunnan lainsäädännön alaisuudesta. Mikkelin läänin muuten vähäisessä siirtolaisuudessa poikkeuksen tulivat muodostamaan Kangasniemen ja Pieksämäen pitäjät, joiden merten takainen siirtolaisuus kasvoi läänin kontekstissa mittavaksi. Vuosina 1893–1916 Pieksämäen pitäjästä lähti 1062 siirtolaista kohteenaan pääasiassa Pohjois-Amerikka, vastaten täten viidennestä koko läänin siirtolaisuudesta ja vajaata kymmentä prosenttia pitäjän väestöstä. Vielä vuosina 1893–1900 oli lähtijöitä vuotta kohden ollut keskimäärin vain kuusi. Vuosien 1901–1916 välisenä aikana vuotuinen lähtijöiden määrä nousi keskimäärin kuuteenkymmeneen.¹⁷⁰ Siirtolaisuuden valtakunnallisena huippuvuonna 1902 pitäjästä lähti virallisten tietojen mukaan 83 siirtolaista,¹⁷¹ eli siirtolaisuuden kasvu uuden vuosisadan alussa oli heijastunut myös Pieksämäelle.

Oliko siirtolaisuuden kasvu sitten kytköksissä uuteen asevelvollisuuslakiin? Mikkelin läänin lehdistössä aiheesta esitettiin pintapuolisia, laidasta laitaan vaihtelevia tulkintoja. Osa Sanomalehti *Mikkelin* kirjoituksista esitti venäläistämispolitiikan ja sananvapauden kaventamisen lisänneen siirtolaisuutta,¹⁷² osan painottaessa taloudellisen työnnon ja vedon olleen maastamuuton todellinen syy.¹⁷³ Myös asevelvollisuuslain vaikutus maastamuuton kasvuun noteerattiin, ja joissakin kirjoituksissa etenkin nuorten miesten esitettiin lähtevän uutta asevelvollisuutta pakoon. Pohjanmaan kaltaisella suuren siirtolaisuuden alueella huomioitiin näiden Amerikkaan siirtyneiden lähettävän kotiinsa taa-jaan myös kirjeitä, joissa he tiedustelivat asevelvollisuusasian kehittymisestä ja mahdollisesta voi-

¹⁶⁸ Kero 2014, 44.

¹⁶⁹ Rekonen 2013, 89–90.

¹⁷⁰ Tilastot ja Pieksämäen väestötiedot teoksessa Lappalainen 1961, 20–21.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² ”Walweilla huhuja vastaan”, *Mikkeli* 8.5.1899; ”Suomi ulkomaan lehdissä”, *Mikkeli* 16.8.1899; ”Siirtolaisuuden syyt”, *Mikkeli* 18.7.1900.

¹⁷³ ”Kuluneen vuoden vaiheet”, *Mikkeli* 5.1.1900; ”Kirje Amerikasta”, *Mikkeli* 9.4.1900.

maan tulemisesta. Kirjoituksen mukaan moni olisi valmis palaamaan, jos vain vanha asevelvollisuuslaki jäisi voimaan.¹⁷⁴ Samalla julkaistiin myös kirjoituksia, joissa painotettiin siirtolaisuutta tapahtuneen jo ennen asevelvollisuuskysymyksen esille nousemista.¹⁷⁵ Osassa kirjoittelua noteerattiin diplomaattisesti sekä uuden asevelvollisuuslain että taloudellisten reunaehtojen kasvattaneen maastamuuttoa.¹⁷⁶ Huhupuheiden joukossa julkaistiin myös Mikkelin läänin kuvernöörin lausunto, jossa kasvanneen siirtolaisuuden syiksi nimettiin parempien taloudellisten mahdollisuuksien etsintä, mutta myös suuriruhtinaskunnan muuttunut poliittinen tilanne ja uusi asevelvollisuuslaki.¹⁷⁷

Mikkelin sanomat puolestaan kirjoitti, miten läänin vähäinen siirtolaisuus oli kasvanut 1890-luvulla, ja miten vuosi 1900 oli siirtolaisuuden puolesta ollut kaikkien aikojen kiivain. Kruununvoutien, nimismiesten ja kuntien luottamusmiesten mukaan siirtolaisuuden kasvun syinä olivat työväestön taloudellinen rappiotila ja toiveet paremmasta toimeentulosta ulkomailla. Lisäksi pelko asevelvollisuusajan pidentämisestä, mahdollisuus palveluksen suorittamisesta suuriruhtinaskunnan rajojen ulkopuolella, sekä valtiollisten olojen muuttumisen aiheuttama epävarmuus nimettiin siirtolaisuuden kasvun syiksi.¹⁷⁸ Loppuvuodesta 1902 lehti päivitteli siirtolaisuuden kasvua myös Pieksämäen pitäjässä, huomioiden miten lähtijöiden joukossa oli etenkin talollisten poikia ja isäntämiehiä sekä yleensä nuorta väkeä. Arvokkaan työvoiman poistumisen lisäksi arvosteltiin myös erästä Längelmäen kylästä ”väärillä papereilla”¹⁷⁹ lähtenyttä talollisen poikaa, joka oli ennen lähtöään mennyt saattamaan kaksi paikallista tyttöä raskaaksi.¹⁸⁰

Maastamuuton kasvu sekä uuden asevelvollisuuslain ilmaantuminen uuden vuosisadan alussa olivat selvästi herättäneet huomiota, epätietoisuutta ja arvostelua niin Mikkelin läänissä kuin Pieksämäen pitäjässäkin. Lehdistön tyyli kirjoittaa aiheista oli kuitenkin varsin hillitty. Vaikka keisarikunnan harjoittamaa politiikkaa rivien välistä arvosteltiin, huomioimalla esimerkiksi miten kansantaloudellisenä ongelmana nähty siirtolaisuus kasvoi uuden asevelvollisuuslain myötävaikutuksella, ei esivallan toimien suoraa kritisointia esiintynyt. Taustalla vaikuttivat uudet sensuuriasetukset, joiden mukaisesti jo vuoden 1898 lopussa asevelvollisuusasian ”turha käsittely” oli sanomalehdissä kielletty. Alkuvuodesta 1899 oli kielletty myös keisarin hyväksymien hallitustoimien moittiminen ja venäläisiä nurjamielisesti kohteleva uutisointi. Sensuuria valvottiin ja pidettiin yllä painoesteiden, sakkojen ja lehtien

¹⁷⁴ ”Muualta Suomesta. Siirtolaisuuden syyt”, *Mikkeli* 26.2.1900.

¹⁷⁵ ”Muualta Suomesta. Senaatin kertomus w:lta 1897”, *Mikkeli* 25.10.1899.

¹⁷⁶ ”Lausunto siirtolaisuuden syistä”, *Mikkeli* 13.7.1900; ”Siirtolaisuus”, *Mikkeli* 3.8.1900.

¹⁷⁷ ”Siirtolaisuus ja sen syyt”, *Mikkeli* 19.10.1900.

¹⁷⁸ ”Siirtolaisuus ja sen syyt”, *Mikkelin sanomat* 21.10.1900.

¹⁷⁹ Tämä tarkoitti, ettei asianomainen ollut hankkinut virallista valtion passia, vaan lähti maasta väärennetyllä passilla. Henkilöille joiden kutsuntaikä oli lähestymässä, ei välttämättä myönnetty laillista passia, ja väärillä papereilla matkustaminen onkin usein liitetty juuri kutsuntojen välttelemiseen. Ks. Esim. Toivonen 1963, 123, 129–131.

¹⁸⁰ ”Pieksämäeltä”, *Mikkelin sanomat* 23.12.1902.

lakkautusten uhalla, joita vuodesta 1899 lähtien jaettiin kenraalikuvernöörin toimesta kasvavalla innolla.¹⁸¹ Kun sensuuri esti suoran keskustelun valtiollisista asioista, saatettiin kutsuntapakolaisuuteen viitata välillisesti luomalla katsauksia muihin maihin. Suuriruhtinaskunnan lehdistössä esimerkiksi huomioitiin, miten asevelvollisuusikäiset Krimin tataarit muuttivat uudella innolla Turkkiin,¹⁸² tai miten vastikään Ruotsissa tapahtuneet armeijan reformaatiot olivat johtaneet asevelvollisuusikäisten maastamuuton kasvuun.¹⁸³ Kuten Tommilakin on huomioinut,¹⁸⁴ näyttää sensuuri valtaosin kuitenkin hiljentäneen asevelvollisuuslain käsittelyn ja kritisoinnin 1900-luvun alun myötä, ja kirjoittelua aiheesta on vuoden 1902 ajalta jo vaikea löytää.

Kysymystä siitä, kuinka moni Pieksämäen seudun miehistä lähti siirtolaiseksi mahdollisesti kutsuntoja paetakseen, voikin vain arvioida. Vastaan tulee jo Toivosen ja Keron esille nostama ongelma yksittäisten ihmisten lähtösyiden määrittelemisen vaikeudesta. Pintapuolisesti asiaa voi kuitenkin jäljittää etsimällä kutsuntatoimiston asiakirjoista mainintoja henkilöistä, joiden on kutsuntavuonnaan kerrottu oleilleen Amerikassa. Pieksämäen pitäjän ja Jäppilän kappelin arvannostoalueella tällaiset tapaukset olivat tarkastelujaksolla 1898–1905 harvinaisia. Vuonna 1900 huomioitiin Pieksämäen kirkonkylästä kotoisin olleen räätäli Aksel Alarik Markkasen oleilleen kutsuntojensa aikaan Amerikassa, joskaan hänen maastamuuttoajankohdastaan ei löydy tietoja.¹⁸⁵ Vuonna 1901 Niskamäen kylästä kotoisin oleva talollisen poika Otto Wille Hämäläinen oli myös merkitty Amerikkaan siirtyneeksi.¹⁸⁶ Saman nimisen ja ikäisen henkilön tiedetään nousseen laivaan Hangossa edeltävänä vuonna.¹⁸⁷ Vuonna 1902 työmies Tobias Tissari Heikkolankankaalta, työmies Albin Kovanen Pitkämäeltä, sekä puotipalvelija Kalle Wille Turpeinen Hietämäeltä oli merkitty Amerikkaan siirtyneeksi.¹⁸⁸ Tobias Tissari matkusti ensi kerran Yhdysvaltoihin jo vuonna 1897, tehden useamman

¹⁸¹ Tommila 1973.

¹⁸² ”Krimin tataarilaiset”, *Uusi aura*, 8.11.1901.

¹⁸³ ”Pieniä tietoja”, *Uusi aura*, 5.5.1901.

¹⁸⁴ Tommila 1973.

¹⁸⁵ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1898–1900, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.1, (KA).

¹⁸⁶ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1901–1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.2, (KA).

¹⁸⁷ Otto Hämäläinen, 20-vuotta, Hangon satamasta Yhdysvaltoihin, lähtöpäivä 27.1.1900. Siirtolaisuusinstituutti siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot.

¹⁸⁸ Tobias Tissari Heikkolankankaalta, Albin Kovanen Pitkämäeltä, Kalle Wille Turpeinen Hietämäeltä. Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, esteettömästi kutsuntatilaisuuteen saapumatta jääneet asevelvolliset 1902, K-96/2, (KA).

edestakaisen matkan seuraavina vuosina.¹⁸⁹ Suurella varmuudella voidaan esittää myös pitkäsmäkeläisen Albin Kovasen siirtyneen Yhdysvaltoihin vuonna 1900.¹⁹⁰ Kalle Turpeisen nimeä kantanut henkilö on puolestaan muuttanut Amerikkaan kesäkuussa 1902, mutta varmuutta siitä että hän olisi samainen Hietämäeltä lähtenyt henkilö ei ole.¹⁹¹ Todennettavissa olevien tapauksien kohdalla maastamuutto näyttää siis tapahtuneen yhdestä viiteen vuotta ennen kutsuntoja, joskaan näiden henkilöiden perimmäisistä maastamuuttomotiiveista ei olekaan tietoa.

Haapakosken vuoden 1902 kutsuntalakkoihoista kukaan ei näytä ainakaan vuoteen 1905 mennessä lähteneen siirtolaiseksi.¹⁹² Vuosina 1898–1901 ja 1903–1904 olivat kaikki haapakoskelaiset ottaneet osaa kutsuntaan, eikä vuosien 1903–1904 aikana koko arvannostoalueella vähäiseksi jääneestä kutsuntalakkoihojen joukosta ketään oltu merkitty Amerikkaan siirtyneeksi.¹⁹³ Ennen kevään 1905 kutsuntojen suorittamista asevelvollisuus lakkautettiin, mutta ennen sitä ehdittiin koostamaan papiston ja henkikirjoittajien luettelot, joissa tulevaa kutsuntaerää kartoitettiin. Haapakoskelta vuoden 1905 kutsuntoihin osaa olisi ottanut kaikkiaan neljä henkilöä: tehtaan työläisten pojat Aksel Kaaprielinpoika Hämäläinen, Juho Paavonpoika Poikolainen, Aksel Alpert Aataminpoika Tiitinen, sekä ratamestarin poika Fredrik Ivar Fredrikinpoika Tuominen. Näistä neljästä kaksi, Tuominen ja Poikolainen, oli merkitty lähteneen Yhdysvaltoihin joulukuussa vuonna 1902.¹⁹⁴ Tarkasteltaessa vuosien 1898–1905 välistä aikaa, näyttäytyvät miehet Haapakosken ensimmäisinä siirtolaiseksi lähteneinä kutsunnanalaisina. Huomioiden miten vähäistä koko pitäjän siirtolaisuus oli uuden vuosisadan alkuun saakka ollut, on perusteltua olettaa Poikolaisen ja Tuomisen mahdollisesti lukeutuneen myös Haapakosken ensimmäisten Pohjois-Amerikkaan siirtyneiden joukkoon. Fredrikin kirjeaineisto ei ainakaan kerro, että ennen heitä matkaan olisi Haapakoskelta suunnannut muita, eikä Yhdysvalloissa

¹⁸⁹ 1910 United States Federal Census, Templeton-Worcester-Massachusetts, mikrofilmi T624_630, 11B, 1826, 1374643. National archives Washington DC (Ancestry.com); 1930 United States Federal Census, Templeton-Worcester-Massachusetts; mikrofilmi 966, 8A, 0279, 195.0, 2340701. National archives Washington DC (Ancestry.com); New York passenger lists 1905, microfilm serial T715, 1879–1957, roll 0634, line 1, page 95. National archives Washington DC (Ancestry.com).

¹⁹⁰ Albin Kovanen, 20-vuotta, Hangon satamasta Yhdysvaltoihin, lähtöpäivä 5.5.1900. Siirtolaisuusinstituutti siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot; New York passenger list 1900, microfilm serial T715, 1897–1957, roll 0125, line 1, page 309. National archives Washington DC (Ancestry.com).

¹⁹¹ Kalle Turpeinen, Hangon satamasta Yhdysvaltoihin, lähtöpäivä 28.6.1902. Siirtolaisuusinstituutti siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot.

¹⁹² Kaikki olivat paikalla vuoden 1902 kutsunnassa ilmoittamassa vastalauseensa, ja heidät kaikki löytää vielä vuonna 1905 henkikirjoitettuna Haapakosken tehtaan piiriin. Myöskään matkustajaluettelot eivät kerro heidän lähteneen Suomesta. Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1902, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli, liite E. K-95/21.2, (KA). Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, esteettömästi kutsuntatilaisuuteen saapumatta jääneet asevelvolliset 1902, K-96/2, (KA); Mikkelin läänin henkikirjat, (M:169), Fol. 410-412.

¹⁹³ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1898–1904, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. K-95/21.1, K-95/21.2, K-95/22, K-95/23 (KA); Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, esteettömästi kutsuntatilaisuuteen saapumatta jääneet asevelvolliset 1902, K-96/2, (KA).

¹⁹⁴ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, papiston ja henkikirjoittajien luettelot 1905, Pieksämäki, K-94/25. (KA).

miehiä vastassa ollut Wille Markkanenkaan näytä olleen Haapakoskelta lähtöisin.¹⁹⁵ Tuomisen ja Poikolaisen kanssa matkaan lähti myös kahta vuotta nuorempi talollisen poika August Halonen, joka myös oli kotoisin Pieksämäen pitäjästä, joskaan ei Haapakoskelta.¹⁹⁶ Tässä raamissa Tuominen ja Poikolainen nousevatkin esille eräänlaisina polunraivaajina Haapakosken Pohjois-Amerikan siirtolaisuuden saralla, ja heidän siirryttyään Yhdysvaltoihin tuli heidän perässään seuraamaan myös lisää alueen asukkaita.

Uuden vuosisadan alussa kasvanut siirtolaisuus vihjailee lakimuutosten iskostaneen maastamuuttointoa myös Pieksämäen pitäjässä, joskin käsillä olevan aineiston mukaan kutsuntaikäisten siirtolaisuus näyttää kuitenkin pysyneen verrattain vähäisenä. Jos esimerkiksi Vilmusenaho saattoi Siikajokilaakson vuosien 1899–1903 kutsuntaluetteloiden pohjalta todeta, miten jopa yli puolet alueen suureksi paisuneesta kutsuntalakkoilijoiden joukosta oli siirtynyt Amerikkaan,¹⁹⁷ kertovat Pieksämäen luettelot hyvin vähäisestä muuttoliikkeestä. Tiettyä suuntaa-antavuutta kutsuntaluetteloiden tarjoamaan tietoon saattaa tietysti sisältyä. Esimerkiksi vuonna 1902 yli kuudestakymmenestä Pieksämäen arvanostoalueeseen kuuluneesta kutsunnoista poissaolleesta vain kolme on merkitty Amerikkaan siirtyneeksi. Todellisuudessa joukossa saattoi olla useampia vastikään maasta muuttaneita, mutta etenkin jos lähtöä salailtiin tai jos lähtö tapahtui viime tingassa ennen kutsuntoja, ei tieto asiasta ehtinyt kutsuntatoimistoa välttämättä saavuttaa. Todennettavissa olevia tapauksia kutsunnanalaisten henkilöiden siirtolaiseksi lähtemisestä esiintyy tarkastelujaksolla 1898–1905 lopulta kuitenkin vain muutamia. Samaisena ajanjaksona Pieksämäeltä lähti mertentakaisiin maihin yli 330 siirtolaista,¹⁹⁸ mikä ei puolla näkemystä siitä, että nimenomaisesti uusi asevelvollisuuslaki olisi Pieksämäellä aiheuttanut laajamittaisempaa maastapakoa.

Miten Fredrikin kaltainen ratamestarin poika oikeastaan istui muiden aikakauden maastamuuttajien joukkoon? Keron tekemään koontiin pohjaten oli vuosien 1893–1914 välisellä ajalla siirtolaiseksi lähteneistä noin 30 % talollisia ja ennen kaikkea heidän lapsiaan, torppareiden ja heidän lapsiensa muodostaessa noin 12 % lähtijöistä. Ison luokan muodostivat myös tilattomaksi väestöksi luokiteltavat mäkitupalaiset (noin 27 %) ja työläiset (noin 20 %). Rautatieläistaustan huomioiden Fredrik voi-

¹⁹⁵ Wille Markkasta ei löydy Haapakosken ruukin tai asemapaikan henkikirjoista.

¹⁹⁶ August Halonen Pieksämäeltä, passin päiväys 15.12.1902, lähtöpäivä 17.12.1902. Siirtolaisuusinstituutin siirtolaisrekisteri, passi -ja matkustajaluettelot; Pennsylvania passenger and crew list 1800–1962, NAI Number:4492386; Record Group Title: Records of the Immigration and Naturalization Service, 1787-2004; Record Group Number: 85; Series: T840; Roll: 041. National archives Washington DC (Ancestry.com).

¹⁹⁷ Vilmusenaho 2001, 252.

¹⁹⁸ Pieksämäen siirtolaistilastot Lappalainen 1961, 20–21.

taneen nähdä työläisenä, tai virkamiesluokan edustajana sijoittaa kaatoluokkaan ”muut”, mikä muodosti hieman yli 11 % siirtolaisuudesta.¹⁹⁹ Taustojensa puolesta ei Fredrikiä voi nähdä erityisen räikeänä poikkeuksena lähtijöiden joukossa, sillä hänen kaltaisiaan nuoria rautatieläisiä varmasti lähti maasta useampiakin. Kaikkein harmainta siirtolaismassaa hän ei kuitenkaan edustanut. Vaikka Tuomisen perhe oli ponnistanut hyvin tavanomaisista lähtökohdista ja alemman virkamiesperheen elintaso monessa mielessä olikin vaatimaton, erottuivat he taloudellisen toimeentulonsa puolesta edukseen esimerkiksi maaseudun tilattomasta väestöstä ja vähävaraisemmista torppareista. Koulutusta saaneena rautatieläisperheen lapsena ja rautatietoihin tutustuneena Fredrikillä voitaneen katsoa olleen verrattain hyvät lähtökohdat päästä virkamiesuralle itsekin. Sellaiset haasteet ja ongelmat kuin viljelykelpoisen maa-alan puute tai työmahdollisuuksien vähäisyys ei ole välttämättä ollut Tuomisille yhtä suuri ongelma, kuin mitä se lukuisille muille aikalaisille ja aikakauden siirtolaisille saattoi olla. Fredrikin suhdetta ja suhtautumista kutsuntoihin ja kutsuntapakolaisuuteen tarkastelen seuraavassa luvussa hänen itsensä tuottamien kirjoitusten kautta. Ennen paneutumista kirjeaineistoon, tarkastelen tässä luvussa vielä Anton Tuomisen muistelmissaan esittämiä näkemyksiä siitä, miten vuosisadan alun tapahtumat olivat tulleet lomittumaan hänen nuoremman veljensä maastamuuttopäätöksiin.

2.5 Ensimmäinen sortokausi Antonin muistelmissa

Anton Tuomisen muistelmissaan esittämät selonteot ensimmäisen venäläistämiskauden rantautumisesta Suomeen eivät oikeastaan pidä sisällään kuvauksia paikallistason tason tapahtumista, esimerkiksi vuoden 1902 kutsuntalakoista Haapakoskella. Päinvastoin kirjoittaja kuvaa tilanteen merkitystä suuriruhtinaskunnalle ja sen kansalle hyvin yleisluontoisella tasolla. Tässä mielessä muistelmien anti ensimmäisen venäläistämiskauden suhteen pohjaa ensisijaisesti siihen, miten kirjoittaja tapahtumia muisti ja halusi esittää, ja mitä tämän voidaan katsoa kertovan tapahtuneiden asioiden merkityksestä kirjoittajalleen kirjoittamishetkellä. Muistelmansa kirjoittaja aloitti ytimekkäällä esipuheella, joka nostaa heti varsin selkeälinjaisesti esille kirjoituksen teeman ja tarkoituksen:

Yhdeksännentoista vuosisadan lopulla samoin kuin kahdenkymmenennen vuosisadan alkupuolellakin, jolloin venäläis-sorto Suomea vastaan oli kiihkeimmillään siirtyi suomalaisia etenkin nuorukaisiässä olevia Amerikkaan suuret määrät. Suurin osa heitä siirtyi sinne saadakseen elämälleen tulevaisuudessa aineellisesti helpomman toimeentulon: ”puuveitsellä kultaa leikkaamaan” kuten oli tapana sanoa. Osa meni lännen kultalaan pelkästä seikkailuhalusta, valtaosan siirtyessä venäläisten toimeenpanemia laittomia asevelvollisuuskutsuntoja pakoon. Olihan ilmeistä että Suomen isänmaallisista nuorukaisista ne, joilla vain oli tilaisuus siirtyä Atlantin taakse sen tekivät, välttyäkseen joutumasta palvelemaan eristettyinä omasta maasta ja kansasta ympäri laajaa Venäjää olleissa joukko-osastoissa [...] Seuraavissa kertoelmissani

¹⁹⁹ Kero 2014, 47.

koetan esittää erään asevelvollisuusiässä olleen nuorukaisen kohtaloita silloin ja myöhemmin. Esityksessäni esiintyvät vajavaisuudet pyydän anteeksi.²⁰⁰

Esipuheen jälkeen Anton siirtyi tekemään selkoa perheensä vaiheista Maariassa ja Ypäjällä 1880-luvulta vuosisadan loppuun. Perheen elämästä Maariassa kirjoittaja teki muutamia lyhyitä huomioita, painottaen esimerkiksi perheen niukkaa taloudellista asemaa ja työteliäiden vanhempiensa kyvykkyyttä pärjätä vaikeuksista huolimatta.²⁰¹ Ypäjän suhteen kirjoittaja keskittyi veljensä kouluajan kovailemiseen, kertoen miten yhdeksän kilometrin mittainen koulutie oli raskas taival taittaa aamuin illoin. Yksinäinen matka metsämaiden halki oli nuorelle pojalle pelottava kokemus, ja etenkin syksyn pimetessä ja kelien huonotessa muuttui koulumatka varsinaiseksi taisteluksi luonnonvoimia vastaan. Antonin mukaan Fredrik myöhästeli usein koulusta, istui tämän vuoksi paljon jälki-istunnossa, ja hänen koulumenestyksensä oli heikko.²⁰² Saara Tuomaalan mukaan koulutien muistaminen raskaana kamppailuna onkin ollut hyvin tyypillinen kerronnan raami maaseudun lapsien koulutietä koskevassa muistelukerronnassa,²⁰³ mikä eittämättä heijasteleekin kohdattua todellisuutta. Elämästä Haapakoskella muistelmat eivät kerro muuta, kuin että perhe oli muuttanut sinne 1800-luvun loppuilla isän viranylennyksen myötä.²⁰⁴ Kerrottuaan perheensä vaiheista ennen 1900-luvun alkua, kirjoittaja siirtyi tekemään lyhyesti selkoa vuosisatojen taitteen tienoilla käynnistyneestä venäläistämispolitiikasta, joka kuvailtiin systemaattiseksi sorroksi:

Esiintyy myös järjestelmällistä suomalaisen isänmaamme sortamista ja tsaarivallan kätyrien häikäilemätöntä toimintaa, jonka päämääränä on hajottaa Suomen kansa Venäjälle ja asuttaa maamme ryssillä.²⁰⁵

Kirjoittaja jatkoi kertomalla, miten venäläistämistoimia vastustamaan nousee aktiivista ja passiivista vastarintaa. Suomen kansallinen sotalaitos lakkautetaan, oikeuslaitos uudistetaan asettamalla virkoihin ”nöyräselkäisiä järjestelmälle sopivia miehiä”, ja Venäjän kieli määrätään ylempien hallintolaitosten virkakieleksi. Myös paino- ja kokoontumisvapautta supistetaan, sanomalehtiä lakkautetaan ja virkamiehiä erotetaan viroistaan. Pahimmaksi uhaksi kirjoittaja nimeää kenraalikuvernööri Bobrikovin, jonka tehtävänä hänen mukaansa oli Suomen ja sen kansan tuhoaminen. Tätä ”ryssäläistä sortoa” lähtee kutsuntalakkojen muodossa vastustamaan ”Suomen isänmaallinen kansa, etenkin sen asevelvollisuusiässäolevat nuorukaiset”. Kirjoittaja huomioi kutsunnanalaisten jäävän monilla paikkakunnilla lukuisasti pois kutsunnoista, mutta ”Isänmaallisten kansalaisten toimiessa sortajiaan vastaan Tsaarinvallan kätyrien häikäilemätön sortopolitiikka jatkuu aikaisemmin vertaansa vailla olevana”.

²⁰⁰ Muistelmat Anton, 1–3.

²⁰¹ Ibid., 4–9.

²⁰² Ibid., 15–28.

²⁰³ Tuomaala 2006, 242–266.

²⁰⁴ Muistelmat Anton, 30.

²⁰⁵ Ibid., 29–30.

Muistelmien mukaan ”santarmien kätyrien” suorittaman aktiivisen kyttäämisen ja ilmiantojen johdosta joutuu mittava määrä ”isänmaallisia kansalaisia” silmälläpidon alaisiksi ja vangituiksi. Näiden silmälläpidon alaisten joukossa on myös Fredrik, jonka kirjoittaja muistaa olleen ”isänmaallisen innostuksen läpitunkema nuorukainen.” Kerronta jatkuu kuvauksella siitä, miten 18. päivänä joulukuuta vuonna 1902 ”Rietu Peltopihko”²⁰⁶ matkusti junalla Haapakoskelta Helsinkiin ja edelleen Hankoon suuntanaan ”kaukainen länsi”. Matkalla Hangon satamaan olivat santarmien kätyrit edelleen kyttäämässä ihmisiä, kirjoittajan mukaan etsien ulkomaille suuntaavia. Kyttäyksestä huolimatta Fredrik pääsi kuitenkin väärällä passillaan nousemaan laivaan, ja matka jatkui kohti Itämerta.²⁰⁷ Selonteko vuoden 1902 tapahtumista päätetään Fredrikin lähtöön, minkä jälkeen kirjoittaja on alkanut kopioida veljensä lähettämiä kirjeitä muistelmiensa yhteyteen.

Kuten muistelmissa rakennettu kuvaus ensimmäisen sortokauden alkamisesta ilmentää, oli vuosi 1899 ja sitä seurannut yhtenäistämispoliitiikan kausi jäänyt Antonin käsityksiin selkeänä käännekohdaksi. Osin tämä ilmenee jo kerronnan tasolla, kirjoittajan ikään kuin katkaistessa perheensä ja veljensä arjen kuvailemisen uuden epävarmuuden ajan ilmaantumiseen. Suuriruhtinaskuntaan sovellettu yhtenäistämispoliittikka ei merkinnyt kirjoittajalle vain pieniä muutoksia lainsäädännössä, vaan systemaattisesti toteutettua tuhoamispoliittikkaa, joka ravisteli koko kansakuntaa perustavanlaatuisella tavalla. ”Ryssän väkeen” velvoittava asevelvollisuuslaki muodostui konkreettiseksi uhkakuvaksi, sillä kirjoittaja näki sen merkitsevän palvelukseen astuvien lähettämistä kauas suuriruhtinaskunnan rajojen ulkopuolelle. Kirjoittajaa ja hänen nuorempaa veljeään muuttanut valtiollinen tilanne oli koskettanut henkilökohtaisesti, sillä vuosina 1903 ja 1905 asevelvollisuusiän saavuttavina olivat veljekset uuden asevelvollisuuslain alaisia. Mitä tuli Fredrikin maastamuuttoon, kirjoittaja oli valmis antamaan suurta painoarvoa venäläistämistoimien ja laittomien kutsuntojen merkitykselle aikakauden siirtolaisuuden taustavaikuttimena. Vaikka kirjoittaja huomioi miten Yhdysvaltoihin suunnattiin myös ”kultaa vuolemaan” tai ”seikkailunhalusta”, lähtivät etenkin nuoret miehet maasta juuri kutsuntoja välttäläkseen. Tähän laillisuustaistelun hengessä tapahtuneeseen muuttoaaltoon hän sijoitti myös veljensä, jonka alkumatkaan rakennettiin pientä pakomatkan tuntua kuvailemalla laivaan nousemista santarmien kätyrien kyttäyksen alaisuudessa.

Roseliuksen, Tikan ja Silvennoisen huomioihin pohjaten sortovuosien yhteiskunnallisesta muutoksesta muodostui monen aikalaisen, etenkin 1880-1890-luvuilla syntyneen ikäluokan käsityksissä kouriintuntuva uhka. Sivistyneistön taholta etenkin nuoreen kansaan iskostettiin käsityksiä yhteisestä

²⁰⁶ Etunimi ”Rietu” oli ilmeisesti Fredrikin lempinimi, sillä toisinaan hän myös allekirjoitti lähettämiään kirjeitä samalla nimellä. Peltopihko nimi lienee olleen johdannainen puulajike Tuomesta, joka kasvoi nimenomaisesti peltojen reunoissa.

²⁰⁷ Muistelmat Anton, 29–40.

kansallisesta taistelusta, jossa Suomen pelastaminen tapahtuisi passiivisen ja aktiivisen vastarinnan keinoin suoritettuna sorron vastustamisen kautta. Säröinä tässä kansallisessa rintamassa näyttäytyivät yhtenäistämispolitiikan vastustamiseen varovaisesti suhtautuneet vanhasuomalaiset, laittomuuksien vallitessa hallinnollisia virkoja vastaanottaneet opportunistit, sekä keisarivallan sortoa ajaneet ja tukeneet ”santarmien kätyrit”. Venäläisen hallinnon suhteen etenkin kenraalikuvernööri Bobrikovista, jonka kaudella sanan- ja kokoontumisvapautta merkittävästi kavennettiin, muodostui eräänlainen sorron henkilöitymä. Jos agitaation ja suuren adressin keräämisen kautta levinneet käsitykset valtiollisesta hyökkäyksestä ja venäjänpolitiikan vaarallisuudesta olivat alkuvaiheessa jääneet monelle pelkiksi etäisiksi abstraktioiksi, toivat kutsuntalakot laillisuustaistelun ja kansallisen heräämisen konkreettisella tavalla ihmisten elämään lukuisissa pitäjissä ja kaupungeissa ympäri suuriruhtinmaana.²⁰⁸

Summaus venäläistämiskauden merkityksistä ikäpolvelle istuu jokseenkin aukottomasti Antonin muistelmissaan rakentamaan kuvaukseen, jossa toistuvat sortovuosien historiaan laajemmalti liitetyt virstanpylväät ja jopa terminologia. Kokemus ja myöhempi tulkinta valtiollisen hyökkäyksen ja sorron kiivaudesta, sekä kansallisen heräämisen ja yhtenäisen vastarinnan merkityksestä päätyi sittemmin lukuisiin aktivistien ja maallikoiden sortokausimuistelmiin,²⁰⁹ sotien välisen ajan historiankirjoitukseen,²¹⁰ sekä muihin sortokausikuvauksiin.²¹¹ Kenties tunnetuimpia esimerkkejä näistä sortokausiesityksistä on Eino Parmasen neliosainen Taistelujen kirja, jossa sortovuosista rakennettiin myyttisiä mittapuita hipova kuvaus Suomen kansan noususta oikeutettuun taisteluun venäläisten vääryydellä toteuttamaa sortoa vastaan.²¹² Parmasen kuvauksissa myös siirtolaisuudesta taipui isänmaallinen muuttoliike, tuhansien nuorten miesten mieluummin poistuessa maasta kuin alistuessa ”laittomille” kutsunnoille. Aktivistit ja kutsuntalakkoagitaattorit pakenivat maasta virkavalta kannoillaan, ja kutsuntapakolaiset siirtyivät lahden toiselle puolelle Ruotsiin ja osa edelleen Amerikkaan jopa laivojen hiilisäiliöihin piiloutuneina. Nuorten miesten siirtolaisuudesta tuli Parmasen tulkinnassa kiihtyvää sorron alla tapahtunutta poliittista pakolaisuutta.²¹³ Tämä monenkirjavissa kirjallisissa tuotoksissa sekä kansan historiakäsityksissä muotoutunut, kasvanut ja vahvistunut laillisuustaistelun histo-

²⁰⁸ Ks. Esim. Silvennoinen et al. 2016, 42–45.

²⁰⁹ Ks. Esim. Ignatius 1927; Zilliacus 1920; Kosola 1935; Öhquist 1922. Tavallisen kansan tuottamaa sortokausimuistelo löytyy runsain mitoin kutsuntalakkolaisten toimikunnan arkistosta. Sortovuosien kutsuntalakkolaisten toimikunnan arkisto, kansio 2: Kirjoitettuja muistelmia. (KA).

²¹⁰ Ks. Esim. Juva 1937; Jaakkola 1940.

²¹¹ Ks. Esim. Karimo 1932; Parmanen 1936, 1937, 1939, 1941.

²¹² Parmanen 1936, 1937, 1939, 1941.

²¹³ Parmanen 1937, 717–727.

riakuva voitaneenkin nähdä Peltosen sanoin juuri tietyn yhteisön tuntemana ja hyväksymänä tulkin-
tana sen kokemuspiiriin kuuluneesta asiasta.²¹⁴ Samoin se näyttää olleen toistuva kaava osana sorto-
kausiaikaa käsittelevää kerrontaa.

Antonin jokseenkin särötön ja yleisluontoinen kuvaus vuosisadan alun tapahtumista herättääkin ky-
symyksen siitä, missä määrin kirjoittaja muistelmissaan toisti sortokausiajasta vakiintuneita yleisiä
käsityksiä, ja missä määrin kertoi omista kokemuksistaan? Oikeastaan ainoina yksilöllisemmälle ta-
solle menevinä huomioina Anton nostaa esille asevelvollisuuslain vaikutukset häneen ja hänen nuo-
rempaan veljeensä. Itse kirjoittaja noteeraa nostaneensa vuonna 1903 vakinaiseen väkeen velvoitta-
van arvan, jonka taakasta hän kuitenkin vapautui vuonna 1905 tapahtuneen asevelvollisuuslain lak-
kauttamisen vuoksi.²¹⁵ Fredrikin suhteen kirjoittaja yksinkertaisesti huomioi, miten tämä oli asevel-
vollisuusikää lähestyvä nuorukainen, joka lukuisten muiden kutsuntojen välttelijöiden tavoin poistui
maasta.²¹⁶ Miksi kirjoittaja ei kertonut vuoden 1899 jälkeisistä tapahtumista kuten kutsuntalakoista
paikallisyhteisön tasolla, samoin kuin oli tehnyt kuvaillessaan perheensä elämää muistelmien alku-
puoliskolla? Olivatko paikallisyhteisöjen tapahtumien kuvaileminen kirjoittajan mielestä toissijaisia
suuremman kuvan rakentamisen rinnalla, vai eikö paikallisella ja henkilökohtaisella tasolla ollutkaan
tapahtunut mitään niin dramaattista, että se olisi istunut syntyvään kuvaukseen kansallisesta taiste-
lusta? Mahdollisesti kirjoittaja vaiken i yleiset tulkinnat kiistävistä näkemyksistä.²¹⁷ Jos tsaarivallan
systemaattiseksi tuhoamistyöksi nimetty yhtenäistämiskäsi ei kutsuntalakkoja ja veljen maasta-
muuttoa lukuun ottamatta ollut käytännön elämän tasolla voimakkaasti ilmennyt, ei siitä täten voinut
myöskään kertoa. Mahdollisesti myös ajallinen etäisyys tapahtumiin oli jo niin mittava, ettei omaan
muistiin nojaaminen luonnistunut. Toisaalta kirjoittaja itse ei ollut Haapakosken tapahtumia tai vel-
jensä lähtöä Yhdysvaltoihin vuonna 1902 nähtävästi ollut edes todistamassa,²¹⁸ mikä voi myös selit-
tää hyvin yleiselle tasolle jäänyttä kuvausta. Kenties sortovuosien tapahtumien yleisluontoinen selos-
taminen toimi vain taustoituksena, joka pohjustaisi muistelmassa keskeisimpään osaan nousevaa kir-
jeaineistoa. Joka tapauksessa kirjoittaja oli kuitenkin innokas painottamaan sortovuosien ja uuden
asevelvollisuuslain merkitystä vuosisadan alun maastamuuton taustavaikuttimena, mikä kertoo ta-
pahtumien jääneen Antonin mieleen käänteentekevinä.

²¹⁴ Peltonen 2003, 21.

²¹⁵ Muistelmat Anton, 1–3.

²¹⁶ Ibid., 29–36.

²¹⁷ Ukkonen 2000, 35–36.

²¹⁸ Viittaus siihen, etteivät veljekset olleet samalla paikkakunnalla Fredrikin lähtiessä maasta esiintyy yhdessä kirjeessä. Katso kirjeet Anton 20.1.1904.

3. Siirtyminen keisarikunnan lainsäädännön ulottumattomiin

Tässä luvussa suuntaan katseeni Fredrikin ja hänen veljiensä loppuvuodesta 1902 alkaneeseen ja kevään 1903 myötä aktiivisena käyntiin lähteneeseen kirjeenvaihtoon. Fredrikin kirjoitusten kautta pyrin hahmottelemaan maahanmuuttajan arkea siirtolaisuuden alkutaipaleella, sekä rakentamaan käsityksiä kirjoittajan suhteesta ja suhtautumisesta Suomeen jäänyttä poliittista skismaa kohtaan. Alkava kirjeenvaihto kuvastaa ennen kaikkea kirjoittajan kokemaa elämänmuutosta. Haapakosken asemapaikka vaihtui Yhdysvaltojen suurkaupunkeihin ja teollisuuskeskuksiin, ja maahanmuuttajan alkutaivalta uudessa maassa leimasi jatkuva paikkakunnan vaihtaminen sekä työmahdollisuuksien etsiminen. Englannin kieltä taitamaton suuriruhtinaskunnan asukas näyttää pitäytyneen tiukasti muiden suomalaisten maahanmuuttajien parissa, ja eri alueille muodostuneet suomalaisyhteisöt selvästi määrittelyivätkin sitä, mihin yksilö saattoi muuttaa ja mistä toimeentuloa hakea. Lisäksi maastamuutto oli vienyt kirjoittajan erilleen kenties tärkeimmän sosiaalisen yhteisön eli perheen piiristä. Tässä mielessä kirjeet toimivat ennen kaikkea kotiyhteyksien uudelleen muodostamisen välikappaleena, ja kirjeenvaihdon kenttä alueena ylläpitää ja kehittää näitä katkenneita suhteita. Käytännön kiireet Yhdysvalloissa eivät kuitenkaan varastaneet kirjoittajan kaikkea huomiota. Vuosisadan alun asevelvollisuusskismaa seurannut poliittinen mobilisoituminen oli tehnyt kirjoittajaan siinä määrin selvän vaikutuksen, että asevelvollisuusasiasta muodostui kirjeenvaihdon alusta saakka pieni mutta toistuva osa veljien kanssa käytyä dialogia.

3.1 Yhteydenpito siirtyy kirjeiden varaan

August Halonen, Juho Poikolainen ja Fredrik Tuominen lähtivät Hangosta kohti Englantia seitsemästoista päivä joulukuuta vuonna 1902.²¹⁹ Matka Haapakoskelta taittui mitä ilmeisimmin rautateitse Helsinkiin, josta kuljettiin laivayhteydellä Hankoon. Koska Fredrikin ja Juhon kutsunnat olivat edessä jo runsaan kahden vuoden päästä, eivät miehet välttämättä olleet laillista ulkomaanpassia voineet enää saada. Ainakaan heidän nimiään ei löydy passiluetteloista.²²⁰ On hyvin mahdollista, että molemmat ovat turvautuneet niin kutsuttuun väärennettyyn passiin, jollaisia saattoi ostaa esimerkiksi

²¹⁹ Fredrik Tuominen, ikäluokka M1, Hangon satamasta Yhdysvaltoihin, 17.12.1902. Siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot, TS; August Halonen, ikäluokka M1, Hangon satamasta Yhdysvaltoihin, 17.12.1902. Siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot, TS; Pennsylvania passenger and crew list 1800–1962, NAI Number: 4492386; Record Group Title: Records of the Immigration and Naturalization Service, 1787–2004; Record Group Number: 85; Series: T840; Roll: 041. National archives Washington DC (Ancestry.com). Juho Poikolaista ei löydy Hanko-Englanti matkustajaluetteloista, mutta Englanti-Yhdysvallat välille hänet on merkitty Fredrikin ja Augustin matkakumppaniksi. Kenties hänen tietonsa eivät ole siirtolaisrekisterin tietokantoihin epähuomiossa päätyneet.

²²⁰ Siirtolaisrekisteri, passiluettelot, TS; Myös Anton Tuominen kertoo muistelmissaan Fredrikin lähteneen kohti Amerikkaa väärennetyllä passilla, joskaan tämän tiedon todenperäisyydestä ei ole takeita. Muistelmat Anton.

Hangossa toimineiden aktivistien välityksellä. Vuosisadan alussa väärennetyillä dokumenteilla matkustaminen olikin varsin yleistä etenkin kutsuntaikää lähestyvien miesten keskuudessa.²²¹ Pari vuotta nuorempi August näyttää laillisen passin vielä ottaneen.²²² Miehet lähtivät Hangosta kohti Kööpenhaminaa ja edelleen Hullia Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön (SHO) aluksella Polariksella. Matkustusmukavuus halvimmassa siirtolaisluokassa ei liene olleen kaksinen. SHO:n aluksien Polariksen ja Arcturuksen vaatimattomia tai jopa saastaisia kolmannen luokan matkustajatiloja kritisoitiin toistuvasti kovallakin kädellä,²²³ ja myös Fredrik lakonisesti huomioi laivalla tarjoillun ruoan olleen ja “likaisesti valmistettua”.²²⁴

Saavuttuaan Englannin itärannikolle Hulliin miesten matka jatkui junalla saaren halki Livepooliin, jossa he 24. päivä joulukuuta nousivat höyrylaiva S.S. Haverfordin kyytiin suuntanaan Philadelphia.²²⁵ Matkan jatkuessa Brittein saarilta kyytiin nousi kokonainen kulttuurien kirjo, mitä suomalaisten siirtolaisten matkakuvauksissa usein noteerattiinkin sekä ihailevalla mielenkiinnolla, että epä-tietoista pelkoa kuvastavalla inholla.²²⁶ Monelle suuriruhtinaskunnan maaseudun asukkaalle merimatka Yhdysvaltoihin lieneekin olleen ensimmäisiä konkreettisempia kosketuksia vieraiden kansallisuuksien kanssa. Ensimmäisessä Juholle lähettämässään kirjeessään myös Fredrik hämmästeli laivamatkalla kohtaamaansa kulttuurien kirjoa, noteeraten miten lukuisten kansallisuuksien joukkoon oli mahtunut ”pari neekeriäkin.”²²⁷ Alkumatkasta noussut ja viidettä päivää jatkunut myrsky hidasti kulkua ilmeisesti siinä määrin, että matka kesti poikkeuksellisesti lähes kaksi viikkoa.²²⁸ Sota-aikoja lukuun ottamatta ei Atlantin ylittäminen 1900-luvun alun höyrylaivoilla ollut sinänsä erityisen vaarallista, mutta toisinaan pitkäksikin venyvä merimatka ahtaassa ja vaatimattomassa siirtolaisluokassa on varmasti ollut monelle hyvin tukala kokemus. Osalle siirtolaisista Atlantin ylittäminen jäikin mieleen erittäin epämiellyttävänä muistona, ja toisinaan pelko merimatkasta näyttää toimineen myös esteenä olla palaamatta lähtömaahan.²²⁹ Ensimmäisissä kirjeessään Fredrik mainitsi kuitenkin päässeensä hyvin perille, eivätkä kirjeet kerro pitkän matkan aiheuttaneen nuorelle ja terveelle miehelle suurempia ongelmia.²³⁰ Noustuaan maihin Philadelphiassa tie vei junalla New Yorkiin, joka oli tehnyt kirjoittajaansa siinä määrin ilmeisen vaikutuksen, että hän jaksoi hämmästellä kaupungin väenpaljoutta

²²¹ Passitta matkustamisesta katso esim. Toivonen 1963, 123, 129–131; Vilmusenaho 2001, 232–233, 244–245, 255.

²²² Siirtolaisrekisteri, passiluettelot, TS.

²²³ Ks. Esim. Jääskeläinen 1908; Sariola 1982, 15.

²²⁴ Kirjeet Anton, 21.12.1902.

²²⁵ Pennsylvania passenger and crew list 1800–1962, NAI Number: 4492386; Record Group Title: Records of the Immigration and Naturalization Service, 1787-2004; Record Group Number: 85; Series: T840; Roll: 041. National archives Washington DC (Ancestry.com).

²²⁶ Katso esim. Antti Uotila, kokoelma 042/1992, TS; Jääskeläinen 1908.

²²⁷ Kirjeet Juho 10.1.1903.

²²⁸ Ibid.

²²⁹ Gerber 2006, 163.

²³⁰ Kirjeet Juho 10.1.1903.

ja massiivista kokoa myös kirjelehdillä.²³¹ New Yorkista matka jatkui edelleen kohti New Hampshiren osavaltiossa sijaitsevaa Harrisvillen tekstiiliteollisuuskaupunkia, jossa matkalaisten yhteys henkilö Wille Markkanen oli vastassa. Perille he saapuivat 8. päivä tammikuuta 1903, jolloin Haapakoskelta lähtemisestä oli kulunut kirjoittajan mukaan jo melkein kuukausi.²³² Matkakustannukset tulivat Fredrikille olemaan kaikkiaan yli 225 Suomen markkaa,²³³ minkä voitaneen karkeasti katsoa vastanneen rautatietyöläisen kolmen kuukauden ansiota.²³⁴ Matka oli siis vaatinut huomattavaa taloudellista panostusta, ja se oli kestänyt Fredrikin sanoin ”hiton kauan”.²³⁵

Kun pitkä matka oli taitettu loppuun, oli aika aloittaa kirjeenvaihdon organisointi. Ensialkuun lähtömaassa kaivattiin tietoa siitä, että matkalainen oli päässyt perille turvallisesti, ja itse maastamuuttajalle näyttää olleen silminnähden tärkeää saada katkennut kotiyhteys muodostettua uudelleen. Ensimmäiset kirjeensä Yhdysvaltojen maaperältä Fredrik kirjoitti molemmille veljilleen kaksi päivää Harrisvilleen saapumisensa jälkeen 10. päivä tammikuuta 1903:

Nyt ensi kerran kirjoitan teille täältä kaukaisesta Lännestä. Olette jo kukaties kauan odottaneet kirjettä minulta[...] Tänään kirjoitin Antolle kanssa ja eilen kirjoitin kotiin. Olette tekin veljet rakkaat arvatenkin jo minusta hätäilleet, en olis itsekkään uskonut että niin kauniisti pääsen perille.²³⁶

Ensi kerran kirjoitan täältä Amerikasta. Ensin saan sanoa että olen voinut tavallisen hyvin, jota samaa Herran armolahjaa toivon Teillekin. Matkamme tänne onnistui tavallisen hyvin[...] Eilen kirjoitin kotiin, tänään Sinulle ja veli Juholle Turkuun. Eihän sitä tiedä missä maailman sopukassa minäkin vielä ajan pitkään olen.²³⁷

Kirjeenvaihdon alkaessa Juho ja Wäinö kävivät koulua Turussa, jossa he asuivat perheen tuttavien luona. Alkuun Juholle lähetettyihin kirjeisiin vastaanottajiksi olikin nimetty usein molemmat nuoremmat veljet. Kirjeissään Fredrik puhutteli ensisijaisesti Juhoa, mutta myös Wäinön läsnäolo otettiin huomioon terveisten lähettämisen ja voinnin tiedustelujen kautta. Anton asui keväällä 1903 tuntemattomaksi jääneellä paikkakunnalla vaimonsa kanssa, ja vaikka kirjoittaja puhuttelikin yleensä vain Antonia, olivat kirjeet aina osoitettu myös hänen vaimolleen ja sittemmin perheelleen. Tässä mielessä luonnehtisin kirjeenvaihtoja yksityisyyttä painottaviksi. Ensisijaisesti ne olivat Fredrikin ja vastaanottajan välistä dialogia, mutta niissä huomioitiin toisinaan myös kolmansia osapuolia. Lähtökohtaisesti niitä ei näytetä kuitenkaan suunnatun esimerkiksi koko perheen tai suvun kaltaiselle laajemmalle yleisölle. Antonille ja Juholle lähteneissä kirjeissä esiintyi myös mainintoja siitä, keille muille oli

²³¹ Kirjeet Juho 10.1.1903; Kirjeet Anton 10.1.1903.

²³² Ibid.

²³³ Kirjeet Juho 16.2.1903.

²³⁴ Rautatieläisten palkkatasosta katso esim. Komiteamietintö 1906:11, 14–15; Heikkinen 1983, 54–58.

²³⁵ Kirjeet Juho 10.1.1903.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Kirjeet Anton 10.1.1903.

lähetetty kirjeitä ja milloin. Juhon ja Antonin ohella kirjeet alkoivat kulkea säännöllisesti myös ”vanhemmille” tai pelkästään ”Isälle”.²³⁸ Ensimmäisten kuukausien aikana Fredrik kirjoitti veljilleen noin kahden tai kolmen viikon välein, ja usein Juholle ja Antonille lähteneet kirjeet oli myös kirjattu samoille päiville. Kirjeenvaihdon alussa molemmille veljille lähetettyjen kirjeiden sisältö oli myös yllättävän yhtenevä. Kirjoittaja kertoi matkastaan Yhdysvaltoihin, teki lyhyitä huomioita uudesta elinympäristöstään ja arjestaan, tiedusteli mitä kotimaahan kuului ja suuntasi terveisiä ja voinnintovotuksia eri ihmisille. Nähtävästi kirjoittaja työsti kirjeitä useammalle henkilölle yhdeltä istumalta, eikä nähnyt tarpeelliseksi laatia yksilöityjä kuvauksia kaikille vastaanottajille.²³⁹

Alkavassa kirjeenvaihdossa pyrittiin sopimaan pelisäännöistä, joilla viestintä pysyisi aktiivisena ja säännöllisenä. Jo yksin postin kulkemiseen näyttää liittyneen epäilyksiä. Kirjeenvaihdon alussa Fredrik ilmoitti ensinnäkin numeroivansa kirjeensä, jotta vastaanottajat voisivat varmistua siitä, että kaikki lähetetyt kirjeet ovat varmasti tulleet perille.²⁴⁰ Tästä tavasta hän näyttää kuitenkin pian luopuneen, tai sitten numerointi suoritettiin myöhemmin kirjekuoriin, jotka eivät ole säästyneet arkistoi-tuihin kokoelmiin. Tavat merkitä Yhdysvaltojen osoitetietoja poikkesivat Suomen vastaavista, ja kirjoittaja teki seikkaperäisesti selkoa myös niiden oikeaoppisesta merkitsemisestä, jotta Suomesta lähtevät kirjeet varmasti saavuttaisivat hänet.²⁴¹ Edestakaisin kulkeneet kirjeet näyttävät pääsääntöisesti löytäneen tiensä vastaanottajan luo, mutta toisinaan yksittäisten lähetysten huomioitiin myös joutuneen syystä tai toisesta kadoksiin.²⁴² Tapauksissa joissa kirjeen mukana oli lähetetty painotuotteita kuten lehtileikkeitä, esiintyi toisinaan myös epäilyksiä niiden joutumisesta sensuurin käsiin.²⁴³ Amerikansuomalaisissa sanomalehdissä suositeltiinkin painotuotteiden jättämistä pois postilähetyksistä, sillä tarkastuksen alaisina ne saattoivat jäädä suuriruhtinaskunnan viranomaisten seulaan.²⁴⁴ Venäläistämiskauden aikana kiihtynyt postisensuuri näyttää tuoneen oman lisäulottuvuutensa kirjeenvaihdon organisoimiseen.

Vaikka kirjeet näyttävätkin valtaosin kulkeneen siten kuin piti, jätti kirjeenvaihdon aktiivisuus ja kirjeiden sisältö toisinaan kuitenkin toivomisen varaa. Aineiston yksityinen luonne ja kirjeiden merkitys perhesuhteiden ylläpitämisen välikappaleena tuo silloin tällöin esille kiinnostavia katsauksia perheen piirissä käytyihin kiistoihin:

²³⁸ Katso esim. kirjeet Juho 10.1.1903; Kirjeet Anton 10.1.1903.

²³⁹ Vertaa esim. kirjeet Juho 10.1.1903, 28.2.1903, 5.4.1903; Kirjeet Anton 10.1.1903, 28.2.1903, 5.4.1903.

²⁴⁰ Kirjeet Juho 21.1.1903.

²⁴¹ Katso esim. Kirjeet Juho 16.2.1903; Kirjeet Anton 28.2.1903.

²⁴² Kirjeet Juho 6.5.1903.

²⁴³ Kirjeet Juho 5.4.1903; Kirjeet Anton 6.5.1903.

²⁴⁴ ”Ulkomailta Suomeen tulevat käärepaperit”, *Amerikan Suometar* 21.10.1903.

Mikäs on syynä kun en ole saanut teiltä kirjaa kolmeen viikkoon, enkä antolta ole saanut kuin yhden koko americassa olin ajallani. Laiskoja ovat vastaamaan. Kotoa sentään olen saanut monta kirjes. vaan ei ne ole kaikki olleet miellyttäviä. Sillä isä näkyy ottavan kaikki akkain rollit korviinsa, ja niitä hän sitte maalaa minun eteeni. Niinkuin eräälle tytölle siellä Hps [Haa-pakoskella] on käynyt huonosti niin isä sanoi, että olet tainnut sinäkin käyttää häntä. Tämäkin on minun Sappeni nostanut kuohuksiin, jonka tähden kirjoitin sinne kotiin ankaran kirjeen.²⁴⁵

Fredrik oli kiivas torumaan kotiväkeään laiskasta kirjoittelusta, ja jos oma maine lähtöpaikkakunnalla asetettiin kyseenalaiseksi, oli syytöksiä vastaan hyökättävä. Siirtyminen kasvotusten tapahtuneesta suullisesta viestinnästä yksin kirjallisen viestinnän piiriin ei näytä olleen täysin ongelmatonta. Kirjeet saattoivat kadota matkalleen, ja toisinaan niitä joutui odottamaan pitkiä aikoja postin kulkiessa suuntaansa niinkin kauan kuin 17 vuorokautta.²⁴⁶ Kun väärinkäsityksiä tai konflikteja kotiväen kanssa ilmeni, on niiden oikominen ja selvittäminen ollut turhauttavan hidasta. Jos viestinnän muuttuminen yksin kirjalliseksi toi haasteita, näyttää se tuoneen siirtolaiseksi lähteneelle kuitenkin myös valtaa ja mahdollisuuksia. Esimerkiksi edellä mainitun kiistan ilmetessä Fredrik avautui asiasta veljelleen useamman kirjelehden verran, ja uhkasi lopulta katkaista koko yhteydenpidon, jos perättömien syytösten esittäminen ei lakkaisi.²⁴⁷ Lyonsin mukaan tällainen molemminpuolinen vallankäyttö kirjeenvaihdon kentällä oli siirtolaisuuden kontekstissa tyypillistä. Vanhemmat pyrkivät ulottamaan moraalista valtaa lastensa elämään merten taakse, ja lapset pyrkivät pitämään vanhempiansa vaateet kädenmitan päässä pyrkiessään kohti omia tavoitteitaan.²⁴⁸

Edellä mainitun kaltaiset riidat olivat kuitenkin harvinaisia, ja ne sovittiin usein jo seuraavassa kirjeessä. Kiistelyä seurasivat myös vuolaat anteeksipyyntö.²⁴⁹ Kirjoittajalle oman maineen varjeleminen lähtömaassa ja omaisten silmissä näyttää olleen hyvin tärkeää, ja ongelmista kirjeiden kulkemisessa valitettiin todennäköisesti juuri siksi, että yhteydenpito lähtömaahan jääneiden ihmisten kanssa koettiin hyvin tärkeäksi. Tällaisen ajoittaisen kinastelemisen voi katsoa kuuluneen tyypilliseen kirjeenvaihdon kentällä esiintyneeseen neuvotteluun kirjoittajan ja vastaanottajan välisistä suhteista ja rooleista. Kun ihmissuhteet, niiden ylläpitäminen ja kehittäminen olivat yksin paperille piirretyn kirjoituksen varassa, oli kirjeiden sujuvan kulkemisen ja ymmärretyksi tulemisen varmistaminen tärkeää.²⁵⁰ Lyonsin sanoin kirjeenvaihto muodosti kansalliset rajat ylittävän mikrososiaalisen verkoston, jonka kautta kirjoittaja kykeni välimatkasta huolimatta pitäytymään yhteydessä perheen ja paikallisyhteisön kaltaisiin, sosiaaliselle identiteetille merkittäviin ryhmiin.²⁵¹

²⁴⁵ Kirjeet Juho 16.3.1903.

²⁴⁶ Huomioita postin kulkemisesta katso esim. Kirjeet Juho 16.2.1903, 27.9.1903.

²⁴⁷ Kirjeet Juho 16.3.1903.

²⁴⁸ Lyons 2013, 213.

²⁴⁹ Kirjeet Juho 6.5.1903.

²⁵⁰ Gerber 2006, 92.

²⁵¹ Lyons 2013, 171.

3.2 Maahanmuuttajan alkutaival

Jos siirtolaisuuden alkutaipaleella kotiyhteyksien varmistaminen oli keskeistä, oli sitä myös sosiaaliin yhteisöihin integroituminen ja toimeentulon hankkiminen uudessa maassa. Vuosisadan alun Yhdysvalloissa suomalaiset olivat lukuisten kansallisuuksien joukossa pieni vähemmistö, joka kielitaidottomuutensa sekä osin epämääräisenä nähdyn rodullisen ja kansallisen alkuperänsä vuoksi näyttäytyi usein erikoisena ryhmänä eurooppalais-amerikkalaisen valtaväestön silmissä.²⁵² Tavallisesti suurempaa ammattitaitoa omaamaton suomalainen miespuolinen siirtolainen päätyi hakemaan toimeentuloaan kaivoksista, metsätyömailta, teollisuudesta tai muiden ruumiillisten, vähäistä ammatti- ja kielitaitoa vaativien töiden parista. Työtehtävät olivatkin usein sellaisia, joita eurooppalais-amerikkalaisen valtaväestö ei huolinut tehdä. Elämä Yhdysvalloissa saattoikin merkitä sijoittumista sosiaalisen hierarkian alhaisille portaille, minkä vuoksi ei ole yllättävää, että suomalainen siirtolainen löysi ensisijaiset verkostonsa useimmiten juuri muiden suomalaisten siirtolaisten parista. Uuden vuosisadan alkuun tultaessa Suomen suuriruhtinaskunnasta lähtöisin olevia siirtolaisia oli saapunut Yhdysvaltoihin noin satatuhatta, ja vuosien 1899–1905 välisenä aikana saapui noin satatuhatta lisää.²⁵³ Vaikka suomalaiset olivat Yhdysvaltojen mittapuulla pieni vähemmistökansallisuus, löytyi vakiintuneita suomalaisyhteisöjä 1900-luvun alussa jo pitkin Yhdysvaltojen itärannikkoa, keskilänttä ja länsirannikolta.²⁵⁴ Maahan muuttaminen ei siis ollut enää samalla tavalla hyppy tyhjyyteen kuin se ehkä olisi ollut vielä muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin, ja uusi tulokas näyttää halutessaan löytäneen nopeasti integroitumisen väyliä.

Se miksi Fredrik, Juho ja August suuntasivat ensimmäisenä juuri Harrisvilleen, selittyy mitä todennäköisimmin sillä, että alueella oli ainakin yhden edeltä menneen tuttavan lisäksi myös tekstiiliteollisuuden ympärille syntyneitä työpaikkoja. Tulokkaat löysivät ensimmäisen työpaikkansa halonhakkuun parista, ja asuivat pientä korvausta vastaan suomalaisen perheen ylläpitämässä kortteerissa.²⁵⁵ He suhtautuivat Harrisvilleen selvästi vain alkuetappina, ja ensimmäisistä kirjeistä saakka Fredrik uumoili viipyvänsä alueella vain hetkisen aikaa.²⁵⁶ Helmikuun loppuun tultaessa paikkakunta olikin vaihtunut jo naapuriosavaltioon Massachusettsiin:

Nyt minä olen muuttanut paikkaa niin kuin ylhäältä näet, nim. tänne Gardneriin massa valtioon. Kyyti tänne maksoi 1:33cent. En enää tykännyt halon hakkuusta. Tänne pääsen työhön yhteen tuoli tehtaaseen, ehkä jo maanantaina ja nyt on jo lauantai. Tänne tulini vasta eilen, vaan juho ja Aug. tulivat jo tiistaina ja kysyivät työt valmiiksi[...] Täällä on paljon Suomal. On

²⁵² Suomalaisiin siirtolaisiin liittyneestä rotukysymyksestä katso esim. Kivisto & Leinonen 2014.

²⁵³ Katso esim. Kero 2014, 42–43.

²⁵⁴ Katso esim. Kero 1980.

²⁵⁵ Kirjeet Juho 10.1.1903, 21.1.1903; Kirjeet Anton 10.1.1903.

²⁵⁶ Kirjeet Anton 10.1.1903.

täällä 1 Suomal. kauppapuoti ja täällä Suomalaisilla on Ompeluseura, Woimisteluseura y.m.²⁵⁷

Gardner oli yksi osavaltion suomalaisten siirtolaisten kansoittamista teollisuuskeskuksista,²⁵⁸ ja tulokkaat näyttävät löytäneen vaivatta alueen suomalaisyhteisöt. Suomessa 1800-luvun viimeisillä kymmenillä aktivoitunut monenkirjava kansalaisten seura- sekä järjestötoiminta adoptoitiin tehokkaasti osaksi suomalaisten yhteisöjen toimintaa myös Pohjois-Amerikassa. Yksi tyypillisimmistä yhteisöistä joihin uudet tulokkaat liittyivät, oli raittiusseura. Maaliskuussa myös Fredrik julisti tehneensä Juho Poikolaisen kanssa ”kalliin lupauksen” olla nauttimatta väkijuomia, ja liittyneensä paikalliseen raittiusseuraan.²⁵⁹ Ilmoitus lienee olleen samalla yksi monista perheelle suunnatuista vakuutuksista siitä, ettei heidän siirtolaisensa sortuisi ”nautintoelämään” ja ajautuisi rappiolle Yhdysvalloissa.²⁶⁰ Raittiusseurojen jäsenilleen tarjoama sosiaalinen ja taloudellinen tuki esimerkiksi sairauksien kohdatessa tarjosi toki myös konkreettista turvaverkkoa vieraassa ympäristössä, ja mahdollisti tietenkin paikallisiin yhteisöihin integroitumisen.

Kirjeissä tehtiin alusta lähtien selkoa myös työnteosta ja palkkojen suuruudesta. Kansallisuuteen katsoen tämä aihe näyttää aikakauden siirtolaisten keskuudessa olleen yksi tyypillisimmistä kirjoittamisen aiheista, mikä on hyvin ymmärrettävää. Elämää ja arkea oli jo kotimaassa leimannut työnteko, ja samoin Yhdysvalloissa pitkät työpäivät ja -viikot lienevät useimmiten vieneen siirtolaisten arjesta suurimman osan. Toisaalta työstä ja palkoista kirjoittaminen toimi myös osoituksena siitä, että Yhdysvalloista löytyi sitä mitä sieltä oli lähdettykin hakemaan, ja että maahanmuuttaja pärjäsi erossa perheestään ja tuttavistaan. Kenties työnteosta kirjoittamisen kautta saatettiin myös osoittaa, ettei uudessa maassa suinkaan laiskoteltu tai huviteltu, mitä sitäkin toisinaan epäiltiin.²⁶¹

Harrisvillessä Fredrikin työura alkoi halonhakkuun parissa, johon nähtävästi pian myös kyllästytettiin. Gardner tarjosi jo monipuolisempia vaihtoehtoja. Haapakosken ruukin työntekijä Juho Poikolainen löysi kokemustaan vastaavaa työtä valuhuoneelta, ja Fredrik odotti pääsevänsä huonekalutehtaaseen, joita alueella oli paljon.²⁶² Sekä Harrisvillessä että Gardnerissa Fredrik kertoi palkkojensa olleen 1:10–1:50 dollarin päivässä, minkä voi katsoa olleen hieman alle ammattitaidottoman työvoiman keskimääräistä peruspalkkaa Yhdysvalloissa.²⁶³ Vaikka ansiotasoa Yhdysvaltojen mittapuulla oli pienen puoleinen ja iso osa kuukauden tulosta menikin ruokatarvikkeisiin, majoituksen kustantamiseen ja

²⁵⁷ Kirjeet Juho 28.2.1903. Vastaavat tiedon Fredrik jakoi myös Antonille lähetetyssä kirjeessä. Kirjeet Anton 28.2.1903.

²⁵⁸ Alanen 2014, 69.

²⁵⁹ Kirjeet Juho 16.2.1903; Kirjeet Anton 29.3.1903.

²⁶⁰ Katso esim. Kirjeet Juho 21.1.1903, 16.2.1903, 26.7.1903, 10.8.1904, lokakuu (päivämätön kirje) 1905.

²⁶¹ Lyons 2013, 208–209; Attebery 2007, 67–85.

²⁶² Kirjeet Juho 28.2.1903.

²⁶³ Yhdysvaltojen historiallisesta palkkatasosta katso Derks 2001, 53–54, 62.

muihin juokseviin menoihin, oli palkka suhteessa Suomen ansiotasoon moninkertainen. Jos oletamme Fredrikin ansainneen ennen lähtöään rautateillä mahdollisesti noin 60 markkaa kuussa,²⁶⁴ oli hänen kuukausiansionsa Yhdysvalloissa kolmin-nelinkertainen.²⁶⁵ Vilkaistu palkkatasoon havainnollistaa sitä konkreettista vetoa, jonka merten takaiset työmarkkinat loivat. Jos tuloistaan onnistui pistämään sivuun pienen siivun joka kuukausi, saattoi siirtolainen nopeasti tienata summan, joka paitsi korvasi matkakustannukset, myös loi mittavan pohjakassan kotiin palaajalle. Ylijäämää voitiin lähettää kotiin myös kirjeitse, kuten Fredrik tuli jatkossa aktiivisesti tekemään.²⁶⁶ Palkoista ei ensi alkuun kuitenkaan paljoa säästely. Lukuisten juoksevien menojen ohella rahaa kului esimerkiksi maan tyylin mukaisen vaatetuksen hankkimiseen.²⁶⁷ Tällä saattoi olla suurtakin merkitystä integroitumisen kannalta, sillä ”vanhan maan ryysyissä” kulkeva ei välttämättä erottunut edukseen.²⁶⁸

3.3 Kutsunta-asia keskustelun kohteena

Fredrik Tuomisen lähtö ajoittui Suomen siirtolaisuuden kaikkien aikojen huippuvuoteen 1902, jolloin valtamerten taa suuntaavien määrä kohosi yli 23000 lähtijään.²⁶⁹ Kuten edellisessä luvussa nousi esille, laitettiin samaisena vuonna käytäntöön myös ensimmäiset uuden asevelvollisuuslain mukaiset kutsunnat, ja pohdinta lakimuutoksen sekä siirtolaisuuden välisestä yhteydestä nousi yleisen keskustelun kohteeksi. Myös muutamia esimerkkitapauksia pieksämäkeläisistä kutsunnanalaisista maastamuuttajista nousi esille sieltä täältä, mutta henkilökohtaisemman lähdeaineiston puuttuessa jäi heidän maastamuuttomotivaatioidensa pohdiskelu pelkän arvuuttelun tasolle. Vastaavan ongelman edessä ovat olleet myös muut kutsunapakolaisuusilmiötä tarkastelleet tutkijat.²⁷⁰ Tämä tausta huomioiden Fredrikin kirjeet muodostavatkin varsin poikkeuksellisen väylän tarkastella, mitä tällainen Amerikkaan siirtynyt kutsunnanalainen saattoi itse vuosisadan alun tilanteesta kirjoittaa. Kirjeiden fragmentaarisen ja dialogisen luonteen huomioiden ei aineisto tarjoa kuitenkaan selkeälinjaisia vastauksia kirjoittajansa maastamuuttosyistä.

Ensimmäisestä kirjeestään aina kevääseen 1905 saakka Fredrik kirjoitti lyhyesti, mutta toistuvasti asevelvollisuusasiasta veljilleen. Arkistoihin koottujen siirtolaiskirjeiden joukossa tällaista kirjoitte-

²⁶⁴ Heikkinen 1983, 54–58.

²⁶⁵ Vuosien 1903–1905 aikaan yksi dollari vastasi noin viittä markkaa. Perustuu Fredrikin kirjeissä jakamiin tietoihin. Katso esim. Kirjeet Juho 28.8.1905.

²⁶⁶ Selontekoa rahalähetyksistä katso Kirjeet Juho 28.8.1905.

²⁶⁷ Kirjeet Anton 29.3.1903.

²⁶⁸ Lyons 2013, 204.

²⁶⁹ Kero 2014, 42–43.

²⁷⁰ Toivonen 1963; Vilmusenaho 2001.

lua venäläistämiskaudesta ja asevelvollisuudesta esiintyy hyvin hajanaisesti. Fredrikin kirjeiden lisäksi vastaani on tullut vain kaksi kirjekokoelmaa, joissa asevelvollisuus tavalla tai toisella mainitaan. Houghtonissa Ylä-Michiganissa työskennellyt ensimmäisen polven siirtolainen Johan Lukkarila viittasi vanhan väen asevelvollisuuteen kirjeessään vuodelta 1886, mainiten miten ajatus Suomeen palaamisesta ei ollut hyvä ”orjatyöhön” rinnastettavaan asepalvelukseen joutumisen vaaran vuoksi.²⁷¹ Astoriassa Oregonissa vuonna 1904 asunut merimies Väinö V. Lanberg puolestaan huomioi kirjeessään, että saatuaan Yhdysvaltojen kansalaisen paperit ”ei voi olla venäjän kanssa enään missään tekemisessä”, ja voi täten halutessaan vapaasti vierailla Suomessa.²⁷² Lukkarila puhui asevelvollisuudesta epätoivottavana velvoitteena, ja Lanberg puolestaan viittasi Yhdysvaltojen kansalaisuuden suojelevan häntä Venäjän lainsäädännöltä, todennäköisesti juuri asevelvollisuuslailta.

Jos kutsuntapakolaisuus oli koskettanut lukuisia 1900-luvun alun siirtolaisia, miksi arkistoidut kirjeet eivät ole täynnä viittauksia aiheeseen? Kysymys saattaa liittyä jo yksin kirjeiden syntymiseen ja säilymiseen. Suomessa arkistoihin²⁷³ siirtolaiskirjeitä on julkisten keräyskutsujen tuloksena saatu taltioidua noin 35000 kappaletta, minkä voi katsoa edustavan pientä murto-osaa niistä miljoonista kirjeistä,²⁷⁴ joita merten takaisista maista Suomeen lähetettiin. Lyonsin sanoin arkistoihin päätyneet kirjeet voi nähdä enemmän epäjohdonmukaisesti ja sattumanvaraisesti säästyneenä otantana, kuin kaiken kattavana katsauksena siirtolaisten kokemusmaailmaan.²⁷⁵ Kirjekokoelmien joukosta puuttuu niiden ääni, jotka eivät syystä tai toisesta kirjoittaneet. Moni käyty kirjeenvaihto on lisäksi kadonnut, tuhottu vastaanottajan tai jälkipolvien toimesta, tai mahdollisesti hyvässä tallessa yksityisten tahojen kokoelmissa. Lisäksi arkistoitujen kirjeiden suhteen harvemmin tiedämme, kuka kirjeet lahjoitti tai mistä syystä, tai onko luovutettu kokoelma säilynyt täydellisenä.²⁷⁶ Esille nousee myös kysymys siitä,

²⁷¹ Kirjeet Johan Lukkarila 23.5.1886. Lukkarila perhearkisto, Mass City, Michigan. Kirjeet digitoituna kirjoittajan hallussa.

²⁷² Kirjeet Väinö Lanberg 7.2.1904. Turun yliopiston yleisen historian laitos, Siirtolaiskirjeet Satakunta, MER:XXVIII, Lanberg.

²⁷³ Suurimmat kokoelmat löytyvät Turun siirtolaisuusinstituutista sekä Turun yliopiston yleisen historian laitoksen siirtolaisuus kokoelmasta.

²⁷⁴ Kirjoittajan tekemä arvio. Osa siirtolaisista lienee Yhdysvalloissa viettämiensä vuosikymmenten aikana kirjoittaneen joitakin satoja, aktiivisimmat yhteydenpitäjät mahdollisesti jopa tuhatkunta kirjettä eri tahoille Suomeen. Osa kirjoitti tietysti vähemmän ja löytyi varmasti myös niitä jotka eivät kirjoittaneet ollenkaan. Veljilleen Fredrik kirjoitti todistettavasti ainakin 70 kirjettä, ja muu perhe sekä tuttavat mukaan luettuna on kirjeiden kokonaismäärä voinut olla huomattavasti paljon suurempikin. Jos kuitenkin spekuloiden oletamme Pohjois-Amerikkaan vuosien 1870–1920 välisenä aikana siirtyneiden noin 350 000:n suomalaisen jokaisen kirjoittaneen keskimäärin edes 15 kirjettä, nousee lähetettyjen kirjeiden määrä jo yli viiteen miljoonaan. Nämä ovat puhtaasti arvioita mutta demonstroivat kuitenkin sitä, miten pieni osa siirtolaisten käymästä kirjeenvaihdosta lienee lopulta löytäneen tiensä arkistojen kokoelmiin.

²⁷⁵ Lyons 2013, 178.

²⁷⁶ Siirtolaisten kirjeaineiston säästymistä on pohtinut myös David Gerber. Gerber 2006, 8–9, 201.

onko kirjeiden sisältö tavalla tai toisella vaikuttanut siihen, että aineisto on joko tuhottu tai säästetty?²⁷⁷ Arkistoidut kirjeet kertovat vain niistä tapauksista, joissa syntynyt aineisto on erinäisten vaiheiden, välikäsien ja sattuman kautta päätynyt arkistoihin. Tässä mielessä yksin arkistojen kokoelmien perusteella ei voi tehdä liian pitkälle vietyjä tulkintoja aiheen yleisyydestä tai harvinaisuudesta aikalaisten kirjeenvaihdossa.

Kutsunta-asian vähäinen päätyminen kirjeaineistoon voi selittyä myös kirjoittamisajankohdalla, kirjoittajan ja vastaanottajan iällä tai sukupuolella, sekä kirjeenvaihdon yleisellä funktiolla. Uusi asevelvollisuuslaki oli polttava puheenaihe nimenomaisesti ensimmäisen venäläistämiskauden ajalla 1899–1905. Huomioiden miten kirjeaineistoon heijastui usein juuri ajankohtaisia tai lähimenneisyydessä koettuja asioita, on luonnollisestikin hyvin epätodennäköistä löytää keskustelua asepalveluksesta näiden vuosien ulkopuolella käydystä kirjeenvaihdosta. Vaikka uuden asevelvollisuuslain ja kutsuntapakolaisuuden voi uuden vuosisadan alussa nähdä olleen polttavia puheenaiheita, oli myös monia joita aihe ei henkilökohtaisesti suuresti koskettanut. Naiset eivät kuuluneet asevelvollisuuden piiriin, monet miehet olivat asevelvollisuusiän jo ohittaneet, ja moni kutsuntaikäinen vältti palveluksen riittämättömän kuntonsa, perhesyiden tai vaikkapa ammatillisen taustansa vuoksi. Jos sekä kirjoittajaa että vastaanottajaa ei asevelvollisuusasia suuremmin koskettanut, miksi siitä olisi kirjoitettu? Toisaalta kirjeenvaihdon funktio näyttää usein olleen nimenomaisesti katkenneiden yhteyksien uudelleenmuodostaminen ja käytännön asioiden hoitaminen tilanteessa, jossa toinen osapuoli oli jäänyt tuhansien kilometrien päähän. Sellaiset ihmiset jotka eivät aikaisemmin olleet ehkä juuri kirjoittaneet saatikka tottuneet ilmaisemaan itseään kirjallisesti, joutuivat nyt tekemään niin. Aikakauden suuret tapahtumat tai politiikka harvemmin löysivät tietään kirjelehdille, joita dominoivat tapahtumakerrontamaiset selonteot suhteellisen tavanomaisista asioista lähimenneisyydessä. Kirjeenvaihdon kenttä ei ehkä useinkaan ollut ensisijainen paikka kirjoittaa sellaisista yhteiskunnallisista asioista, joilla ei välttämättä lähtöjäänkään koettu olleen suurta merkitystä oman tai vastaanottajan jokapäiväisen elämän kannalta.

Kutsunta-asian päätymistä verrattain näkyvästi Tuomisen veljesten kirjeenvaihtoon onkin helppo selittää sillä, että asia sattui olemaan osapuolia koskettava ja ajankohtainen. Kutsuntalakkojen kevät 1902 Haapakoskella oli Fredrikin tuoreessa muistissa, ja toisaalta vanhemman veljen Antonin kutsunnat tulisivat olemaan edessä kevään 1903 aikana. Erityisen ajankohtainen oli siis juuri vanhimman veljen tilanne, ja Antonille kevään 1903 mittaan lähetetyissä kirjeissä Fredrik toistuvasti teki lyhyitä huomioita veljensä lähestyvistä kutsunnoista. Jo ensimmäisessä kirjeessään Fredrik oli kehottanut

²⁷⁷ Gerber 2006 8–9, 201; Lyons 2013, 178.

ylimalkaisesti veljeään tekemään itsensä ”kelvottomaksi” palvelukseen.²⁷⁸ Tässä kirjoittaja viittasi mitä ilmeisimmin olemassa oleviin mahdollisuuksiin, joilla Anton voisi saada palvelukseen kelpaamattoman leiman, tai edes lyhennyksiä palvelusaikaansa. Mikkelin läänin kutsuntapiirin asiakirjojen perusteella lyhennystä palvelukseen haettiin tyypillisimmin kansakoulutodistuksella, joka arvan kohdalle osuessa pudotti vakinaisen väen palvelusta kolmesta kahteen vuoteen. Lääkärintarkastusten yhteydessä todettujen ruumiillisten puutteiden ohella vapautuksia tai helpotuksia saattoi saada myös lukuisista muista syistä. Perheensä ainoita työkykyisiä poikia kirjoitettiin vuosittain useampia reserviin, minne menivät suoraan myös pappisseminaarin suorittajat. Varsinaisen vapautuksen saattoi tuoda esimerkiksi papintodistuksella todennettu ”hulluus”, tai keuhkotaudin kaltainen vakavampi sairaus. Myös perheensä elättäjinä toimivat saivat vapautuksen vakituisesta palveluksesta. Valtaosa helpotuksia tai vapautuksia anoneista toimitti niihin vaadittavat dokumentit ja todistukset kutsuntatoimistolle. Joka vuosi löytyi kuitenkin myös useampia sellaisia, jotka hakivat helpotuksia tai vapautuksia puutteellisin perustein tai ilman vaadittavia todistuksia.²⁷⁹ Joissakin tapauksissa kyseessä on saatanut olla tietämättömyys tai väärinkäsitys. Huomioiden kuitenkin, miten esimerkiksi lehdistössä informoitiin asevelvollisia vapautusten ja helpotusten hakemisesta,²⁸⁰ lienee ilmeistä, että moni haki niitä myös ilman varsinaista oikeutusta. Se missä määrin ihmiset onnistuivat samaan helpotuksia tai vapautuksia palvelukseensa esimerkiksi avuliaan tai lahjotun virkamiehen antamalla väärennetyllä todistuksella ei ole tiedossa, mutta tällaistakin voisi olettaa tapahtuneen.

Kevään 1903 aikana Fredrik huomioi lyhyesti veljensä lähestyvät kutsunnat muutamaaan otteeseen, ja hieman huolestuneeseen sävyyn pohdiskeli Antonin mahdollisuutta nostaa vakinaiseen väkeen voittava arpa:

Nyt alkaa olla sinun arvannosto aikasi. Saadaanpa nähdä tuleeko Sinusta raakki, vai tekevätkö kellollisen ryssän väkeen. Olisi se sangen ikävä asia, jos joutuisit sinne.²⁸¹

Sinun arvannostostasi olen huolissani. Kuinka Sinulle oikein käy, sillä oletan terve ja muutenkin ryhdikäs mies. Koeta kaikki mahdolliset keinot, jotta olisit kelpaamaton ja vapautuisit palveluksesta ryssän väessä Venäjällä.²⁸²

Samoin kuin Anton myöhemmissä muistelmissaan, viittasi Fredrik vakinaisen väen arvan nostamisen merkitsevän palveluksen suorittamista Venäjän armeijassa suuriruhtinaskunnan rajojen ulkopuolella. Voiko olla mahdollista, että aikakauden poliittisen kuohunnan keskellä ihmiset eivät todella ole olleet

²⁷⁸ Kirjeet Anton, 21.12.1902.

²⁷⁹ Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto, kolmannen kutsuntapiirin pöytäkirjat 1898–1904, Pieksämäen pitäjä ja Jäppilän kappeli. (KA)

²⁸⁰ Ks. Esim. ”Kuulutus”, Uusi Savo 12.11.1898.

²⁸¹ Kirjeet Anton, 29.3.1903.

²⁸² Ibid., 5.4.1903.

tietoisia siitä, että asevelvolliset suorittavan edelleen palveluksensa Suomen kaartin kasarmilla Helsingissä? Näin toimittiin nähtävästi kaikkien uuden asevelvollisuuslain alaisten kutsuntaerien kanssa vuosina 1902–1904.²⁸³ Paljon huhuja aiheen tiimoilta kyllä liikkui, ja moni aikalainen oli varmasti epätietoinen siitä, mitä asevelvollisille tulisi tapahtumaan. Esimerkiksi maanalainen *Vapaita sanoja* esitti, että suomalaisiin sotaväenosastoihin mahtumattomat lähetettäisiin Venäjälle, minne tulevaisuudessa myös kokonaiset joukko-osastot saatettaisiin sijoittaa.²⁸⁴ Venäjälle joutumisen mahdollisuudesta kirjoitti myös laillinen lehdistö.²⁸⁵ Einar Juva on noteerannut, miten asevelvollisuuden ympärillä liikkui vuosisadan alussa valtava määrä epätietoisuutta. Ilmoilla oli muun muassa pelko siitä, että Suomen kaarti lakkautettaisiin kuten muutkin maan sotaväenosastot, ja sen sotilaat siirrettäisiin venäläiseen väkeen. Samoin esiintyi huhuja vastarintaisen ylioppilasnuorison sekä ylipäänsä kutsuntalakkoilijoiden komentamisesta Venäjän sotajoukkoihin.²⁸⁶ Vaikka moni varmasti huomasi, miten vuoden 1902 saapumiserä jäi palvelukseen suuriruhtinaskunnan rajojen sisäpuolelle, ei oltu varmoja siitä, mihin suuntaan tilanne saattaisi muuttua. Toki käsitteestä ”ryssän väki” näyttää muodostuneen myös yleinen, halveksuntaa huokuva puhekielinen ilmaisu, jolla ylimalkaisesti viitattiin uuteen asevelvollisuuslakiin. Vaikka asevelvolliset edelleen suorittaisivatkin palveluksensa Suomessa, oli suuriruhtinaskunnan asevoimien virallinen lakkauttaminen tehnyt asevelvollisista muodollisesti ”ryssän väen” alaisia.

Jos Antonilla oli pyrkimyksiä välttää kutsunnat, eivät ne tuottaneet tulosta. Toukokuun lopussa Fredrik sai omien sanojensa mukaan ”pelolla odottamansa” uutisen siitä, miten hänen veljensä oli päätenyt vakinaiseen väkeen.²⁸⁷ Muistelmissaan Anton itse mainitsee, ettei ”silloisen asemansa vuoksi” voinut jäädä kutsunnasta pois, ja tuli nostaneeksi vakinaiseen väkeen velvoittavan arvan.²⁸⁸ Asemallaan hän saattoi viitata virkaansa tai perhetilanteeseensa. Mikäli Anton oli seurannut isäänsä rautatievirkamiehen uralle olisi kutsunnoista poisjääminen ja sitä seuranneet rangaistukset, etunenässä valtion virasta erottaminen,²⁸⁹ olleet merkittävä uhka hänen toimeentulolleen. Antonille ja hänen vaimolleen oli myös syntymässä ensimmäinen lapsi syksyllä 1903,²⁹⁰ mikä on voinut entisestään estää häntä saattamasta itseään kutsuntalakkoilua seuraaviin vaikeuksiin. Kiinnostavaa on kuitenkin se, ettei vakinaisen väen arvan nostanut Anton koskaan asepalvelukseen astunut. Toukokuun 1903 jälkeen Fredrik ei

²⁸³ Ks. Esim. Juva 1937, 136.

²⁸⁴ *Vapaita Sanoja*, 15.1.1901.

²⁸⁵ Ks. Esim. Uusi Aura 20.11.1898; Mikkeli 19.10.1900.

²⁸⁶ Juva 1937, 132, 149–150.

²⁸⁷ Kirjeet Anton, 28.5.1903.

²⁸⁸ Muistelmat Anton, 1–3.

²⁸⁹ Keväällä 1903 kutsunnoista poisjääneille määrätty rangaistukset katso esim. Parmanen 1937, 287–288.

²⁹⁰ Mainittu kirjeessä Juho, 4.9.1903.

Antonille tai Juholle lähetetyissä kirjeissä mainitse enää sanallakaan vanhemman veljensä asepalvelusta, eivätkä kirjeet muutenkaan vihjaile, että Antonin elämässä olisi isäksi tulemisen lisäksi tapahtunut merkittäviä muutoksia. Jos Anton olisi siirtynyt kasarmielämän piiriin, olisi se vääjäämättä jättänyt jälkensä jopa yhdensuuntaiseen kirjeenvvaihtoon. Muistelmissaan Anton itse mainitsee Venäjän vuoden 1905 vallankumouksen ja sitä seuranneen Suomen suuriruhtinaskunnan asevelvollisuuslain lakkauttamisen vapauttaneen hänet asepalveluksen suorittamisesta.²⁹¹ Vuoden 1903 kutsunanalaisena Antonin olisi pitänyt kuitenkin astua palvelukseen jo alkuvuodesta 1904,²⁹² eikä keväällä 1905 tapahtunut asevelvollisuuden väliaikainen ja lopulta pysyvä lakkauttaminen olisi häntä tässä tapauksessa auttanut. Koska suuriruhtinaskunnan asevelvollisilla täydennettiin vuoden 1902 myötä vain kaartin pataljoonaa vuosittain 200–300 miehellä, on mahdollista, että vakinaisen väen arvan nostaneita oli enemmän kuin palvelukseen tarvittiin. Eräiden lähteiden perusteella jo yksin vapaaehtoisina palvelukseen tarjoutuneilla oltaisiin saatu täytettyä tämä miesmäärä.²⁹³ Toisaalta, koska Antonista oli tullut isä ennen palveluksen alkamista ja hän oli täten perheensä elättäjä, saattoi myös tämä status suoda hänelle vapautuksen. Joka tapauksessa Antonin kohdalla kävi niin, ettei vakinainen arpa vienyt häntä Suomen kaartin kasarmille Helsinkiin saatikka sitten ”kasakkajoukkoihin Rostoffiin”, kuten hän itse esitti kohtalonaan olleen.²⁹⁴

3.4 Vapautumisen retoriikkaa kirjeenvaihdon kentällä

Suomesta valtamerten taa suuntaavaa siirtolaisuutta olivat aina dominoineet nuorempia ikäluokkia edustaneet miehet. Vuoteen 1890 saakka oli kaikista siirtolaisista yli 70 % ollut miehiä, vuosien 1900–1904 välillä vastaava luku oli hieman alle 64 %. Kuljettaessa 1800-luvulta 1900-luvun alkuun oli nuorten ikäluokkien osuus kokonaissiirtolaisuudesta jatkuvasti kasvanut.²⁹⁵ Toivosen ja Vilmusenahon huomioihin pohjaten oli vuosien 1899–1903 välisenä aikana ainakin Etelä-Pohjanmaan sekä Siikajokilaakson nuorten miesten siirtolaisuudessa nähty merkittävä piikki.²⁹⁶ Käsitys venäläistämiskauden vaikutuksista nuorten miesten maastamuuton lisääntymiseen näyttää manifestoituneen osin

²⁹¹ Muistelmat Anton, 1–3.

²⁹² Näin oli menetelty esimerkiksi erään keväällä 1903 vakinaisen väen arvan nostaneet Edvard Pakkasen kohdalla. ”Muistelmat Edvard Pakkanen”, Sortovuosien kutsuntalakkolaisten toimikunnan arkisto, kansio 2: Kirjoitettuja muistelmia. (KA).

²⁹³ Einar Juvan mukaan vanhasuomalaiset ehdottivat kutsuntojen lakkauttamista, sillä kaartin pataljoonaan tarvittava miesmäärä saataisiin helposti kokoon joka vuosi palvelukseen ilmoittautuvista vapaaehtoisista. Juva 1937, 140–141. Aiheesta kirjoitti myös Amerikan Suometar 13.5.1903, ”Tämän vuoden asevelvolliskutsunta”.

²⁹⁴ Muistelmat Anton.

²⁹⁵ Kero 2014, 47–49.

²⁹⁶ Toivonen 1963, 121, 127; Vilmusenaho 2001, 252.

myös Fredrikin alkumatkaan. Katsaus höyrylaiva Polariksen matkustajien ikä- ja sukupuolijaumaan 17. päivä joulukuuta 1902 kertoo 17–22 vuotiaiden miesten, siis kutsuntaikäisten tai kutsuntaikää lähestyvien, muodostaneen noin 40–50 % laivan 265 matkustajasta. Ylipäänsä olivat miespuoliset matkustajat yliedustettuja, sillä laivalla oli vain 37 naista.²⁹⁷

Olisi yliampuvaa Parmasen tavoin esittää näiden matkalaisten olleen ”pakolaisia” pelkän iän ja sukupuolen perusteella.²⁹⁸ Perimmäiset vaikuttimet aikalaisten maastamuuton taustalla ovat voineet olla yhtä yksilöllisiä kuin lähtijät itsekin. Routavuosien aikana siirtolaisten lähtöön näytetään kuitenkin liitetyn laajemmalti jaettua vapautumisen retoriikkaa. Amerikansuomalaisissa sanomalehdissä kirjoitettiin vuosina 1901 ja 1902, miten Hangosta lähtevät nuorukaiset olivat huudelleet ironisia hyvästelyjä Venäjälle heti kun laiva oli lähtenyt satamasta.²⁹⁹ Irtautuminen suuriruhtinaskunnan kamaralta näyttää kirvoittaneen käsityksiä siitä, ettei keisarikunnan lainsäädäntö tai hallintokoneiston koura enää lähtijää koskettanut. Selontekoja lähtijöiden tavoista huudella keisarivaltaa tai ”ryssää” pilkkaavia herjoja heti laivan irrottua satamasta on päätynyt myös myöhempiin muisteluaineistoihin.³⁰⁰ Huomioiden Suomessa vallinneen ilmapiirin ja penseän suhtautumisen keisarikunnan yhtenäistämispoliittikkaa kohtaan, eivät tällaiset reaktiot liene olleen harvinaisia. Maasta lähtemiseen on jo itsesäänkin saattanut liittyä voimakasta tunnelatausta. Amerikan matkaa oli suunniteltu mahdollisesti pitkään, ja lähdön hetken viimein koittaessa on tunnelma saattanut olla juhlallinen, katkera, tai kaikkea siltä väliltä. Kotimaa oli jäämässä taakse eikä mahdollisesta paluujankohdasta ollut välttämättä tietoa. Kaikeksi tämän päälle kaatui vielä skisma suuriruhtinaskunnan ja sen emämaan kanssa. Kun Venäjän politiikan julkinen arvosteleminen oli muutoin kiellettyä, saattoivat tilannetta kohtaan tunnetut patoumat purkautua lähdön hetkellä esitettyinä, keisarivaltaa kohtaan suunnattuina herjoina ja julistuksina. Avoimesta mielipiteen ilmaisemisesta ei voinut joutua vastuuseen, kun oli irtauduttu keisarikunnan maaperältä.

Alkava kirjeenvaihto kuvastaa myös kirjoittajan omaa suhdetta ja suhtautumista asevelvollisuusasiaan heti suuriruhtinaskunnasta lähtemisen jälkeen. Fredrikin ensimmäinen lyhyt kirje, jonka hän kirjoitti Antonille laivalta jo ennen Englantiin saapumista, vihjailee kirjoittajan kokeneen lähtönsä hetkellä jonkinasteista vapautumisen tunnetta:

²⁹⁷ Matkustajista 102 oli todistettavasti 17–22 vuotiaita. Joukosta löytyi lisäksi 40 miespuolista matkustajaa, jotka oli ylimalkaisesti merkitty koodilla M1 eli ”aikuisikäinen mies”. Myös Tuominen ja Halonen oli sijoitettu M1 luokkaan, ja oletettavaa onkin, että ”aikuisikäisten” kategoriassa oli myös koko joukko muita kutsuntaikää lähestyviä. Polariksen matkustajat 17.12.1902, siirtolaisrekisteri, matkustajaluettelot, TS.

²⁹⁸ Parmanen 1937, 717.

²⁹⁹ Viitattu teoksessa Kolehmainen 1951, 20–21.

³⁰⁰ ”Muistelmat Karl August Nyman”, 1934. Sortovuosien kutsuntalakkolaisten vv. 1902–1904 toimikunnan arkisto. Kansio 2, kirjoitettuja muistelmia. (KA).

Pohjanmerellä, lähellä Hullia 21/12.1902

Rakas veli ja vaimosi.

Nyt olemme täällä asti matkalla kohti Amerikkaa. Matkamme on sujuneet hyvin ja parta kasvaa. Ei ole tarvinnut meritautiakaan kärsiä muuta kuin hieman Helsingin ja Hangon välillä, ei täällä Pohjanmerelläkään[...] Ryssällä ei ole mitään sanomista tälle pojalle kun kerran olen tänne asti päässyt. Toista on sinun kanssasi. Keväällä näet tuleeko sinusta sotamies ryssän väkeen, vai raakki. Koeta tavalla tai toisella saada itsesi kelvottomaksi. Sinäkin kielsit minua tälle matkalle lähtemästä, mutta ei ole väliä missä ihminen maailmassa elää ja toimeen tulee.³⁰¹

Irtautuminen suuriruhtinaskunnan maaperältä ja täten asevelvollisuuslain alaisuudesta näyttää kirjoittaneen kirjoittajassa halukkuutta ilmaista omaa vapautumistaan. Kun Polariksella matkaan lähteneiden joukosta löytyi runsaasti muita kutsuntaikää lähestyviä kohtalotovereita, on asevelvollisuuden välttelemisen ja Suomessa vallinneen tilanteen suhteen saatettu tuntea jonkin asteista jaettua solidarisuuttakin. Ensimmäisen kirjeensä lisäksi Fredrik viittasi asevelvollisuuteensa kevään aikana vielä toisessa Antonille lähettämässään kirjeessä:

Nyt on sinullakin syyniaika lähellä. Eikö yhtään peloita, vaikka tekisivät sotamiehen ryssän väkeen? Minulla niitä ei ole pelkoa ainakaan tällä kertaa.³⁰²

Vapautumisen retoriikkaa näytetään liitetyn vuosien 1899–1905 siirtolaisuuteen laajemmaltikin, myös kohdemaassa Yhdysvalloissa. Siirtolaisuuden synnyttämä ero pakotti tuhannet ihmiset tarttumaan kynään ja kirjoittamaan, mikä puolestaan heijastui kirjoitusvälinemarkkinoille. Yhdysvalloissa suomalaisille siirtolaisille myytiin tavallisen kirjepaperin lisäksi myös koristeltuja, toisinaan siirtolaisuuteen viittaavilla mietelausemilla tai runoilla varustettuja painettuja kirjepohjia. Helmikuun manifestin jälkimainingeissa näihin painettuihin kirjelehtiin päätyi myös routavuosien tematiikkaa. Esimerkiksi vuoden 1904 aikana Fredrik lähetti Juholle useamman kirjeen, jossa kirjearkin yläkulmaan oli valmiiksi allekkain painettuna seuraava runo:

Merten laine lakkapäinen, kantoi kauas tänne mun, kauas kotirantamilta, luota kansan sorrettun.³⁰³

Samaisia kirjepohjia oli kulkeutunut myös Antonille, sillä tämä oli muistelmiin kopioimiensa kirjeiden yhteyteen jäljentänyt uskollisesti myös samaisen kirjepohjaan painetun runon, jossa Suomen suuriruhtinaskunnan asukkaan taipuivat ”sorretuksi kansaksi”.³⁰⁴ Alkuvuodesta 1903 Fredrik oli käyttänyt myös kirjepohjia, joihin painetussa runossa pilkan kohteeksi päätyi vihattu kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov:

³⁰¹ Kirjeet Anton, 21.12.1902.

³⁰² Ibid., 28.2.1903.

³⁰³ Katso liite 1. Kirjeet Juho 10.8.1904, syksy (päiväämätön kirje) 1904, 28.9.1904.

³⁰⁴ Kirjeet Anton, 16.8.1904.

Waik ryssä maahan lakins' toi, ja Bobrikoffin sääsi, Niin vapauttain ei tuo peto voi, Pois ottaa: pakoon pääsin.³⁰⁵

Huomioiden Suomessa käynnissä olleen painotuotteisiin ja postiin kohdistuneen sensuurin, on kenraalikuvernöörin herjaaminen ja oman vapautumisen ilmaiseminen kotiin lähetetyn kirjelehden mukana saattanut tuoda kirjoittajalle ja vastaanottajalle pientä ylimääräistä viihdykettä. Samalla tällaisten kirjepohjien painattaminen kertoo omaa kieltään sitä, miten Suomessa vallinnut tilanne oli noteerattu amerikansuomalaisten yhteisöjen keskuudessa, ja miten aikakaudella levinnyttä laillisuustaisteluretoriikkaa sovellettiin myös siirtolaisille myydyissä hyödykkeissä. Tässä kontekstissa siirtolaisuus esitettiin poeettisin sanankääntein sorretun kansakunnan pakenemisena merten taakse. Kenties tällaisten kirjepohjien maalailevuuden tiedostaen, Fredrik alkoi kuitenkin viitata niiden käyttöön hieman pahoittelevaan sävyyn: ”On hieman sopimatonta että minä aina samallaisen paperin päälle kirjoitan, vaan kuin noita toisinaan tulee ostettua, niin pitää ne käyttää pois.”³⁰⁶

Jossakin määrin Suomessa vallinnut tilanne näyttää heijastuneen myös paikallaisyhteisön tasolle Gardnerissa. Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin kävi ennen näkemättömän kiivaana, ja Fredrikin kaltaisia uusia tulokkaita saapui maahan jatkuvasti suuria määriä. Kirjoittajan mukaan nämä tulokkaat toivat mukanaan negatiivisia uutisia lähtömaan tilanteesta:

Taitaa siellä Suomessa vaan olla hyvin huonot ajat kuuluu siltä. Sillä tänne tulee joka viikko kymmenittäin nuoria miehiä sieltä ja he kertovat siitä.³⁰⁷

Tuntemus siirtolaisuudesta vapautumisena lienee olleen osin hyvin konkreettinen. Lehtien otsikoissa, kuulopuheessa ja agitaation kautta levitetyt uhkakuvat Venäjän armeijaan joutumisesta ja Suomen valtiollisen tilanteen uhanalaisuudesta olivat vuosien 1902–1903 taitteeseen tultaessa olleet ilmoilla jo useamman vuoden. Siirtyminen keisarikunnan rajojen ulkopuolelle poisti lainsäädännön taakan yksilön harteilta ainakin toistaiseksi. Jos kutsuntaikä oli lähestymässä ja yksilön suhtautuminen ajatukseen kolmen vuoden asepalveluksesta oli kielteinen, tarjosi siirtolaisuus mahdollisuuden välttää tämän ei-toivottavan velvoitteen. Tässä nousevat kuitenkin jälleen esille yksilöiden omat perimmäiset maastamuuttosyyt. Jos kotipirtistä oli suunnattu maailmalle ensisijaisesti köyhyyttä, näköalatonta tulevaisuutta, tulehtuneita perhesuhteita tai muita ongelmia pakoon, saattoi lähtijälle koko asevelvollisuuskysymys näyttäytyä hellyttävän yhdentekevänä, tai olla vain yksi taustavaikutin lukuisten muiden joukossa. Kysymykseen siitä mitkä saattoivat olla Fredrikin perimmäiset maastamuuttosyyt, kirjeet tarjoavat vain häilyviä rivien välistä pilkistäviä vastauksia. Koko kirjeaineistossa Fredrik tekee

³⁰⁵ Ibid., 10.1.1903, 29.3.1903.

³⁰⁶ Kirjeet Juho 28.9.1904.

³⁰⁷ Ibid., 5.4.1903.

ainoastaan yhden suoran maininnan lähtönsä syistä, joka sekin jää hyvin epämääräiseksi. Tämä tapahtui heti toisessa Juholle lähetetyssä kirjeessä:

Älkää te veljet rakkaat luulko että minä läksin Suomesta, hylätäkseni rakkaat Wanhempani, Weljeni ja Sisareni sekä muita omaisiani, ei niin ei ole asian laita. Enkä tänne liioin lähtenyt missään kullan enkä rikkauden himossa, vaan siinä on muut syyt niin kuin tiedätte.³⁰⁸

Mitä Fredrik ”muilla syillä” tarkoitti, jää kolmannelle osapuolelle epäselväksi. Kuten Gerber on painottanut, olivat kirjeet osa sosiaalisten suhteiden jatkumoa.³⁰⁹ Tässä mielessä Fredrikin kirjeisiin päätyneet selonteot voidaan hahmottaa kirjoittajan ja vastaanottajan välillä käytyä keskusteluna aiheista, joita osapuolet olivat keskenään puineet jo ennen kirjoittajan maasta lähtemistä. Puhuessaan ”muista syistä” kirjoittaja viittasi kirjeenvaihdon osapuolten tuntemaan asiaan, josta oli varmasti käsitelty jo ennen maastamuuttoa. Siinä määrin näkyvästi oli asevelvollisuusasia jo alkavassa kirjeenvaihdossa läsnä, että olisi houkuttelevaa olettaa Fredrikin mieltäneen asevelvollisuuden välttelyn yhdeksi maastamuuttonsa taustavaikuttimista. Se, että asevelvollisuusasia ylipäänsä heti kirjeenvaihdon alusta saakka nousi toistuvasti esille, kertoo aiheella selvästi olleen merkitystä sekä kirjoittajalle että vastaanottajalle. Kirjeenvaihdon kautta oli ollut mahdollista seurata Suomeen jääneen veljen kutsuntojen lähestymistä. Samalla kirjelehdille oli päätynyt kirjoittajan tekemiä viittauksia siitä, miten siirtolaiseksi lähteminen oli vienyt hänet keisarikunnan lainsäädännön ulottumattomiin, ja etteivät kutsunnat ainakaan toistaiseksi häntä koskettaneet. Fredrikin käyttämät ilmauksen kertovat kirjoittajan suhtautuneen kielteisesti uuteen asevelvollisuuslakiin, eikä hän selvästikään pitänyt ajatusta asepalvelukseen joutumisesta suotavana itsensä tai vanhemman veljensä kohdalla. Loppukevään 1903 myötä venäläistämiskaudesta ja kutsunnoista käyty keskustelu monipuolistui entisestään, mihin painaudun seuraavassa luvussa.

4. Routavuosien arkea amerikansuomalaisessa maailmassa

Tässä luvussa tarkastelen, miten suuriruhtinaskuntaan jäänyt venäläistämiskausi lomittui Fredrikin arkeen vuosien 1903–1906 välisenä aikana. Vuoden 1903 huhtikuun puolessa välissä Fredrik ja Juho jättivät Gardnerin ja suuntasivat itärannikolta keskilänteen, Michiganin osavaltion pohjoisosaan. Jos ensimmäisiä Yhdysvalloissa vietettyjä kuukausia oli leimannut jatkuva siirtyminen paikasta toiseen, löysi Fredrik Ylä-Michiganin kaivoskaupungista Republicista siinä määrin tyydyttävän yhteisön, että tuli viipymään paikkakunnalla lopulta syksyyn 1906 saakka. Näkyväksi osaksi kirjeenvaihtoa tuli

³⁰⁸ Kirjeet Juho 21.1.1903

³⁰⁹ Gerber 2006, 64, 129.

moninainen kerronta paikallisyhteisön elämästä ja vapaa-ajan vietosta, työolosuhteista ja rahalähe-
tyksistä, sekä alati vaihtelevista tulevaisuuden suunnitelmista. Edelleen myös perhesuhteiden ylläpi-
toon kiinnitettiin suurta huomiota. Arkisten selontekojen joukkoon päätyi myös huomioita Suomessa
käynnissä olleista routavuosista, ja kirjeenvaihdon kentästä muodostuikin alue, jossa kirjoittaja saat-
toi jakaa omaksumiaan kriittisiä näkökantoja keisarikunnan Suomea kohtaan harjoittamasta politi-
kasta. Myös kutsunta-asia pysyi osana veljesten välistä keskustelua, ja tämän suhteen esille alkoivat
nousta Fredrikin omat, keväällä 1905 edessä olleet kutsunnat.

4.1 Toimeentuloa Republicin kaivoksista

Suomen suuriruhtinaskunnasta lähteneille maastamuuttajille Ylä-Michigan muodosti 1900-luvun
alussa yhden Yhdysvaltojen vetovoimaisimmista seuduista. Alueella 1840-luvulla käynnistynyt rau-
dan ja kuparin louhinta olivat vuosisatojen taitteeseen tultaessa synnyttäneet mittavan määrän teolli-
suuskeskuksia, ja alueen kaivosteollisuuden parista löytyi runsaasti työmahdollisuuksia Itä- ja Etelä-
Euroopasta saapuville uuden aallon siirtolaisille.³¹⁰ Suomen suuriruhtinaskunnasta lähteneet siirtolai-
set olivat löytäneen Ylä-Michiganin kaivosalueet ensikerran jo 1860-luvun jälkipuoliskolla, ja vuo-
sisatojen vaihteeseen tultaessa alueelle vakiintuneet suomalaisyhteisöt yhdessä työmahdollisuuksien
kanssa houkuttelivat mittavan määrän uusia tulokkaita.³¹¹ Suomessa syntyneiden maahanmuuttajien
osuus alueen rauta- ja kupariteollisuuden parissa työskennelleistä oli 1910-luvun alussa jo neljän-
nes.³¹² Monet Ylä-Michiganin teollisuuskeskuksista ja kaivoskaupungeista ovatkin uuden vuosisadan
alussa olleet suomalaisten siirtolaisten näkyvästi kansoittamia, mutta monietnisiä ja kulttuurisesti kir-
javia yhteisöjä, jotka pahimpia lamakausia tai kaivoslakkoajkoja lukuun ottamatta saattoivat tarjota
raskaan mutta kohtalaisen toimeentulon.

Huhtikuun puolessa välissä Fredrik jätti Juho Poikolaisen kanssa Gardnerin taakseen. August Halo-
nen näyttää tässä vaiheessa kadonneen omille teilleen, eivätkä kirjeet kerro hänestä enää mitään. Lo-
pulta kaksi päivää kestänyt junamatka vei Fredrikin ja Juhon Buffalon kautta Chicagoon, josta matka
jatkui Wisconsinin läpi kohti Michiganin pohjoisosia. Matkalla kohdattuja ihmeellisyyksiä kuten
suurkaupunkeja sekä Yhdysvaltojen massiivista rautatieinfrastruktuuria jaksettiin jälleen hämmäs-
tellä ohimennen myös kirjelehdillä.³¹³ Matkalaisten määränpäänä oli Michiganissa Marquetten piiri-

³¹⁰ Thurner 1994.

³¹¹ Ibid., 123–157.

³¹² Dillingham vol. 16 1911, 79–81, 389–396.

³¹³ Kirjeet Anton 26.4.1903; Kirjeet Juho 18.4.1903.

kunnassa sijaitseva kaivoskaupunki Republic, joka oli yksi alueen lukuisista raudan tuotannon ympärille syntyneistä keskuksista. Piirikunnan suurempien teollisuuskeskusten Ishpemingin ja Neugau-
neen rinnalla Republic oli pienehkö, noin kahden tai kolmen tuhannen asukkaan kaivoskaupunki,
joka oli saanut alkunsa 1870-luvun alussa.³¹⁴ Vuonna 1903 Republic näyttää olleen keskellä suurinta
nousukauttaan. Uusia kaivoksia avattiin, vesihuoltoa ja kaupungin infrastruktuuria kehitettiin, ja alue
näyttää houkuttelleen Fredrikin kaltaisia uusia tulokkaita jatkuvasti lisää.³¹⁵ Alueen kaivosteollisuus
tarjosi suoraan tai välillisesti työtä suurimmalle osalle sen asukkaista,³¹⁶ ja ensimmäisessä alueelta
lähettämässään kirjeessään Fredrik huomioi kaupungissa asuneen noin 400–500 suomalaista.³¹⁷
Vaikka suomalaiset muodostivat näkyvän etnisen ryhmän, on Republicin katukuvaa leimannut väri-
käs yhdistelmä lukuisia eri kansallisuuksia. Alueella asui muun muassa vanhemman polven euroop-
palais-amerikkalaista ja ranskan kanadalaista väestöä, hieman tuoreempia skandinaaveja, sekä vast-
ikään saapuneita puolalaisia ja italialaisia. Kaupungin pienessä keskustassa on voinut asioida eri et-
nisten ryhmien ylläpitämissä liikkeissä, puodeissa ja osuuskaupoissa, tai sen seitsemässä eri kapa-
kassa, joista yksi oli suomalaisomistuksessa. Suuremmilla etnisillä ryhmillä saattoi olla omat kokous-
tilansa, kuten ruotsalaisten ja norjalaisten Scandinavian Hall.³¹⁸ Kuten Fredrikin kirjeet havainnoivat,
löysi suomalainen siirtolainen kuitenkin keskeisimmät vuorovaikutusverkostonsa tyypillisesti juuri
muiden suomalaisten parista.³¹⁹

Kuten kirjeenvaihdon alussa, päätyi toimeentulon hankinta sekä kirjoittajan taloudellinen tilanne jäl-
leen näkyvästi kirjelehdille. Asetuttuaan aloilleen Fredrik löysi ensimmäiset työtehtävänsä rautateiltä
ratapölkkyjen muutosta, joka olikin ”entinen ammatti ja Suomessa opittu”.³²⁰ Republicin rautateolli-
suus kiinnitti myös tulokkaan huomion, ja kirjeissä tehtiin heti alkuun selkoa kaivoksista sekä niiden
tarjoamista työmahdollisuuksista.³²¹ Vuosisadan alun Yhdysvalloissa tapahtui taajaan mittavia, myös
suomalaishenkiä vaatineita kaivosonnettomuuksia,³²² mikä levitti käsityksiä kaivostyön vaarallisesta
luonteesta lähtömaassa. Ilmeisesti huoli oli herännyt myös Antonilla. Fredrik katsoikin tarpeelliseksi

³¹⁴ The Western Historical Company 1883, 466–467; Wargelin 1974, 1–7; Dillingham commission vol. 16 1911, 389.

³¹⁵ Harlow’s, volume 31, summer 1995. Huomioita kaupungin kasvuun myös Fredrikin kirjeissä, katso esim. Kirjeet Juho 8.11.1903, 25.11.1904.

³¹⁶ Harlow’s, volume 31, summer 1995.

³¹⁷ Kirjeet Anton, 26.4.1903.

³¹⁸ Negaunee Iron Herald 8.1.1904, 15.1.1904, 15.4.1904, 6.5.1904, 13.5.1904, 17.6.1904.

³¹⁹ Kirjeet Juho, 22.1.1904, 7.2.1904.

³²⁰ Kirjeet Juho, 6.5.1903. Samasta asiasta mainittiin myös Antonille, Kirjeet Anton 6.5.1903.

³²¹ Kirjeet Anton, 26.4.1903.

³²² Ks. Esim. Sariola 1982, 28.

ilmoittaa, ettei ollut vielä itse kaivostyöhön ryhtynyt, ja ettei alueen kaivoksissakaan ollut kymme-
neen vuoteen kuollut kuin pari henkeä ja ”hekin oman varomattomuutensa takia”.³²³ Toukokuun lop-
puun mennessä kaivosmiehen kahden dollarin päiväpalkka oli kuitenkin houkutellut myös Fredrikin
maan alle kaivantotöihin.³²⁴ Mittavampia kaivosonnettomuuksia ei Republicin kaivoksissa Fredrikin
aikana tapahtunut, mutta yksittäiset, toisinaan kuolemaankin johtaneet tapaturmat ja vaaratilanteet
näyttävät olleen hyvin tavanomaisia.³²⁵ Ilmeisesti perheensä huolta säästääkseen Fredrik kirjeissään
näistä tapaturmista ja kuolemantapauksista valtaosin vaikenä, vaikka muutoin työolosuhteistaan ker-
toikin.³²⁶ Töidensä suhteen Fredrik alkoi pohtia myös kielitaitoaan. Jo Gardnerista hän oli kirjoittanut
opetelleensa sen verta ”engelskaa”, että saattoi hoitaa ruokaostoksia.³²⁷ Republicin kaivoksissa eng-
lannin kielen taito saattoi taata tulokkaalle helpompia työtehtäviä, ja kesällä 1903 Fredrik kirjoittikin
aloittaneensa Englannin kielen opinnot.³²⁸ Seuraavana keväänä hän saattoikin jo ”maan kieltä” oppi-
neena julistaa saaneensa helpomman työn poramiehenä,³²⁹ joskin työn kerrottiin edelleen olevan ”hie-
man likaista ja vaarallistakin”.³³⁰ Kaivostyön riskit olivat ilmeiset, mutta todennäköisesti sekä palkan
houkuttelemana että olosuhteiden pakosta Fredrik päätyi tekemään töitä kaivoksessa aina vuoteen
1906 saakka.

Väliaikainen asettuminen Republiciin yhdessä verrattain hyväpalkkaisen kaivostyön kanssa nosti
Fredrikin tulotasoa siinä määrin paljon, että rahan lähettäminen perheelle Suomeen kävi mahdol-
liseksi. Rahalähetykset alkoivat alkukesästä 1903 kulkea etenkin nuoremmalle veljelle Juholle, jonka
koulunkäyntiä perheen piirissä tuettiin:

Eräässä kirjeessäsi vähän puhuit koulunkäyntisi lopettamisesta. Minä kuitenkin soisin että jat-
kaisit vaan niin pitkälle kuin meinaat. Minä puolestani koetan auttaa, sillä tästä puoliin jo
rupeaa kokoontumaan noin 25-30 dollar. kuussa. Paitsi Elokuussa en lähetä mitään, vaan sitte
jo muista tileistä, jos nimittäin saan pitää nykyisen palkkani ja työmaani ynnä terveyteni.³³¹

Rahalähetyksen organisoimisesta ja perille saapumisen seuraamisesta, sekä itse rahan jakamiseen liit-
tyvistä huomioista tuli näkyvä osa kirjeenvaihtoa aina vuoteen 1906 saakka. Vastaanottamissaan kir-
jeissä Fredrik usein noteerasi Juhon pyytäneen häneltä rahaa,³³² ja lähettäessään sitä hänelle, pyysi

³²³ Kirjeet Juho, 18.4.1903.

³²⁴ Kirjeet Anton, 28.5.1903.

³²⁵ Huomioita Republicin kaivoksissa tapahtuneista onnettomuuksista ja vaaratilanteista tehtiin taajaan naapurikaupun-
gissa painetun Neugaunee Iron Herald sanomalehden palstoilla. Katso esim. Neagaunee Iron Herald 22.1.1904,
15.4.1904, 20.5.1904, 22.7.1904, 29.7.1904, 7.9.1906.

³²⁶ Katso esim. Kirjeet Juho, päiväämätön kirje 1904, 16.1.1905; Kirjeet Anton 28.5.1903.

³²⁷ Kirjeet Juho, 16.2.1903.

³²⁸ Ibid., 26.7.1903.

³²⁹ Ibid., 25.4.1904.

³³⁰ Kirjeet Anton 16.8.1904.

³³¹ Kirjeet Juho 26.7.1903.

³³² Katso esim. Kirjeet Juho 18.10.1903, 25.11.1903, 5.3.1904.

Juhoa heti kirjoittamaan ja vahvistamaan lähetyksen perille saapuminen.³³³ Aiheeseen tulikin kiinnittää huomiota, sillä kirjeiden aina väliin kadotessa matkalleen, on jännitys kovalla työllä tienattujen rahasummien perille saapumisesta ollut varmasti todellinen. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kirjoittaja lähettikin rahalähetyksensä pienissä erissä välttääkseen rahan katoamiseen liittyviä riskejä. Fredrik saattoi myös esittää toiveita ja käskyjä siitä, miten rahalähetyksiä tulisi perheen piirissä jakaa ja käyttää.³³⁴

Rahalähetyksen suhteen korostui veljen hyvin konkreettinen taloudellinen tukeminen. Rahalähetyksistä merkittävä osa oli osoitettu Juholle, eivätkä lähetetyt summat olleet pieniä. Heinäkuun 1903 ja tammikuun 1906 välisenä aikana Fredrik lähetti Suomeen kaikkiaan 345 dollaria eli yli 1700 markkaa.³³⁵ Tämä vastasi kaivosmiehen lähes yhdeksän kuukauden palkkaa Yhdysvalloissa, tai ratamestarin neljäntoista kuukauden palkkaa Suomessa.³³⁶ Tässä raamissa Fredrikin perheelleen tuottaman taloudellisen tuen voi katsoa olleen hyvin mittava, ja Juhon koulunkäynnin rahoittaminen näyttää olleen suurissa määrin perheen siirtolaisen harteilla. Näin suuren rahamäärän lähettäminen Suomeen on luonnollisestikin ollut poissa Fredrikin omasta käytöstä. Toisinaan kirjoittaja kieltäytyikin rahan lähettämisestä, vedoten huonoon ja taloudelliseen tilanteeseensa ja siihen, että halusi pitää itsellään pientä summaa pahan päivän varalta.³³⁷ Vaikka töitä näyttää Republicissa olleen vuosisadan alussa hyvin tarjolla, tapahtui palkkojen alentamista silloin tällöin.³³⁸ Tulevaisuuden uhkakuvissa saattoivat olla myös ”huonoa-aikaa” seuraavat irtisanomiset sekä työkyvyttömäksi tekevät loukkaantumiset ja sairastumiset, joita silloin tällöin Fredrikin tuttavapiirissäkin ilmeni.³³⁹ Tässä mielessä rahan lähettäminen oli konkreettisen taloudellisen avustamisen ohella myös uhraus, jonka Fredrik ilmaisi veljensä tukemiseksi mielellään myös tehneen:

Oletko sitte varma että niillä rahoilla tulet pääsemään Ylioppilaaksi? Jollet luule pärjääväsi niin pyydän sitte yli sen summan, tai minkä nyt voinen maaliskuussa lähettää. Niin kuin kirjeessäsi mainitset, että et kurjan rahan takia jättäisi tutkintoasi suorittamatta. Et sitä tarvitse sitä sen takia jättää kesken, ennen vaikka minä täällä otan lainaksi sillä se on helpompi ottaa ja maksaa täällä kuin siellä.³⁴⁰

Martyn Lyonsin mukaan raha ja sen lähettäminen kotimaahan eivät olleet siirtolaiselle välttämättä yksin taloudellinen kysymys. Rahalähetyksen tekeminen oli symbolinen merkki perhestrategioille

³³³ Katso esim. Kirjeet Juho 18.10.1903, 8.11.1903, 14.3.1904, 23.1.1906.

³³⁴ Katso esim. Kirjeet Juho 25.11.1903, 27.12.1903.

³³⁵ Tietoa rahalähetyksistä kirjeissä Juho 28.8.1905, 23.10.1905, 23.1.1906.

³³⁶ Yksi dollari vastasi noin viittä markkaa perustuen Fredrikin kirjeissään tarjoamiin tietoihin. Kirjeet Juho 28.8.1905. Rautatieläisten palkoista Suomessa Komiteamietintö 1906:11, 14–15.

³³⁷ Kirjeet Juho 25.11.1903, 22.1.1904.

³³⁸ Loppuvuodesta 1903 Fredrik kirjoitti kaivosmiesten palkkojen pudonneen 10 %, mistä myös Negaunee Iron Herald kirjoitti. Kirjeet Juho 27.12.1903; Negaunee Iron Herald 15.1.1904.

³³⁹ Ks. Esim. kirjeet Juho 5.3.1904, 23.5.1905.

³⁴⁰ Kirjeet Juho 25.1.1905.

omistautumisesta, ja se saattoi nostaa lahjoittajan sosiaalista statusta sekä tehdä merkittävän eron kotimaahan jääneen perheen taloudelliseen tilanteeseen.³⁴¹ Juhon koulunkäynnin rahoittajaksi ryhtyminen teki Fredrikistä taloudellisesti merkittävän toimijan perheen piirissä, ja hänen omistautuneisuutensa tälle toimelle heijasteli halukkuutta ajaa perheyhteisön etuja. Tässä Fredrik asettui myös perheen taloudellisen vallankäytön piiriin. Fredrik lähetti itse tienaamaansa omaisuutta perheelleen ja veljelleen, ja usein myös ”käski”³⁴², mihin käyttöön ja kenelle rahaa tuli osoittaa ja kuinka paljon. Tässä mielessä, kuten myös Lyons on todennut, saattoi siirtolaiseksi lähteminen sen luomasta erosta huolimatta tuoda nuorelle miehelle myös taloudellista valtaa perheen piirissä.³⁴³ Rahalähetyksistä sopiminen on kansallisuuteen katsomatta ollut hyvin universaali teema siirtolaisten kotiinsa lähettämissä kirjeissä,³⁴⁴ mikä kertoo selvää kieltä myös maastamuuton taloudellisesta merkityksestä. Lähtiessään maasta eivät Yhdysvalloissa odottavat ansiomahdollisuudet ole voineet olla Fredrikille epäselvät, ja nähtävästi myös perheen piirissä oli sovittu, että ansaittua rahaa lähetettäisiin myös Suomeen. Pojan maastamuutto on tässä mielessä osoittautunut koko Tuomisten perheelle taloudellisesti erittäin kannattavaksi. Uhrauksistaan huolimatta ei Fredrikin itsekään tarvinnut jäädä tyhjän päälle. Rahaa riitti ruoka- ja asuinkustannusten kattamisen lisäksi myös lukuisiin vapaa-ajan harrastuksiin ja niihin liittyviin hankintoihin.³⁴⁵ Pelkkä lahjoitus eivät Fredrikin rahalähetykset myöskään olleet, sillä tarkoituksena nähtävästi oli, että Juho koulusta valmistuttuaan alkaisi maksaa saamaansa tukea takaisin.³⁴⁶

4.2 Seuratoimintaa, vapaa-aikaa ja kotisuhteiden ylläpitoa

Töitä kaivoksessa tehtiin lähtökohtaisesti kymmenen tuntia päivässä kuutena päivänä viikossa. Vaikka työ ilmiselvästi dominoi kirjoittajan arkea, löytyi aikaa myös vapaa-ajan vietolle ja seuratoiminnalle, sekä kotiyhteyksien ylläpidolle. Nämä aiheet päätyivätkin hyvin näkyvästi kirjelehdille. Pian Republiciin saapumisensa jälkeen toukokuussa 1903 Fredrik huomautti kirjeessään käyneensä jo paikallisen raittiusseuran kokouksissa, joskaan hän ei ollut seuraan vielä liittynyt.³⁴⁷ Suomalaisen raittiusseura ”Onnen Aika” oli toiminut Republicissa jo vuodesta 1885, ja oli vuonna 1886 perustetun Republicin suomalaisen evankelis-luterilaisen kirkon ohella alueen vanhimpia amerikansuomalaisten

³⁴¹ Lyons 2013, 205–207.

³⁴² Esimerkiksi kirjeessä Juho 25.11.1903.

³⁴³ Lyons 2013, 205–207.

³⁴⁴ Ks. esim. Attebery 2007, 21; Nordlund 2013, 125; Gerber 2006, 113.

³⁴⁵ Kirjeet Juho 25.11.1903, syksy (päiväämätön kirje) 1904, 13.3.1906; Kirjeet Anton 28.5.1903.

³⁴⁶ Viittauksia aiheeseen kirjeissä Juho 25.1.1905, syksy (päiväämätön kirje) 1905.

³⁴⁷ Kirjeet Juho 6.5.1903.

perustamia yhteisöjä.³⁴⁸ Vuoden 1903 keväällä alueen 400–500 suomalaisesta karkeasti puolet kuuluivat kirkkoon,³⁴⁹ ja noin viisikymmentä raittiusseuraan.³⁵⁰ Kesäkuun 21. päivänä Fredrik Tuominen ja Juho Poikolainen otettiin kokelaina raittiusseuraan,³⁵¹ joka toimintansa puolesta harjoitti paitsi omien jäsentensä tukemista, myös avusti jäsenistön harkinnan mukaan SKRW:n kuuluvia sisarseuroja ympäri Yhdysvaltoja. Konkreettisin järjestön tarjoama tuki paikallisille jäsenille lienee olleen avustus, jota kerättiin kolehtina esimerkiksi sairaille, leskeksi jääneille tai omaisuusvahinkoja kärsineille.³⁵² Varoja seuralle kerättiin erinäisten varainkeruutapahtumien kautta, joita pyrittiin toisinaan organisoimaan yhdessä paikallisen seurakunnan kanssa.³⁵³ Kirkon asiakirjojen perusteella Fredrik ja Juho liittyivät myös seurakuntaan kesäkuun 1903 loppuilla.³⁵⁴ Kuten raittiusseurallakin, oli kirkolla myös jäsenilleen tarkoitettu lainakirjasto, jota Fredrik tosin näyttää hyödyntäneen laiskanlaisesti.³⁵⁵

Kesän mittaan Fredrik ja Juho osallistuivat raittiusseuran sunnuntaisiin kokouksiin,³⁵⁶ ja syksyllä alettiin seuran piirissä pistää pystyyn myös soittokuntaa, jonka aikaansaamisesta Fredrik oli kuitenkin skeptinen:

No niin täällä sitä eletään kuin ennenkin, hyvin on voitu kaikin puolin. Tänään oli meillä Suomal. kokous torvisoittokunnan perustamisesta, saas nyt nähdä josko siitä tulee mitään, näyttää että täällä vallitsee erimielisyys Suomal. kesken.³⁵⁷

Raittiusseuran pöytäkirjojen perusteella päädyttiin kokouksessa kuitenkin soittokunnan perustamiseen,³⁵⁸ mistä Fredrik heti samaisena iltana laatimassaan kirjeessä veljelleen myös raportoi.³⁵⁹ Soittokunnan toiminnasta tuli nähtävästi kirjoittajalle keskeinen harrastus, sillä sen edesottamuksista kirjoitettiin aktiivisesti aina vuoteen 1906 saakka. Soittokunnan löytyminen näyttää myös tehneen raittiusseurasta ja kirkosta Fredrikille tarpeettomia järjestöjä. Vielä syksyn mittaan raittiusseuran kirjuriksi ryhtynyt Fredrik ja puheenjohtajaksi otettu Juho toimivat yhdistyksen hallituksessa ja muussa

³⁴⁸ Niemi 1961.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ H40/3 Republic – Onnen aika: Meeting Minutes 1903. (FAHC).

³⁵¹ H40/3 Republic – Onnen aika: Meeting Minutes 21.6.1902.

³⁵² Ibid., 25.1.1903, 29.11.1903, 3.5.1903.

³⁵³ Ibid., 15.2.1903, 1.3.1903.

³⁵⁴ A-93b/4 Membership Records of the Finnish Evangelical Lutheran Church in Republic, 1903. (FAHC).

³⁵⁵ A-39b/10 Book of the Suomalainen kansa library of the Finnish Evangelical Lutheran Church in Republic, 1903. (FAHC).

³⁵⁶ Katso esim. Kirjeet Juho, 26.7.1903.

³⁵⁷ Kirjeet Juho, 20.9.1903.

³⁵⁸ H40/3 Republic – Onnen aika: Meeting Minutes, 27.9.1903.

³⁵⁹ Kirjeet Juho, 27.9.1903.

toiminnassa,³⁶⁰ mutta kirjeessään nuoremmalle veljelleen kirjoittaja tunnusti tehtävien olleen sellaisia, joista kumpikaan ei erityisesti välittänyt.³⁶¹ Joulukuussa Juho Poikolainen oli siirtynyt metsätöihin lähipaikkakunnalle,³⁶² ja raittiusseura lähti hakemaan itselleen uutta puheenjohtajaa. Samassa kokouksessa todettiin John Keskitalon, John Turjan ja Fredrik Tuomisen hakeneen eroa seurasta, mikä heille myönnettiin. Samalla otettiin esille myös kysymys siitä, vuokrataanko raittiusseuran haalia soittokunnalle, kuten oli tehty aiemmin syksyn mittaan. Tästä tehtiin päätös, ”että ei raittiusseura anna haalia torvisoittokunnalle, syystä että kun soittokunnan pojat eivät tarvitse raittiusseuraa niin ei ne tarvitse haaliaakaan”.³⁶³ Ilmeisesti soittokunnan jäseniä oli eronnut seurasta useampiakin, ja osapuolten suhtautuminen toisiinsa näyttää olleen kevyen jännitteinen. Tähän Fredrik oli aikaisemmassa kirjeessään mainitsemalla ”erimielisyydellä”³⁶⁴ saattanut jo viitatakin. Joulukuun alussa Fredrik oli eronnut myös seurakunnasta,³⁶⁵ ja soittokunnasta,³⁶⁶ joka nähtävästi oli nyt erottautunut raittiusseurasta, näyttääkin tästedes tulleen hänen keskeinen vapaa-ajan toiminta-alueensa.

Vaikka Fredrik ei kirjeissään maininnut eroaan raittiusseurasta, heijastui skisma raittiusseuran ja soittokunnan välillä kuitenkin lyhyesti myös kirjeisiin. Tammikuussa 1904 Fredrik ilmoitti päättävänsä kirjeensä lyhyeen, sillä hänen oli soittokunnan miesten kanssa mentävä ”huoneenlaittoon”, sillä raittiusseura ei suostunut vuokraamaan heille haaliaan.³⁶⁷ Kevään mittaan soittokunta harjaantui ja alkoi antaa jo konsertteja, joista Fredrik lyhyesti kertoili kirjeissään.³⁶⁸ Yhtyeen edistymisestä ja sen antamista konserteista raportoi pitkin vuotta 1904 myös *Negaunee Iron Herald*, jonka mukaan ”Finnish Cornett Band” oli kehittynyt ja saavuttanut suosiota esimerkiksi järjestämissään varainkeruu konserteissa, joiden voitto oli tarkoitettu heidän haalinsa kunnostamiseen.³⁶⁹ Soittokunnasta näyttääkin tulleen pienellä paikkakunnalla jonkinasteinen vetonaula, ja sen konsertit kokosivat yleisöä.³⁷⁰ Kirjeessään vuoden lopulta kirjoittaja kertoi soittokunnan toimien olevan hyvällä kannalla huolimatta siitä, että hänen mukaansa puolet alueen suomalaisista ”vihasivat” sitä.³⁷¹ Vielä kirjeessään vuoden 1905 alussa kirjoittaja palasi kertomaan alueen suomalaisten keskuudessa vallinneesta jännitteisyydestä,

³⁶⁰ H40/3 Republic – Onnen aika: Meeting Minutes, 27.9.1903, 4.10.1903, 18.10.1903.

³⁶¹ Kirjeet Juho, 18.10.1903.

³⁶² Ibid., 27.12.1903.

³⁶³ H40/3 Republic – Onnen aika: Meeting Minutes, 6.12.1903.

³⁶⁴ Kirjeet Juho, 20.9.1903.

³⁶⁵ A-93b/4 Membership Records of the Finnish Evangelical Lutheran Church in Republic, 1903.

³⁶⁶ Ks myös liite 2.

³⁶⁷ Kirjeet Juho, 14.3.1904.

³⁶⁸ Ibid., 25.4.1904.

³⁶⁹ *Negaunee Iron Herald* 15.4.1904.

³⁷⁰ Ibid., 8.1.1904, 26.2.1904, 22.4.1904, 17.6.1904, 24.6.1904.

³⁷¹ Kirjeet Juho, 25.11.1904.

mainiten miten alueen johtovalta oli ollut ennen soittokunnan perustamista ollut ”vanhoillisten” tahojen käsissä.³⁷² Kesällä oli perustettu myös nuorisoseura soittokunnan toimintaa tukemaan, ja kirjoittaja kuvaili nuorison seuralähdön käyneen aina vain ”rikkaammaksi”.³⁷³

Mihin Fredrikin kirjeisiin ja raittiusseuran pöytäkirjoihin päätyneet huomiot alueen suomalaisten välisistä ristiriidoista pohjasi? Miksi Fredrik kertoi soittokunnan olleen lukuisten alueen suomalaisen vihaama? Kyseessä on voinut olla hyvin tavanomaista etnisen yhteisön ja sen järjestöjen piirissä tapahtunutta neuvottelua ja erimielisyyksiä siitä, miten yhteisön toimintaa tulisi organisoida ja toteuttaa. Kirkon ja raittiusseuran kaltaisten alueella pidempään olleiden järjestöjen auktoriteettiasema on voinut itsessään ärsyttää Fredrikin kaltaisia uusia tulokkaita, jotka kaipasivat vapaa-ajalleen sellaista toimintaa, jonka he saivat organisoida ja jonka sisällöstä ja luonteesta itse päättää. Raittiusseuroihin voitiin liittyä pelkästä tottumuksesta tai ”huvittelun halusta”,³⁷⁴ ja kun parempaa seuraa ja tekemistä löydettiin, voitiin joukkoa vaihtaa. Tällainen toiminta ei Republicin suomalaisen raittiusseuran väkeä selvästikään miellyttänyt. Aiheen heijastuminen useisiin kirjeisiin sekä raittiusseuran pöytäkirjoihin vihjailee taustalla vallinneista ilmiöistä, eivätkä kyseessä ole välttämättä olleet pelkästään Fredrikin omat mielipiteet.

Vuoden 1903 tienoilla Fredrikin kaltaiset uudet, helmikuun manifestin ja kutsuntalakkojen poliittiseen aktiivisuuteen totuttamat nuorukaiset toivat mukanaan myös työväenliikkeen, joka amerikansuomalaisten konservatiivien mielipahaksi oli jo leviämässä Ylä-Michiganissa. Vuoden 1903 aikana kirkkosuomalaisten piirien äänenkannattaja Amerikan Suometar oli alkanut kirjoittaa huolestuneeseen sävyyn työväenliikkeen etenemisestä ”kupasareilla”.³⁷⁵ Matti Kurikan vierailu lähellä Hancockissa toukokuussa 1903 sai osakseen arvostelua, ja lehdessä ihmeteltiin miten eräskin paikallinen, ennen niin harras kristitty oli yhtäkkiä ryhtynyt kovaksi ”kurikan mieheksi”.³⁷⁶ Myös työväenliikkeen agitaattoreiden noteerattiin esiintyneen Calumetissa,³⁷⁷ valiteltiin miten Suomen kansa oli Yhdysvalloissa poliittisesti jakautunut,³⁷⁸ ja parjattiin sosialisteja heidän utooppisista visioistaan.³⁷⁹ Vaikka todellinen työväenliikkeen läpimurto Yhdysvaltojen suomalaisten keskuudessa alkoikin kunnolla vasta vuoden 1906 myötä,³⁸⁰ on aihe ollut Ylä-Michiganin kaivosyhteisössä esillä heti 1900-luvun alkuvuosista saakka. Se oliko Republicin alueen suomalaisten keskuudessa alkanut ilmetä poliittista

³⁷² Ibid., 25.1.1905.

³⁷³ Ibid., 10.7.1905.

³⁷⁴ Sariola 1982, 134.

³⁷⁵ ”Huomattava ilmiö”, *Amerikan Suometar* 20.5.1903.

³⁷⁶ ”Matti Kurikka”, ”Kummia keikauksia”, *Amerikan Suometar* 20.5.1903.

³⁷⁷ ”Wiime wiikolla”, *Amerikan Suometar* 16.9.1903.

³⁷⁸ ”Yhtykäämme yhteen!”, *Amerikan Suometar* 16.9.1903.

³⁷⁹ ”Sosialistien tulevaisuuden yhteiskunta”, *Amerikan Suometar* 14.10.1903.

³⁸⁰ Katso esim. Sariola 1982, 138–139.

jakautumista jää käsillä olevan aineiston perusteella epäselväksi. Paikallisista lehdistä ainakaan Ne-gaunee Iron Herald ei tästä kerro. Lapsuuttaan 1910-luvun alun Republicissa viettänyt Raymond War-gelin muisteli myöhemmin, että alue olisi ollut yksi harvoja Ylä-Michiganin kaivoskaupunkeja, joissa työväenliike ei saanut koskaan jalansijaa. Kirkon kannatus oli hänen mukaansa alueella lähes täydel-linen,³⁸¹ mistä kertoo myös alueen suomalaisen seurakunnan jäsenmäärän räjähdysmäinen kasvu 1900-luvun alkuvuosina.³⁸² Fredrikin viittaukset ”vanhoillisten piirien” valta-asemaan tarkoittivatkin mitä ilmeisimmin juuri kirkon vankkaa asemaa alueella, mistä kirjoittaja ei näytä olleen erityisen mielissään.

Republicissa viettämänsä runsaan kolmen ja puolen vuoden aikana ajallinen etäisyys kotimaahan jää-neisiin ihmisiin kasvoi suuremmaksi, ja ihmissuhteet alkoivat alati konkreettisemmalla tavalla elää kirjoituksena kirjelehdillä. Vaikka sekä ajallista että maantieteellistä etäisyyttä kotipaikkakuntaan muodostui, eivät lähtömaa ja lukuisat suhdeverkostot välttämättä olleet kuitenkaan niin kaukana kuin olettaisi. Kirjeenvaihdon kautta uutiset ja juorut ihmisistä sekä Suomessa että Yhdysvalloissa kulkivat aktiivisesti suuntaan ja toiseen, ja toisinaan kotipaikkakunnaltakin saapui lisää tuttavlia Yhdysvaltoi-hin. Aktiivisesti Fredrik piti yhteyttä ainakin veljiinsä Juhoon ja Antoniin, sekä vanhempia. Tämän lisäksi hän mainitsi kirjoittaneensa satunnaisemmin myös muutamille muille tuttaville. Erityisen hen-kireiän Suomeen näyttää muodostaneen nuoremman veljen Juhon kanssa käyty kirjeenvaihto, joka Republiciin muuttamisen jälkeen muodostui hyvin yksityiseksi ja luottamuksellisia suhteita kuvasta-vaksi.

Kirjeenvaihdon alkaessa Juho ja Wäinö kävivät koulua Turussa, ja lukuvuoden loputtua viettivät ke-sälomiaan Haapakoskella, josta veljessarja oli perinteisesti saanut kausittaista työtä rautateillä per-heen isän kautta.³⁸³ Veljesten palaaminen Haapakoskelle mahdollisti Fredrikille myös kotipaikkakun-nan oloista ja tuttavien kuulumisista tiedustelemisen, sekä terveisten lähettämisen eri ihmisille.³⁸⁴ Syksyllä 1904 Wäinö oli siirtynyt Kuopion yhteiskouluun Juhon jatkaessa Turussa,³⁸⁵ ja kirjeiden ollessa osoitetut nyt yksin Juholle, kirjoittaminen liukuikin hyvin yksityisten ja luottamuksellisten asioiden pariin. Yhdeksi näkyvimmistä keskustelun aiheista Fredrikin ja Juhon välisessä kirjeenvaih-dossa muodostui nuorten miesten vapaa-ajan elämä ja seurustelusuhteet. Republicissa suomalaisyh-teisön piirissä järjestetyt iltamat, tanssit, piknikit ja muut tapahtumat olivat Fredrikille mieluinen kir-joittamisen aihe,³⁸⁶ joiden yhteydessä hän toisinaan myös kertoi ilmeisen intiimeiksikin edenneistä

³⁸¹ Wargelin 1974.

³⁸² Niemi 1961.

³⁸³ Kirjeet Juho, 30.5.1903.

³⁸⁴ Ibid., 30.5.1903, 26.7.1903.

³⁸⁵ Ibid., 28.9.1904.

³⁸⁶ Ks. esim. Kirjeet Juho 22.1.1904, 5.3.1904, 10.8.1904.

kohtaamisistaan vastakkaisen sukupuolen kanssa.³⁸⁷ Republicissa viettämänä aikanaan Fredrik muodosti pidempään kestäneen suhteen nimettömäksi jääneen, Yhdysvalloissa syntyneen amerikansuomalaisen naisen kanssa, jonka hän kertoi olevan itseään muutaman vuoden nuorempi. Tästä suhteesta Fredrikille aiheutui ”rakkauden kipinän”³⁸⁸ lisäksi myös päänvaivaa etenkin siinä vaiheessa, kun suunnitelmat kotiin palaamisesta nousivat näkyvästi osaksi kirjeissä käytyä keskustelua. Juhon esittäessä, että Fredrik voisi harkita paluuta Suomeen, saattoi kirjoittaja varovasti viitata parisuhteidensa lykänneen hänen kotiinpaluu aikeitaan.³⁸⁹ Toisinaan Fredrik viittasi harkinnensa jopa ”kodin perustamista” huomioiden samalla, miten tässä tapauksessa Suomeen tulo jäisi ”ainaiseksi”.³⁹⁰ Ajan kuluessa Fredrik kertoi eronneensa ja palanneensa yhteen kumppaninsa kanssa useita kertoja,³⁹¹ ja kun alkuvuodesta 1906 kirjoittaja alkoi omien sanojensa mukaan olemaan jo ”varma” Suomeen palaamisesta, näyttää hän käyneen läpi jollakin tasolla ristiriitaisia tunteita:

Tosiaankin tulee hauskoja hetkiä välillemme sitten kuin tulen keskuuteenne. Waan kuule Jussi mitä h—vettä [kirjoittaja sensuroinut itse itseään] teen kuin en tahdo päästä tuosta työstä erilleni vaikka olisi ihme? En luule sen olevan ensi lemmen seurauksia, sillä olen jo ennenkin maailmassa rakastunut. Jos voin kestää tästä syksyyn asti, niin kyllä hän sitte varmasti jää, kuin kerran lähden Suomeen, sitte siinä ei auta laupiaat silmätkään vaan tästä syksyyn voi paljonkin tapahtua.³⁹²

Keskustelu aiheesta ei jäänyt yksipuoliseksi, sillä lukuisat heijastumat Fredrikin kirjeistä kertovat myös Juhon tehneen vastaavan kaltaisia selontekoja omasta parisuhde-elämästään Suomessa.³⁹³ Aihepiiri oli kirjoittajalle ja vastaanottajalle eittämättä luottamuksellinen. Kirjeenvaihdon alussa Fredrik esitti olevansa syvästi kimpaantunut, kun kotoa oli saapunut syytöksiä hänen väitetyistä esiaviolisista seikkailuistaan Haapakoskella.³⁹⁴ Asiat joita Fredrik omasta vapaa-ajan vietostaan ja ihmisuhteistaan Juholle jakoi, olisivat yleiseen tietoisuuteen päädyttyään voineet hyvinkin herättää lisää epäilyksiä ja syytöksiä. Veljet eivät kuitenkaan vaatineet toisiaan hiljenemään näistä yksityisluontoisista asioista kuin muutamaa otteeseen. Kirje vuoden 1904 marraskuulta ilmentää, että Juho oli nähtävästi nostanut asian esille, huomioiden miten Fredrik kirjeen muusta kontekstista irrallaan kirjoitti:

Minusta saat täydellisesti luottaa noiden salaisuuksien suhteen, en niitä kerro Suomeen. Ja johan silloin hullu olisin jos niitä menisin kertomaan.³⁹⁵

³⁸⁷ Ks. esim. Kirjeet Juho 5.1.1904.

³⁸⁸ Kirjeet Juho 10.8.1904.

³⁸⁹ Kirjeet Juho, 28.9.1904.

³⁹⁰ Ibid., 16.1.1905.

³⁹¹ Ibid., 28.8.1905.

³⁹² Ibid., 13.3.1906.

³⁹³ Katso esim. kirjeet Juho, 9.5.1904, 28.8.1905, 9.10.1905.

³⁹⁴ Kirjeet Juho, 16.3.1903.

³⁹⁵ Ibid., 25.11.1904.

Rakkaussuhteisiinsa viitaten Fredrik pyysi veljeään hiljenemään vain kerran.³⁹⁶ Toinen hiljenemisen aihe löytyi Fredrikin tovereineen vapaa-ajallaan suorittamista okkultistisista harrastuksista, joiden kirjoittaja katsoi olevan siinä määrin tulenarka aihe, että pyysi Juhoa vaikenemaan näistä asioista.³⁹⁷ Kirjoittajat avautuivat toisilleen hyvin yksityisistä asioista, ja näyttävät pitäneen valtaosin myös itsestään selvänä, ettei näitä asioita kerrottaisi eteenpäin. Juhon ja Fredrikin välinen kirjeenvaihto muodosti yksityisen alueen, jossa kirjoittajat saattoivat jakaa toisilleen salaisuuksia. Näitä asioita saatettiin kertoa muille perheen jäsenille vasta, kun aika oli kypsä:

Eilettäin kirjoitin myös kotiin ja jossa kirjeessä ilmaisin tuosta salaisuudestani, jonka sinä olet jo aikoja sitten kuullut, nim. tuon helluni. Saas nähdä mitä siitä muuten pitävät, josko pahe-
nevat siitä eli ei. En sitä ensinkään aikonut heille ilmaista, vaan ikään kuin joku sisäinen ääni olisi minua siihen pakottanut. Ja kyllä vanhemmilleen sen verran saa uskoa.³⁹⁸

Juuri kirjeenvaihdon yksityinen luonne lieenee olleen merkittävin syy sille, miksi Fredrikin ja Juhon välisestä dialogista muodostui sisältönsä puolesta niin monipuolinen ja rikas. Kirjoittajat tunsivat toisensa lapsuudesta saakka, ja selvästi luottivat toisiinsa. Myöhemmin Fredrik kertoi jokseenkin sentimentaaliin sävyyn Juhon olleen kaikista veljeksistä hänen mielestään ”järkevin” ja ”rakkain”,³⁹⁹ mikä edelleen vihjaa kirjoittajien välillä vallinneisiin lämpimiin suhteisiin. Jos kirjeenvaihdon ensimmäisiä kuukausia oli leimannut molemmille veljille lähetettyjen kirjeiden yhdenmukaisuus, alkoivat kirjeenvaihdot Republicin aikana tyyliinsä ja pituutensa puolesta selvästi eriytyä toisistaan. Näkyvin esimerkki tästä on juuri vapaa-ajan elämä ja ihmissuhteet, joista Fredrik teki Antonille vain muutamia pintapuolisia huomioita.⁴⁰⁰ Vuoden 1904 myötä Fredrik alkoi saada Antonilta yhä vähemmän kirjeitä, jonka kirjoittaja silloin tällöin toruvaan sävyyn myös nosti esille.⁴⁰¹ Samaan aikaan Fredrikin Antonille kirjoittamat kirjeet alkoivat käydä silminnähden lyhyiksi ja sisältönsä puolesta hyvin pelkistetyiksi. Toisinaan Fredrik päätti lyhyet kirjeensä huomioimalla, miten hänellä ei ollut mitään kirjoitettavaa,⁴⁰² tai että asiaa olisi enemmän, jos Anton kirjoittaisi hänelle useammin.⁴⁰³ Veljesten välinen kirjeenvaihto kuvasti edelleen halukkuutta jatkaa yhteydenpitoa, mutta osapuolilla näyttää ajan kuluessa olleen vähemmän asiaa toisilleen.

Kirjoittajan yhteydenpito ei suinkaan rajoittunut vain Juhoon ja Antoniin, sillä kirjeet kertovat myös lukuisista muista tahoista, joihin Fredrik pysyi yhteyksissä. Isä ja Fredrik kirjoittivat toisilleen

³⁹⁶ Ibid., 23.10.1905.

³⁹⁷ Ibid., 28.8.1905.

³⁹⁸ Kirjeet Juho, 6.1.1906.

³⁹⁹ Ibid., 8.7.1907.

⁴⁰⁰ Kirjeet Anton, 28.2.1904, 29.4.1904, 24.10.1905.

⁴⁰¹ Ibid., 16.8.1904, 10.9.1905, 24.10.1905.

⁴⁰² Ibid., 18.7.1904, 18.4.1906.

⁴⁰³ Ibid., 10.9.1905.

usein,⁴⁰⁴ ja isän kautta kulkivat toisinaan myös Suomeen lähteneet rahalähetykset.⁴⁰⁵ Hän oli edelleen myös perheen auktoriteetti, joka Fredrikin harmiksi toisinaan kurottautui merten takaa perheen siirtolaisen elintapoja epäilemään.⁴⁰⁶ Fredrik huomioi kirjoittaneensa erikseen myös perheen äidille,⁴⁰⁷ joskin käsillä olevassa kirjeaineistossa esiintyvät vähäiset viittaukset jättävät hänet tuntemattomaksi hahmoksi.⁴⁰⁸ Perheen kaksi nuorinta lasta, Hellä ja Suoma,⁴⁰⁹ jäävät myös yksittäisiksi maininnoiksi kirjelehdillä. Fredrik huomioi tuntevansa heitä huonolaisesti, sillä ei ehtinyt ennen lähtöään heidän seurassaan paljoa aikaa viettämään.⁴¹⁰ Juhon ja Wäinön vaihtaessa osoitetta ei Fredrik voinut enää puhutella veljiään saman kirjeen sisällä, joten kirjeet alkoivat kulkea suoraan myös Wäinölle.⁴¹¹ Perheen ulkopuolelta oltiin satunnaisessa yhteydessä myös koko joukkoon tuntemattomaksi jääneitä tuttavita Haapakoskella ja muualla Suomessa.⁴¹² Kuten Taru Nordlund on huomionut, saattoi siirtolaiseksi lähtenyt henkilö välimatkasta huolimatta pysyä kirjeiden kautta osana paikallisyhteisöä ja suhdeverkostoa Suomessa.⁴¹³

Yhteyttä ei tarvinnut aina pitää yllä pelkästään kirjeitse, sillä toisinaan kotiseudun kuulumisia saattoi vastaanottaa myös kasvotusten. Syksyllä 1903 Juho Poikolainen oli lähettänyt ”piletin” nuoremmalle veljelleen Hermannille,⁴¹⁴ ja marraskuun alkuun tultaessa tämä oli saapunut Republiciin toisen Haapakosken ruukin työntekijän Herman Tiitisen kanssa.⁴¹⁵ Kuulumisia sai ottaa vastaan ”Savon murteella” myös vuosia myöhemmin, kun eräs Suomesta vasta saapunut ”Ville P.” oli vieraillut Fredrikin luona Mass Cityssä.⁴¹⁶ Samoin vanhoja Ypäjän aikaisia tuttavita huomioitiin saapuneen Yhdysvaltoihin, joskaan heitä ei kirjeiden perusteella henkilökohtaisesti kohdattu.⁴¹⁷ Toisinaan yllättäviä kontakteja kotimaahan löytyi sattumalta myös uusien tuttavuuksien kautta. Ruovedeltä Kalajoen torpasta lähtenyt Johan Korpinen, joka oli tehnyt suutarin töitä Tampereella ja Korkeakosken kenkätehtaassa, saapui Republiciin alkuvuodesta 1906. Ruovedellä samoihin aikoihin vieraillut Juho oli maininnut

⁴⁰⁴ Viittauksia isän lähettämiin kirjeisiin tehtiin usein. Katso esim. Kirjeet Juho 30.5.1903, 30.3.1904, 4.7.1905; Kirjeet Anton 6.5.1903.

⁴⁰⁵ Katso esim. Kirjeet Juho, 30.3.1904, 25.11.1904.

⁴⁰⁶ Kirjeet Juho, 10.8.1904, 25.11.1904.

⁴⁰⁷ Kirjeet Anton, 23.2.1923.

⁴⁰⁸ Kirjeet Juho, 8.3.1903, 27.12.1903.

⁴⁰⁹ Nimet esiintyvät Haapakosken rautatieaseman henkikirjoissa. Hellä oli syntynyt 1892, Suomen tiedot ovat epäselvät. Mikkelin läänin henkikirjat 1910, (M:189), Fol. 101.

⁴¹⁰ Kirjeet Juho, 8.7.1907.

⁴¹¹ Huomio Wäinölle kirjoittamisesta kirjeessä Juho 1.5.1905.

⁴¹² Katso esim. Kirjeet Juho, 27.9.1903, 7.2.1904, 23.1.1906.

⁴¹³ Nordlund 2013, 131–133.

⁴¹⁴ Kirjeet Juho, 20.9.1903.

⁴¹⁵ Ibid., 8.11.1903. Henkilöiden ikä ja maastamuuttoajankohta matkustajaluetteloista. Massachusetts. *Passenger Lists of Vessels Arriving at Boston, Massachusetts, 1891-1943*. Micropublication T843. RG085. 454 rolls. National archives Washington DC (Ancestry.com).

⁴¹⁶ Kirjeet Anton, 10.9.1910.

⁴¹⁷ Ibid., 5.4.1903, 28.5.1903.

kirjeessään paikallisia henkilöitä, jotka Fredrik mainitsi Korpisenkin tunteneen.⁴¹⁸ Jo pelkkien kirjeisiin päätyneiden huomioiden perusteella näyttää massasiirtolaisuuden aikakausi pitäneen muuttoliikkeen siinä määrin aktiivisena, että yksin Fredrikinkin tuttavapiiriin lukeutuneita henkilöitä siirtyi Yhdysvaltoihin useampia.

4.3. Imperialismin kritiikkiä kirjelehdillä

Republiciin saapumisen jälkeen kirjeenvaihtoa alkoi dominoida moninainen kerronta paikallisyhteisön elämästä, työolosuhteista ja toimeentulosta, joihin kirjoittajan käytännön arki läheisesti varmasti kytkeytyikin. Suomeen jääneet asiat olivat kuitenkin yhä kirjoittajan mielessä, mistä kertoo paitsi mielenkiinto kotisuhteiden ylläpitämiseen, myös otsikoissa olleiden venäläistämistoimien ja kutsunta-asian huomioiminen. Verrattuna viime luvussa käsiteltyyn kirjeenvaihdon alkuun, alkoivat routavuodet kevään 1903 myötä päätyä aikaisempaa huomattavasti moniulotteisemmin kirjeenvaihdon kentälle. Osaksi Fredrikin kirjeitä tuli jatkuva Venäjän harjoittaman politiikan kritisoiminen ja kyseenalaistaminen, sekä keväällä 1904 syttyneen Venäjän-Japanin sodan seuraaminen. Routavuodet eivät selvästikään olleet yksin Suomen suuriruhtinaskuntaan jäänyt ilmiö, sillä aihe noteerattiin laajalti amerikansuomalaisessa maailmassa ja ohimennen myös Yhdysvaltojen englanninkielisessä lehdistössä.

Heti helmikuun manifestin julkaisemisen jälkeen Suomen suuriruhtinaskunnan tilanne oli herättänyt polemiikkia Ylä-Michiganin suomalaisyhteisöjen keskuudessa. Esimerkiksi alueen suurimmassa kaivoskeskityksessä Calumetissa järjestettiin huhtikuun 2. päivä 1899 kansankokous, jossa lähdettiin valmistelemaan vastalauseita Venäjän keisarin menettelyä vastaan.⁴¹⁹ Vastaavanlaisia kokoontumisia järjestettiin myös muilla paikkakunnilla, esimerkiksi Negauneessa.⁴²⁰ Myös suuriruhtinaskunnan eliitin piirissä esiintyi pyrkimyksiä tehdä Suomen tilannetta tunnetuksi maailmalla. Yhdysvalloissa maanpaossa asunut karkotettu aktivisti Eero Erkko levitti tietoisuutta Suomen valtiollisista oloista esitelmämatkoillaan sekä kirjoittamalla amerikansuomalaisiin lehtiin. Aktiivisesti toimi myös Suomessa syntynyt, Brooklynissä opettajana toiminut H. Montague-Donner, joka organisoimansa komitean kanssa levitti tietoisuutta Suomessa vallinneesta tilanteesta.⁴²¹ Eero Erkon ja Konni Zilliacuksen

⁴¹⁸ Kirjeet Juho 13.3.1906.

⁴¹⁹ Tunteamattomaksi jääneen lehden ilmoitus Calumetissa järjestetystä kokouksesta. T-8, Linda Mahlberg leikekirja, ”Suuri Kansan Kokous”. (FAHC).

⁴²⁰ Parmanen 1939, 101.

⁴²¹ Ks. Esim. Clerc 2010, 94–96.

utopiahenkiset, yrityksiksi jääneet pyrkimykset ostaa Pohjois-Amerikasta ja Kuubasta maata suuri-
ruhtinaskunnasta lähteneille aktivisteille ja ”pakolaisille” keräsivät myös huomiota.⁴²² Lisäksi ame-
rikansuomalaisissa kirkoissa kerrotaan esitetyn rukouksia Suomen puolesta, ja muodollisia sympatian
osoituksia tuotiin julki myös muiden kansallisuuksien, esimerkiksi amerikanruotsalaisten taholta.⁴²³
Vaikka Parmasen mukaan ”Michiganin lainlaatijat” olivatkin huomioineet Suomen tilanteen esittä-
mällä muodollisen paheksuntansa Venäjän harjoittamaa politiikkaa kohtaan,⁴²⁴ herätti aihe Lousi
Clerkin mukaan ensisijaisesti vain lehdistön ja amerikansuomalaisten kiinnostuksen.⁴²⁵ Fredrikin kal-
taisten, helmikuun manifestia ja kutsuntalakkoja Suomessa todistaneiden nuorukaisten saapuessa Yh-
dysvaltoihin alkuvuodesta 1903, ei aihe ole kuitenkaan ollut vieras paikallisyhteisöjen piirissä. Suo-
mesta vastikään saapunut Fredrik tunsii aiheen siinä määrin omakseen, että nosti Suomen tilanteen
toistuvasti esille osana arkista kirjoitteluaan. Pian Republiciin saapumisensa jälkeen Fredrik jatkoi
keväällä aloittamaansa Venäjän politiikan ruotimista, ja lainaus alkukesästä laaditussa kirjeestä ku-
vastaa hyvin niitä lukuisia ulottuvuuksia, joita aiheeseen nyt liitettiin:

Oi Synnyinmaani,
Mi osakses lie luotu, Iloko lie vai murhekkko sulle suotu. Salattu tuleviin on se aikoihin.
Näin voi nykyisiin aikoihin Suomen suhteen sanoa, sillä niin ovat olot siellä kurjalla kannalla.
Waan ehkä nuo itsevaltaisuuden päivät piankin loppuvat. Sillä päivä päivästä kasvaa vallan-
kumouksellinen liike vänäjällä. Suomikin voipi siihen osaa ottaa, sitte kuitenkin kun se lähe-
nee loppuaan. Ovat täälläkin suomalaiset nostaneet kysymyksen, eikö mitään voitaisi toimia
Suomen vapauden suhteen. Tuo kysymys on nostettu ja nostetaan kaikkien Amerikan suoma-
laisten keskuudessa. Liekö siitä sitte mitään hyötyä vaiko ei, siitä ei vielä tiedä.⁴²⁶

Lainauksen alussa siteeratut Vänrikki Stoolin tarinat olivat routavuosina nuorison keskuudessa aktii-
visesti luettu teos, jota helmikuun manifestin vuonna 1899 myytiin Suomessa ennätyselliset 75000
kappaletta. Johan Wreden sanoin Runebergin teos tarjosi lukijoille ”isänmaallisen elämäntutkimuk-
sen”, ja monet sukupolvet 1800-luvun puolivälistä toiseen maailmansotaan saakka löysivät siitä omaa
aikakauttaan ja sen yhteiskunnallista tilannetta puhuttelevaa tematiikkaa.⁴²⁷ Routavuosina kysymys
”synnyinmaan osasta” liittyi tietenkin keskusteluun Venäjän yhtenäistämisenpolitiikasta, jonka kirjoit-
taja noteerasi olleen puheenaihe amerikansuomalaistenkin keskuudessa. Kirjeissään Fredrik ilmaisi
näkemyksiään aiheesta paitsi ikäpolveaan puhutelleen kaunokirjallisen teoksen siteeraamisen kautta,
myös harjoittamalla toistuvaa Suomen alisteisen aseman päivittelyä ja keisarivallan arvostelua:

⁴²² Zilliacus 1920, 38–42; Parmanen 1939, 105–106. Routavuosien aikaisista yrityksiksi jääneistä utopiahankkeista on kirjoittanut Teuvo Peltoniemi. Peltoniemi 1985, 73–76.

⁴²³ Parmanen 1939, 124–131.

⁴²⁴ Parmanen 1939, 104.

⁴²⁵ Clerc 2010, 96.

⁴²⁶ Kirjeet Juho, 30.5.1903.

⁴²⁷ Engman 2009, 274–275.

Kehotat minua tulemaan kotimaahan. Kyllä joskus tulen mutta en vielä ensi joulupuurolle. Ei Suomeen kannata tulla kun siellä on huono aika. Siellä ryssä nyt vallitsee koko maata ja kovaa, on todella ikävää. Toivokaamme, että se kerran loppuu. Venäjällä on vallankumousliike hyvässä käynnissä. Ei voi kulua montaakaan vuotta kuin se on tasavalta. Siltä ainakin nykyään näyttää.⁴²⁸

Lyhyissä mutta toistuvissa aiheen tiimoilta tekemissään huomiossa Fredrik viittasi lähtömaansa olosuhteisiin ”huonoina” tai ”kurjina”, painottaen samalla Venäjän ”itsevaltaisuutta” tai ”yliherruutta” suhteessa alusmaahansa.⁴²⁹ Toistuvasti kirjoittaja ilmaisi myös toiveensa tsaarivallan kaatumisesta ja Suomen ”vapautumisesta”.⁴³⁰ Rantasen ja Ruuskan sanoin ”keskustelu kansan vapaudesta ja sorrosta edellyttää, että on olemassa jokin omaksi tunnettu asioiden alue, joka koetaan kansalliseksi, arvokkaaksi ja uhatuksi”.⁴³¹ Suomen suuriruhtinaskunnassa tällainen alue oli 1900-luvun alussa vaivatta tunnistettavissa, mikä johti tulkintaan keskusvallan hallintotoimista vääryytenä.⁴³² Aikakauden ilmapiiirissä levinneet käsitykset Venäjän harjoittamasta politiikasta valtiollisena hyökkäyksenä olivat selvästi tavoittaneen myös Fredrikin. Hänelle yhtenäistämispolitiikka näyttäytyi paitsi asevelvollisuuslain luomana ei-toivottavana velvoitteena, mutta myös kansallisen tason kysymyksenä. Ulostuloisinaan kirjoittaja identifioitui voimakkaasti laajempaan ”suomalaiseen” kehykseen, jonka ilmaisi olevan uhattuna keskushallinnon taholta suoritettuna painostuksen vuoksi.

Usein Fredrik viittasi Suomen olosuhteisiin lyhyesti yleisellä tasolla, mutta toisinaan kritiikin kohteeksi päätyivät hyvin spesifit asiat, kuten huhut Suomen rahan korvaamisesta ruplalla,⁴³³ tai amerikansuomalaisissa sanomalehdissäkin esillä ollut uutisointi suomalaisten aktivistien karkotuksista.⁴³⁴ Lehdistön kautta suuriruhtinaskunnan uutiset näyttävätkin tavoittaneen amerikansuomalaisen yleisönsä hyvin, mikä selittänee osin myös sitä, miksi Fredrik kirjeissään näihin asioihin niin taajaan viittasi. Kuten jo luvussa kaksi esille nousi, oli painosteiden ja lakkautusten uhalla toimeenpantu voimakas lehdistön sensuuri vuosisadan alun Suomessa hiljentänyt päivälehtien syytökset venäjänpolitiikkaa kohtaan.⁴³⁵ Yhdysvalloissa lehdet saattoivat luonnollisestikin kirjoittaa avoimesti Suomen tilanteesta, johon myös Fredrik viittasi toteamalla, miten ”me täällä tiedämme paljon paremmin Suomiparan asiat kun Te siellä”.⁴³⁶ Jo vuosisadan alussa verrattain laajalevikkinen ja lähellä Hancockissa

⁴²⁸ Kirjeet Anton, 28.5.1903.

⁴²⁹ Katso esim. kirjeet Anton, 26.4.1903, 28.5.1903, 16.8.1904; Kirjeet Juho, 30.5.1903, 20.9.1903, 18.10.1903, 7.2.1904.

⁴³⁰ Kirjeet Juho, 30.5.1903, 7.2.1904; Kirjeet Anton, 28.5.1903.

⁴³¹ Rantanen & Ruuska 2009, 50.

⁴³² Ibid.

⁴³³ Kirjeet Juho, 18.10.1903.

⁴³⁴ Kirjeet Juho, 25.11.1903. ”Kielletyt oleskelemasta Suomessa”, *Amerikan Suometar* 27.5.1903; ”Maasta karkotetut virkamiehet”, *Amerikan Suometar* 30.9.1903; ”Kielletyt Suomessa oleskelemasta”, *Amerikan Suometar* 25.11.1903.

⁴³⁵ Tommila 1973.

⁴³⁶ Kirjeet Anton, 26.4.1903.

painettu Amerikan Suometar lienee olleen luettu julkaisu myös Republicissa. Vuosien 1903–1905 välisenä aikana Amerikan Suomettaressa kirjoitettiin hyvin ahkerasti Suomen tapahtumista, kuten kutsuntalakkoilijoiden kohtaamista rangaistuksista, Bobrikovin diktaattorin oikeuksien julistamisesta, ja esiteltiin mielipidekirjoituksia maan olojen ja asevelvollisuuskysymyksen suhteen.⁴³⁷

Uutisointi ei jäänyt yksin amerikansuomalaisten lehtien palstoille, sillä esimerkiksi vuosina 1903–1904 myös osa englannin kielisistä sanomalehdistä eri puolilla Yhdysvaltoja loi satunnaisia huomioita Venäjän keisarikunnan ja sen alusmaan väliseen skismaan. *The St. Louis Republic* Missourissa julkaisi sivun mittaisen jutun, jossa Suomen ja sen eksoottisena nähdyn kansan kuvailemisen lisäksi todettiin, miten Venäjän asevelvollisuuslaki olisi lisännyt suomalaisten miesten maastamuuttoa Yhdysvaltoihin.⁴³⁸ *Tacoma Tribune* länsirannikolta maalasi synkkää kuvaa Venäjän alle jäävästä Suomesta, ja totesi monien suunnanleen tilannetta pakoon Yhdysvaltoihin.⁴³⁹ Bobrikovin murhan jälkeen *New York Tribune* ounasteli Suomen ajautuvan avoimeen kapinaan,⁴⁴⁰ ja Minnesotan *Willmar Tribune* jakoi lyhyesti tietoja esimerkiksi suomalaisten virkamiesten maastakarkoituksista.⁴⁴¹ Louis Clerkin mukaan etäisen suuriruhtinaskunnan tilanne ei herättänyt Yhdysvaltojen viranomaisten piirissä toimenpiteitä, mutta amerikkalaiselle yleisölle aikaisemmin tuntemattomaksi jääneistä suomalaisista piirtyi kuva uhanalaisena kansana, jonka oikeuksia poljettiin Pietarista käsin. Tämä ei juurikaan eronnut siitä kuvasta, jota suomalainen sivistyneistö pyrki Suomen tilanteesta rakentamaan.⁴⁴²

Suomen ja Venäjän välinen tilanne oli selvästi herättänyt huomiota, mutta todelliseksi globaaliksi mediatapahtumaksi muotoutui alkuvuodesta 1904 puhjennut Venäjän-Japanin sota. Konflikti oli suuriruhtinaskunnassa erityisellä kiinnostuksella seurattu tapahtuma, sillä Suomen poliittisen tilanteen nähtiin olevan kytkeytynyt Venäjän sotamenestykseen, ja toisaalta suurvallan sodassa pienempää Japania vastaan nähtiin yhtymäkohtia Suomen suuriruhtinaskunnan kamppailussa emämaansa kanssa. Konflikti oli seurannan alla myös amerikansuomalaisten keskuudessa. Helmikuusta 1904 syyskuuhun 1905 Amerikan Suometar uutisoi suurella aktiivisuudella sodan tapahtumista lähes joka numerossa ilmestyneellä ”Sotatantereelta Idästä” -palstallaan.⁴⁴³ Näkyvästi tämä maailmanlaajuista huo-

⁴³⁷ Katso esim. ”Wiime vuoden asevelvollisuuskutsunta”, *Amerikan Suometar* 18.3.1903; ”Toimenpiteitä waltiollisen järjestyksen ja yleisen rauhan säilyttämiseksi Suomessa.”, *Amerikan Suometar* 6.5.1903, ”Maltillisten toimintaa”, *Amerikan Suometar* 20.5.1903.

⁴³⁸ ”How the Russian Oppress the Fins. Czar’s New Military Laws Are Causing Young Men of Far North to Emigrate to the United States.”, *The St. Louis Republic* 13.9.1903.

⁴³⁹ ”Finland hopelessly awaits absorption by Russia”, *Tacoma Tribune* 23.1.1904.

⁴⁴⁰ ”Revolt in Finland – phases of Russian oppression which have led to it”, *New York Tribune* 26.6.1904.

⁴⁴¹ ”Gossip from Scandinavia: Finland.”, *Willmar Tribune* 20.5.1903.

⁴⁴² Clerc 2010, 99–101.

⁴⁴³ *Amerikan Suometar* 1904–1905.

miota kerännyt konflikti päättyi myös Fredrikin kirjeisiin. Konfliktin syttymistä oli lehdistössä uumoiltu jo syksyllä 1903,⁴⁴⁴ ja päivää ennen sodan puhkeamista päivätty kirje heijasteli siihen liitettyjä odotuksia:

Kävin tässä Lääkärin luona joka kysyi miksi ei mennä tai minä mene ryssää auttamaan niin minä sanoin että jo on aika ryssän yli herruuden maailmasta kadota. Kysyt myöskin mitä täällä puhutaan Jaapanin ja Ryssän asioista. Täällä on yleensä se mielipide että jos sota syttyy niin se on venäjän loppu, sillä niin suuri on siellä jo vallankumous puolue että kansa sodan aikana nostaa kapinan.⁴⁴⁵

Viittaus kohtaamiseen lääkärin kanssa saattoi hyvinkin heijastella paikallisyhteisön piirissä käytyä keskustelua suomalaisten lojaliteetista konfliktin suhteen. Kysymys suomalaisten rodullisesta ja kansallisesta statuksesta oli 1900-luvun alun Yhdysvalloissa hyvin epämääräinen, ja moni onkin saattanut niputtaa Suomen suuriruhtinaskunnan samaan kategoriaan Venäjän kanssa.⁴⁴⁶ Tätä se keisarikunnan osana monessa mielessä olikin, joskin viimeistään vuosisadan alun poliittinen mobilisoituminen oli saanut laajat kansanpiirit suuriruhtinaskunnassa ajattelemaan päinvastoin. Jos amerikkalaisen lehdistön artikkelit näyttävät usein osoittaneen sympatioitaan Suomelle, esiintyi myös toisenlaista kirjoittelua. Esimerkiksi *The Minneapolis Journal* toi esille Venäjän näkökulmaa julkaisemalla Suomen ministerivaltiosihteerin von Plehven haastattelun, jossa painotettiin Suomessa ja ulkomaisessa mediassa leviävän venäjävastaisuuden olevan tietoista aktivistipiirin jakamaa propagandaa. Artikkelin halusi viestittää, ettei Suomen venäjävastaisuus ole niin pitkälle edennyt kuin miltä vaikuttaa, ja monet suuriruhtinaskunnan asukkaista ovat jopa kiitollisia Venäjän tarjoamasta tuesta.⁴⁴⁷ Vastaavan kaltaista kirjoittelua esiintyi myös Chicagon päivälehdissä, joissa julkaistuissa artikkeleissa kerrottiin Venäjän alusmaista Yhdysvaltoihin saapuneiden siirtolaisten olevan uskollisia emämaalleen, ja toivovan sen voittoa sodassa Japania vastaan.⁴⁴⁸ Republicin alueen lehdistä *Negaunee Iron Herald* kuitenkin torppasi näitä näkemyksiä kirjoittamalla, miten venäläiseen mielivaltaan kyllästyneiden suomalaisten sympatiat olivat voimakkaasti ja kiistatta Japanin puolella.⁴⁴⁹ Nähtävästi aiheesta käyty pienimuotoinen mediasota oli resonoinut myös Republicissa käytyyn keskusteluun, Fredrikin nostassa aiheen esille kirjeessään. Kirjoittajan mielestä suomalaisten ei tullut antaa tukeaan Venäjälle tässä konfliktissa, jonka useissa kirjeissä esiintyvien viittausten perusteella odotti johtavan keisarikunnan ja sen sortavan hallintokoneiston toivottavaan kaatumiseen.⁴⁵⁰

⁴⁴⁴ Aiheesta kirjoitettiin pitkin syksyä 1903 muun muassa Amerikan Suomettaressa. Katso esim. 18.11.1903 ”Venäjä odottaa sotaa”.

⁴⁴⁵ Kirjeet Juho, 7.2.1904.

⁴⁴⁶ Suomalaisiin siirtolaisiin liittyneestä rotukysymyksestä katso esim. Kivisto & Leinonen 2014.

⁴⁴⁷ *The Minneapolis Journal* 30.10.1903, ”Reply by Plehve”.

⁴⁴⁸ Parmanen 1939, 130.

⁴⁴⁹ *Negaunee Iron Herald* 19.2.1904, ”Finns sympathize with Japs.”

⁴⁵⁰ Kirjeet Juho, 30.5.1903, 7.2.1904; Kirjeet Anton, 28.5.1903.

Vuoden 1904 kuluessa Fredrik näyttää seuranneen sota-asioiden kehittymistä mielenkiinnolla, ja ilmoitti saaneen tietojaan juuri sanomalehdistä:

Mitä siellä muuten tiedetään jutella Japanin ja Venäjän välisestä sodasta? Täällä kuitenkin sanomalehdet tietävät että venäjä on peräti paljon hävinnyt, että on melkein tykkänään Tyynen meren laivastonsakin menettänyt. Minäkin olen hyvin ahkeraan katsellut sanomalehtiä useampiakin painoksia ja kaikissa niissä seisoo Venäjän tappiosta.⁴⁵¹

Ei ole epäilystä, etteikö kirjoittaja sekä vastaanottajat olisi tunteneet mielenkiintoa aihetta kohtaan. Lainsäädännön muutokset Suomen suuriruhtinaskunnassa koskettivat asevelvollisuuslain vuoksi veljessarjaa henkilökohtaisesti, ja Venäjän tappion nähtiin parhaassa tapauksessa merkitsevän keisarivallan kaatumista ja ”itsevaltaisuuden” päättymistä. Toisaalta routavuodet ja Venäjän-Japanin sota puskivat lukuisten eri lehtien sivuilta lukijoiden tietoisuuteen, ja voitaneen olettaa näiden polttavien puheenaiheiden päätyneen Fredrikin kirjeisiin osin myös passiivisesti. Itse kirjoittamisen akti ei selvästikään ollut Fredrikille aina mieluisa, eikä kirjoittamishetkellä kirjoittaja ollut välttämättä keskittymisensä huipulla. Toisinaan kirjeitä laadittiin myöhään illalla, ja kirjoittaja saattoi mainita päättävänsä kirjeen koska oli väsynyt.⁴⁵² Joskus kirjoittaja mainitsi olleensa kirjoittamishetkellä kiireinen, mikä on mahdollisesti vaikuttanut kirjeen lyhyeen ja vaatimattomaan sisältöön.⁴⁵³ Usein kirjoittaja valitteli myös ”hajamielisyyttään” viitaten siihen, että hänen oli vaikea keksiä ihmeempää kirjoitettavaa.⁴⁵⁴ Näyttääkin siltä, että täytetty tyhjäksi jäävälle kirjelehdelle saatettiin ammentaa toisinaan myös poliittisten aiheiden tiimoilta:

En taaskaan tiedä mitä kirjoittaisin, vaan ehkä jonkun aiheen saan. Mitä Suomessa nykyään arvellaan, tai mitä sanomalehdet puhuvat Japanin-Venäjän sodasta?⁴⁵⁵

Kirjoittajan tekemät huomiot Suomen poliittisesta tilanteesta sekä Venäjän-Japanin sodasta ilmenevät yksittäisinä lyhyinä huomioina arkisemman kirjoittelun joukosta, ja on vaikea määritellä, kertoivatko ne enemmän kirjoittajan henkilökohtaisesta poliittisesta vakaumuksesta, vai aikakauden näkyvien poliittisten puheenaiheiden passiivisesta päätymisestä osaksi kirjedialegia. Lyonsin huomio ”tavallisten kirjoitusten” tavasta kuvastaa kirjoittajiensa omaksumaa kansallista identiteettiä ja puheta-voja tarjoaa kuitenkin jo itsessään mahdollisuuksia tulkintojen tekemiselle.⁴⁵⁶ Monissa 1900-luvun

⁴⁵¹ Kirjeet Juho, 5.3.1904.

⁴⁵² Ibid., syksy (päiväämätön kirje) 1905.

⁴⁵³ Ibid., 14.3.1904.

⁴⁵⁴ Esim. Kirjeet Juho, 25.11.1903, 28.9.1904, 6.1.1906; Kirjeet Anton, 28.2.1903.

⁴⁵⁵ Kirjeet Anton, 14.2.1904.

⁴⁵⁶ Lyons 2013, 16–17.

alun suomalaisissa puheenvuoroissa tunnistettiin lukuisten maailman kansojen jakavan yhteisen kohtalon suurten valtojen voimapolitiikan kohteina.⁴⁵⁷ Suomessa vallinnut suojeleminen Venäjän valtaan alkoi 1880-luvun mittaan haihtua, muuttuen radikaalisti alkuvuoden 1899 myötä. Suomalaisen poliittisessa mielikuvituksessa imperiumien välinen kilpailu siirtomaista ja maa-alasta kiteytyi näkemykseen Venäjän yhtenäistämispolitiikasta taloudellis-kulttuurillisena riitosuhteena ja valloituksena.⁴⁵⁸ Suomessa routavuosien aikainen passiivinen ja aktiivinen vastarinta korostivat tätä sortoa ja siitä vapautumista,⁴⁵⁹ mikä Fredrikin kirjoituksissa nousikin hyvin näkyväksi asennoitumistavaksi. Tässä raamissa myös keisarikunnan sotatoimet Aasiassa haluttiin nähdä siirtomaasotana, johon suomalaisten ei tullut osallistua.⁴⁶⁰ Fredrikin kirjeissä esiintynyt Venäjän tappion odottaminen ja toivominen ilmeni aikalaisten mielipiteissä laajemmaltikin. Esimerkiksi Eliel Aspelin-Haapkylä kirjoitti vuonna 1905 päiväkirjassaan Venäjän lähestyvän tappion olevan opetus paitsi keisarikunnalle, mutta myös muille maailman suurvalloille siitä, mitä vääryydellä toteutetusta imperialistisesta politiikasta saattoi seurata.⁴⁶¹

Fredrikin tekemät huomiot Suomen tilanteesta ja Venäjän harjoittamasta politiikasta kertovat selkeää kieltään siitä, miten Suomesta 19-vuotiaana lähtenyt kirjoittaja oli ehtinyt agitaation ja kuulopuheen kautta omaksumaan aikakaudelle hyvin tyypillistä asennoitumista ja puhetapoja. Kirjeenvaihdon kenttä tarjosi kirjoittajalle puolestaan mahdollisuuden omalla tavallaan osallistua aikakauden keskusteluun alleviivaamalla omaksumiaan näkemyksiä käynnissä olleista tapahtumista. Kirjoittajan tapa palata taajaan näiden aiheiden pariin kertoo myös siitä, miten tämä oletti tai tiesi vastaanottajiensa olevan myös kiinnostuneita samoista ilmiöistä. Kenties Juho ja Anton myös kirjoittivat aiheista veljelleen, ja Fredrik koki tarpeelliseksi vastauksenomaisesti tehdä huomioita Suomessa vallinneesta tilanteesta myös itse.

Fredrikin toiveet Venäjän kaatumisesta ja hänen halventavaan sävyyn käyttämänsä ”ryssä”⁴⁶² -termi viittasivat nähtävästi kuitenkin vain keisarilliseen hallintojärjestelmään.⁴⁶³ Kuten aikaisemmin esille nostamani lainaukset kirjeissä vuoden 1903 keväältä⁴⁶⁴ ja alkuvuodesta 1904⁴⁶⁵ osoittavat, ilmaisi kirjoittaja näkevänsä toivoa Venäjällä leviävässä vallankumouksellisessa liikkeessä, joka tulisi kaatamaan sortavan hallintokoneiston. Vaikka sortokausi oli herättänyt antipatiaa venäläisiä kohtaan,

⁴⁵⁷ Rantanen & Ruuska 2009, 36.

⁴⁵⁸ Ibid., 37–41.

⁴⁵⁹ Ibid., 45.

⁴⁶⁰ Ibid., 37–39.

⁴⁶¹ Saarenheimo 1980, 29. Viitattu teoksessa Rantanen & Ruuska 2009, 38.

⁴⁶² Katso esim. kirjeet Juho, 18.10.1903, 7.2.1904; Kirjeet Anton, 28.2.1903, 6.5.1903, 6.8.1904.

⁴⁶³ ”Ryssä” käsitteen eri käyttöyhteyksistä katso esim. Karemaa 1998, 17.

⁴⁶⁴ Kirjeet Juho, 30.5.1903.

⁴⁶⁵ Ibid., 7.2.1904.

nauttivat keisarivaltaa vastustavat vallankumoukselliset monin paikoin ihailua suomalaisten keskuudessa.⁴⁶⁶ Toivon näkeminen sosialistisessa vallankumousliikkeessä on voinut heijastella myös kirjoittajan kokemaa myötätuntoa työväenliikettä kohtaan. Fredrikin poliittinen aktivoituminen käy ilmeiseksi aktiivisen kirjeenvaihdon lopussa vuonna 1907, mutta jo vuonna 1905 suurlakon jälkeen hänen kirjoituksensa alkoivat viestiä asennoitumisesta, joka aikaisemmassa kirjeenvaihdossa ei vielä ollut esille noussut:

Olen kuitenkin iloinen siitä että Suomessa olot ovat saatetut paremmalle kannalle, varsinkin työväen ja köyhälistön suhteen, ettei enää ne pomo miehet olisi niin hiton mahtavia, kuin kerran työmiehelläkin jonkinlainen äänioikeus.⁴⁶⁷

Muutoin Suomessa tapahtunut ja historianlehdille jäänyt poliittinen myllerrys pommiattentaatteineen, virkamiesten murhineen sekä levottoman suurlakkovuoden 1905 tapahtumineen eivät kirjekokoelmista esille nouse. On mahdollista, että Juho ja Anton kirjoittivat näistä asioista veljelleen, mutta aiheet eivät yksinkertaisesti heijastuneet Fredrikin Suomeen lähettämiin vastauksiin. Mahdollista on myös, että sellaisista asioista kuin Bobrikovin murhasta kertovat kirjeet on Juhon kirjekokoelmasta kerätty parempaan talteen ennen arkistoon luovuttamista. Esimerkiksi edellä mainitusta kirjeestä⁴⁶⁸ oli arkistojen kokoelmiin säästynyt poikkeuksellisesti vain viimeinen kirjelehti. Mitä kirjeen alkusassassa oli puhuttu, ja minne tämä osa on kadonnut? Epätietoisuus kirjekokoelman kattavuudesta hankaloittaa tulkintojen tekemistä. Tosin myöskään Antonin kirjeiden joukossa ei ole kerrontaa näistä asioista, eikä muistelmien kirjoittaja myöskään huomioi, että hänen kokoelmasta pois jättämiensä kirjeiden joukossakaan olisi asioista mainittu. Mahdollisesti nämä jälkipolvien tulkinnoissa suurta painoarvoa osakseen saaneet tapahtumat eivät kirjoittajan ja vastaanottajien mielenkiintoa niin voimakkaasti herättäneet, että aiheista olisi katsottu tarpeelliseksi kirjoittaa.

4.4. Vuoden 1905 kutsunnat osana kotiinpaluusuunnitelmia

Kirjelehdille päätyneet huomiot venäläistämiskaudesta kertovat kirjoittajan seuranneen aikakauden polttavia puheenaiheita, sekä omaksuneen ajalleen tyypillisiä puhetapoja. Pelkästä ideologisesta asennoitumisesta ei kuitenkaan ollut kysymys, sillä käynnissä ollut asevelvollisuus-skisma näyttää heijastuneen kirjoittajan elämään ja päätöksiin tietyssä määrin myös konkreettisemmalla tasolla. Kirjeessä vuoden 1906 tammikuulta Fredrik mainitsi alkuperäisenä aikomuksenaan olleen viettää Yhdysvalloissa viisi vuotta,⁴⁶⁹ ja palata sen jälkeen takaisin Suomeen. Keijo Virtasen mukaan tämä oli

⁴⁶⁶ Kujala 1989, 155, Kujala 1996, 399. Viitattu teoksessa Karemaa 1998, 20.

⁴⁶⁷ Kirjeet Juho, joulukuu? (päivämäärä puuttuu) 1905.

⁴⁶⁸ Ibid.

⁴⁶⁹ Kirjeet Juho, 23.1.1906.

hyvin tyypillinen suunnitelma aikakauden siirtolaisten keskuudessa, joskin paikallisiin yhteisöihin integroituminen, avioituminen ja kodin perustaminen monessa tapauksessa tulivatkin merkitsemään lopullista jäämistä uuteen maahan.⁴⁷⁰ Jo keväällä 1903 kirjeisiin alkoivat heijastua kotimaasta tulleet pyynnöt perheen siirtolaisen kotiin palaamisesta, ja kirjoittaja itsekin alkoi pohtia aktiivisesta alati muuttuvia paluusuunnitelmiaan.

Vuoden 1902 kutsuntalakko-ongelmaa kohdatakseen kenraalikuvernöörin kanslia julkaisi keväällä 1903 viisikohtaisen listan rangaistuksista, jotka tulisivat koskettamaan kutsunnat väliin jättäneitä asevelvollisia. Valtion virassa toimivat lakkoilijat oli erotettava toimestaan, ja näihin virkoihin pyrkivien tulisi näyttää todistus kutsuntoihin osallistumisesta. Kutsunnoista poisjääneille ei myöskään saisi viiteen vuoteen antaa ulkomaan passia. Lisäksi kunnille ja yksityisille henkilöille lainoja tai apurahoja myönnettäessä olisi otettava selvää, missä määrin nämä ovat olleet osallisena kutsuntojen vastustamiseen. Kaikki kutsunnoista pois jääneet olisi lisäksi kirjoitettava nostoväkeen.⁴⁷¹ Rangaistuksia alettiin myös soveltamaan, ja Parmasen mukaan esimerkiksi eri puolilla Suomea työskenteleviä kutsuntalakkoihin osallistuneita rautatieläisiä joutui eroamaan viroistaan.⁴⁷² Myös vastikään kansakoulun opettajiksi valmistuneilla kutsuntalakkoilijoilla näyttää olleen haasteita työn saamisessa.⁴⁷³ Kutsuntalakkoilua seurannutta valtiollisten virkojen menettämistä muistelivat myöhemmin myös useat kutsuntalakkolaisten toimikunnalle muistelmiaan lähettäneet henkilöt.⁴⁷⁴ Rangaistusten luoma uhka näyttää myös tehonneen, sillä vuoden 1903 kutsuntaan otti kaikkiaan osaa 68 % asevelvollisista, mikä oli huomattavasti suurempi määrä kuin edeltävänä vuonna.⁴⁷⁵

Keväällä 1903 aihe päättyi myös Fredrikin kirjeisiin. Toukokuun kuudentena päivä Fredrik oli vastaanottanut Antonilta kirjeen, johon hän kiirehti heti samana päivä myös vastaamaan. Kirjeessä Anton oli kehottanut veljeään palaamaan Suomeen. Fredrik torppasi veljensä ehdotuksen vetoamalla siihen, että ei voisi palata ennen kuin olisi ehtinyt tienaamaan enemmän rahaa. Kirjoittaja arvioi palaavansa mahdollisesti ”ensi keväänä”, tai vaihtoehtoisesti viiden vuoden kuluttua, jolloin olisi saanut ”ryssän vallasta” vapauttavat Yhdysvaltojen kansalaisen paperit.⁴⁷⁶ Samana päivänä hän kirjoitti kirjeen myös Juholle, jossa mainitsi vanhemman veljensä lähettämästä kirjeestä:

⁴⁷⁰ Virtanen 1986, 262–264.

⁴⁷¹ Parmanen 1937, 287–288. Rangaistukset julkaistiin myös amerikansuomalaisissa sanomalehdissä. Amerikan Suometar 18.3.1903, ”*Viime vuoden asevelvollisuuskutsunta*”.

⁴⁷² Parmanen 1937, 718–719.

⁴⁷³ Ibid., 717–718.

⁴⁷⁴ ”*Pieni muistelmia sortovuoden 1902 kutsunnasta*”, ”*muistelmat G. W. Möller*”, ”*muistelmat Henry Fincke*”. Sortovuosien kutsuntalakkolaisten vv. 1902–1904 toimikunnan arkisto. Kansio 2, kirjoitettuja muistelmia. (KA).

⁴⁷⁵ Juva 1937, 148.

⁴⁷⁶ Kirjeet Anton, 6.5.1903.

Tänään sain antolta kirjeen, jossa hän kehoitti tulemaan minua Suomeen. Waan en kuitenkaan ennen tule kuin saan niin paljon kootuksi mitä olen kuluttanutkin. Nimittäin kyyti tänne ja täältä pois, jos hyvinkin syyni keväänä tulisin, vaan jos ei tule tultua niin minkäs sille tekee. Antto kehoitti sentähden tulemaan, että sillä välttääkseni noita rankaistuksia[...] Anton lähetti myöskin yhden painetun ilmoituksen, jossa oli noista kutsunnasta pois jääneitten rankaistuksista. Waan jos en kahden vuoden kuluttua tule, niin sitten en tule ennen kuin syksystä 5 vuoden perästä. Sitte kuin on American kansalaisen täydet paperit taskussa.⁴⁷⁷

Keväällä 1903 alkanut pohdinta kotiinpaluuaikeista pysyi näkyvänä osana kirjeenvaihtoa aina vuoteen 1906 saakka. Muutamissa veljille lähteneissä kirjeissä nousee esille suoria mainintoja siitä, miten Juho ja Anton olivat pyytäneen Fredrikiä palaamaan,⁴⁷⁸ ja lukuisissa muissa kirjeissä Fredrik pohti asiaa joko itsenäisesti tai mahdollisesti veljiensä esittämien tiedustelujen velvoittamana.⁴⁷⁹ Paluumuutostaan kirjoittaessaan esille nostettiin toistuvasti vuonna 1905 edessä olevat kutsunnat, keisarikunnan yhtenäistämistoimet, sekä kirjoittajan taloudellinen tilanne. Alkuvuoteen 1905 saakka kirjoittaja viittasi useampaan otteeseen aikomuksiinsa palata ennen ”syynikevättään”, eli keväällä 1905 edessä olevia kutsuntojaan. Näitä selontekoja leimasi kuitenkin jatkuva epävarmuus ja kirjoittajan alati vaihtelevat suunnitelmat. Toisinaan kirjoittaja viittasi aikomuksiinsa palata, mutta lisäsi ettei voinut vielä antaa varmoja lupauksia asiasta.⁴⁸⁰ Alkuvuodesta 1904 hän epäroi kutsuntakevääksi palaamista, sillä kaivosmiesten palkkaa oli Republicissa juuri nostettu, eikä kirjoittaja uskonut löytävänsä Suomesta yhtä hyvää toimeentulon lähdeä.⁴⁸¹ Taloudellisiin vaikuttimiin viitattiin myös muissa kirjeissä. Kahdesti Fredrik mainitsi, että hänen tarvitsisi tienata ennen palaamistaan enemmän rahaa, sillä Suomeen tuleminen tyhjin taskuin olisi häpeällinen kokemus.⁴⁸² Myös Yhdysvaltojen taloudellista tilannetta seurattiin, ja suunnitelmia näytetään pohjatun esimerkiksi siihen, minkä puolueen presidentti istui virassa. Grover Clevelandin kaudella alkanut talouslama oli nakertanut ainakin suomalaisten siirtolaisten uskoa demokraatteihin, ja monet näkivät republikaanipresidentin merkitsevän hyvää taloudellista aikaa.⁴⁸³ Syksyllä 1904 myös Fredrik mainitsi odottavansa presidentin vaaleja,⁴⁸⁴ ja Rooseveltin päädyttyä presidentiksi oletti taloudellisen tilanteen pysyvän hyvänä ainakin seuraavat neljä vuotta.⁴⁸⁵ Talouden lisäksi myös poliittinen tilanne näyttää vaikuttaneen paluupäätöksiin, kirjoittajan viitatessa pariin otteeseen, miten Suomeen palaaminen oli epäilyttävää käynnissä

⁴⁷⁷ Kirjeet Juho, 6.5.1903.

⁴⁷⁸ Kirjeet Anton, 28.5.1903, 28.9.1904. Kirjeet Juho, 25.4.1904.

⁴⁷⁹ Kirjeet Anton, 6.5.1903, 28.5.1903, 20.1.1904, 28.2.1904, 16.8.1904; Kirjeet Juho, 6.5.1903, 14.6.1903, 27.12.1903, 5.1.1904, 7.2.1904, loppukesä 1904 (päiväämätön kirje), 10.8.1904, 28.9.1904, 25.11.1904, 16.1.1904, 1.5.1905, 23.5.1905, 4.7.1905, 6.1.1906, 23.1.1906, 13.3.1906.

⁴⁸⁰ Kirjeet Juho, 14.6.1903.

⁴⁸¹ Ibid., 16.1.1904.

⁴⁸² Kirjeet Anton, 14.2.1904; Kirjeet Juho, 7.2.1904.

⁴⁸³ Kero 1997, 68.

⁴⁸⁴ Kirjeet Anton, 16.8.1904.

⁴⁸⁵ Kirjeet Juho, 25.11.1904.

olleiden venäläistämistoimien ja Venäjän-Japanin sodan vuoksi.⁴⁸⁶ Useampaan otteeseen kirjoittaja kertoi myös suunnitelmistaan siirtyä keskilänneestä Yhdysvaltojen länsirannikolle, mikä mahdollisesti tulisi lykkäämään hänen paluutaan.⁴⁸⁷

Epäröinnistä huolimatta Fredrikin kirjeet kuitenkin kertovat kirjoittajansa aikomuksia palata kevääksi 1905. Kirjoittaja esitti ajatuksen siitä, että palaisi kutsuntaa varten Suomeen, mutta jos vakinaiseen väkeen velvoittava arpa osuisi kohdalle, voisi hän lähteä saman tien takaisin Yhdysvaltoihin.⁴⁸⁸ Loppukesästä 1904 kirjeissä esiintyi jo viittauksia siihen, että kirjoittaja olisi alkanut säästää Suomen matkaa varten. Paluulipun kustantamisen lisäksi rahan tulisi kuitenkin riittää myös uuteen Amerikan matkaan, jos tarvetta ilmenisi.⁴⁸⁹ Syksyllä kirjoittaja kuitenkin jälleen epäröi, ja mainitsi tällä kertaa kotiinpaluu aikeidensa olevan vaakalaudalla Republicissa solmimiensa rakkaussuhteiden vuoksi.⁴⁹⁰ Marraskuussa Fredrik viittasi hylänneensä paluumuuttosuunnitelmansa, antaen syyksi sen, että Republiciin oli alettu perustaa uutta kaivosta ja palkkojen odotettiin pian nousevan.⁴⁹¹ Loppuvuoden 1904 jälkeen kirjoittaminen Suomeen palaamisesta taukosi hetkeksi, mutta nousi uudelleen esille keväällä 1905, jolloin asevelvollisuuskutsunnat Suomen suuriruhtinaskunnassa lopetettiin. Jos kutsuntojen välttely oli ollut merkittävä syy Fredrikin maastamuuton taustalla, huomioitiin aihe kuitenkin hyvin lakonisesti vain yhdessä kirjeessä:

Jos en hyvinkään pian satu saapumaan synnyinmaahan, vaikka tosin hyvä olisi tilaisuus nykyisin tulla, sillä ovat ehkä jo vapauttaneet asevelvollisuus kutsunnat aina vuoteen 1908 saakka, sen vuoksi kyllä on turvallinen tulla. Muuten ehkä siellä on huononpuoleiset ajat, työpalkkojen puolesta.⁴⁹²

Kevään 1905 myötä keskustelu kutsunta-asiasta katosi kirjeenvaihdon kentältä, eikä asiaan enää palattu. Asevelvollisuus oli lakkautettu ja loppuvuodesta 1905 suurlakko oli väliaikaisesti jäädyttänyt venäläistämistoimet. Tämä nähtävästi vei myös kiinnostuksen kirjoittaa Suomen ja Venäjän välisestä tilanteesta. Mitä uusi asevelvollisuuslaki oli oikeastaan merkinnyt Fredrikille? Vuosisadan alussa siirtolaisuutta Suomesta merten takaisiin maihin oli tapahtunut vaihtelevalla ja alati kasvavalla aktiivisuudella ainakin jo kolme vuosikymmentä. Fredrikin ikäpolvi oli seurannut siirtolaisuuden kasvua sanomalehtien palstoilta, ja etenkin suuren siirtolaisuuden alueilla moni varmasti myös henkilökohdaisesti tuns Amerikkaan siirtyneitä. Maastamuutosta oli tullut ja tulossa aina vain tavanomaisempi

⁴⁸⁶ Kirjeet Anton, 16.8.1904; Kirjeet Juho, 25.4.1904.

⁴⁸⁷ Kirjeet Anton, 14.2.1904, 28.2.1904; Kirjeet Juho, 27.12.1903, 7.2.1904.

⁴⁸⁸ Kirjeet Juho, 5.1.1904.

⁴⁸⁹ Ibid., loppukesä 1904 (päiväämätön kirje).

⁴⁹⁰ Ibid., 28.9.1904.

⁴⁹¹ Ibid., 25.11.1904.

⁴⁹² Ibid., 1.5.1905.

ilmiö. Vuosisadan loppua kohden siirtolaisuus oli kasvussa ja monelle ajatus ”suureen länteen” siirtymisestä lienee olleen sellainen houkutteleva vaihtoehto, jota oli mahdollisesti pohdittu jo kauan ennen helmikuun manifestia ja uuden asevelvollisuuslain ilmaantumista. Kun asevelvollisuusikä ja ei-toivottu joutuminen kolmen vuoden asepalvelukseen tulivat lähemmäksi, ovat lähtösuunnitelmat saattaneet saada ylimääräistä sysäystä. Vuosisatojen taitteessa alkanut taloudellinen nousukausi Yhdysvalloissa yhdessä Suomessa muuttuneen poliittisen ilmapiirin kanssa ovat tuskin millään tavalla vähentäneet intoa maastamuuttoa kohtaan. Fredrik itse oli lapsuutensa ja nuoruutensa aikana tottunut vaihtamaan säännöllisesti paikkakuntaa isän viranylennysten myötä, eikä mittavampaa juurtumista mihinkään tiettyyn paikallisyhteisöön hänen kohdallaan ole päässyt tapahtumaan. Ailahtelevaan paikallisidentiteettinsä hän viittasi myös yhdessä kirjeessään, huomioimalla miten koki itsensä sekä hämäläiseksi että savolaiseksi.⁴⁹³ Oman aikakautensa kontekstissa Tuomisten perheen voi lisäksi nähdä olleen siinä määrin taloudellisesti vakaalla pohjalla, ettei verrattain kalliin matkalipun hankkiminen ole varmasti tuottanut mittavampia ongelmia. Tällaiset tekijät ovat voineet entisestään madaltaa kynystä lähteä Yhdysvaltoihin.

Itse kutsuntojen suhteen on huomioitava, ettei Fredrikillä ollut olleen perhetaustansa tai ammatillisen statuksensa puolesta mahdollisuutta hakea palvelusajan lyhentämistä saatikka vapautuksia. Yhdessä kirjeessään hän valitteli lapsuudessa sairastetun tulirokon ja keuhkokuumeen kyllä huonontaneen hänen kuuloaan.⁴⁹⁴ Huomioiden miten työskentely rautateillä ja kaivoksissa näyttää häneltä sujuneen, lienee hän silti ruumiillisen kuntonsa puolesta olleen palvelukseen kelpaava. Kirjeiden perusteella Fredrik oli vuosisadan alun poliittisen mobilisoitumisen myötä omaksunut varin penseän suhtautumisen keisarikunnan ajamaa politiikkaa kohtaan, eikä näytä missään nimessä pitäneen itsensä tai veljensä joutumista ”ryssän väkeen” hyväksyttävänä vaihtoehtona. Tässä mielessä ajatus Yhdysvaltojen matkasta lienee näyttäytyneen houkuttelevana. Se on tarjonnut mahdollisuuden nähdä maailmaa, tienata rahaa, sekä samalla välttää mahdollisuus kolmen vuoden asepalveluksesta sekä uhkakuvissa heilahdelleesta Venäjän armeijaan joutumisesta. Taustalla ovat lisäksi voineet vaikuttaa lukuisat henkilökohtaisemmat syyt, jotka eivät ole kirjelehdille päätyneet. Kun omasta kotipitäjästä ja Haapakoskelta on löytynyt muita matkaan halukkaita ikätovereita, on lähteminen ollut helpompaa. Maastamuuttoon ei myöskään ole tarvinnut suhtautua lopullisena päätöksenä, ja lähtijä on vuodesta toiseen voinut kuljettaa teoreettista ajatusta kotiin palaamisesta mukanaan.

⁴⁹³ Kirjeet Juho, 28.3.1906.

⁴⁹⁴ Ibid., 7.2.1904.

Jos lähdön hetkellä ja kevään 1903 aikana kirjoittaja oli ilmaissut vapautumistaan Venäjän lainsäädännön alaisuudesta, alkoivat lähestyvät kutsunnat kuitenkin muuttamaan hänen mieltään. Nuoruutensa ratatöissä viettäneelle Fredrikille rautatievirkamiehen uran on täytynyt näyttäytyä potentiaalisena vaihtoehtona, ja yhdessä Antonille lähettämässään kirjeessään kirjoittaja viittasikin aikomuksiinsa ryhtyä asemamieheksi, kun palaisi Suomeen.⁴⁹⁵ Kutsuntojen väliin jättäminen ja sitä seuraava valtiollisen viran menettäminen olisi tässä mielessä ollut hänen tulevaisuudelleen noteeraamisen arvoinen uhka. Tämän suhteen myös Anton oli kehottanut veljeään palaamaan takaisin Suomeen. Kirjeisään Fredrik mainitsi usein mahdollisuuden ottaa Yhdysvaltojen kansalaisen paperit, joiden nähtävästi oletti suojelevan itseään keisarikunnan lainsäädännöltä. Vuonna 1904 samaan mahdollisuuteen oli viitannut kirjeessään myös luvussa kolme mainitsemani merimies Lanberg.⁴⁹⁶ Vaikka sanomalehdistö sekä Suomessa että Yhdysvalloissa oli tiedottanut Venäjän tekemästä linjauksesta sen suhteen, ettei Yhdysvaltojen kansalaisuus tulisi suojelemaan paluumuuttajia asevelvollisuudelta,⁴⁹⁷ näytetään tähän käsitykseen silti uskotun. Kun asevelvollisuuslaki kumottiin, huomioitiin Suomeen palaamisen olevan tässä mielessä turvallisempaa. Tämä ei kuitenkaan näytä millään tavalla sinetöineen kirjoittajan paluumuuttosuunnitelmia, joita leimasi edelleen alati vaihteleva epätietoisuus. Kevään 1905 jälkeen kirjoittaja edelleen viittasi Yhdysvalloista saatavan paremman ansiotason pitävän häntä aloiltaan,⁴⁹⁸ ja esitti mahdollisesti odottavansa seuraaviin presidentinvaaleihin saakka ennen kuin tekisi paluupäätöksiä.⁴⁹⁹ Vuoden 1906 alussa, tyylilleen uskollisena, Fredrik käänsi jälleen kelkkansa ja alkoi puhua palaamisesta, kertoen miten oli alkanut saattamaan matkarahojakin jo kasaan.⁵⁰⁰ Viimeinen Juhon kokoelmassa oleva kirje vuodelta 1906 on maaliskuulta, jossa kirjoittaja ilmoitti olevansa jo ”melkein varma” kotiinpaluustaan.⁵⁰¹ Antonille oli kirjattu kirje vielä huhtikuulta, jossa kirjoittaja kertoi aikovansa palata Suomeen ”viimeistään jouluksi”.⁵⁰² Kevään 1906 jälkeen kirjeenvaihto Juhon ja Fredrikin välillä taukosi vuodeksi. Antonin kirjekokoelmassa seuraava kirje löytyy vasta vuodelta 1910.

Minkä vuoksi Fredrikin kirjeet ilmentävät niin suurta epävarmuutta paluumuuton kannalta? Oliko kirjoittajalla vaikeuksia tehdä päätöksiä tulevaisuutensa suhteen, vai olivatko kirjelehdillä viljellyt

⁴⁹⁵ Kirjeet Anton, 16.8.1904.

⁴⁹⁶ Kirjeet Väinö Lanberg 7.2.1904. Turun yliopiston yleisen historian laitos, Siirtolaiskirjeet Satakunta, MER:XXVIII, Lanberg.

⁴⁹⁷ ”Amerikkaan siirtyneet ja asevelvollisuus”, *Amerikan Suometar* 3.6.1903; ”Siirtolaisille huomattavaa”, *Uusi Aura* 10.7.1901.

⁴⁹⁸ Kirjeet Juho, 23.5.1905.

⁴⁹⁹ Ibid., 4.7.1905.

⁵⁰⁰ Ibid., 6.1.1906, 23.1.1906, 13.3.1906.

⁵⁰¹ Ibid., 28.3.1906.

⁵⁰² Kirjeet Anton, 18.4.1906.

viittaukset paluumuuttoon vain kotiväen lepyttelyä ja kasuaalia lupailua, jota ei ehkä aiottukaan täyttää? Paitsi kutsunta-asian, myös Venäjällä valinneen myllerryksen voi katsoa asettaneen tiettyjä reunaehtoja kotiinpaluusuunnitelmien kannalta. Keisarikunta oli sotatilassa, mielenosoitukset ja vallankumoukselliset liikkeet sekä niitä seuranneet armeijan interventiot herättivät levottomuutta, ja Suomessakin olivat perustuslaillisten ja työväestön väliset kiistat kärjistyneet.⁵⁰³ Tämä tuskin millään tavalla lisäsi paluumuuttohalukkuutta. Työskentely Yhdysvalloissa oli myös osoittautunut taloudellisesti kannattavaksi, ja yhteisöllinen elämä kaikkine vapaa-ajan rientoineen viittaa Fredrikin alkaneen juurtua paikallisyhteisöihin ja suhdeverkostojen piiriin uudessa maassa. Näiden vaikuttimien ristipaineessa kirjoittajan näyttää olleen vaikeaa tehdä päätöksiä palaamisestaan, ja tämän päätöksen tekemistä oli helpompi jatkuvasti lykätä. Kenties siirtolainen oli alkanut myös harkita mahdollisuutta sille, ettei välttämättä palaisi enää olleenkaan. Gerberin mukaan ailahtelevat paluumuuttosuunnitelmat olivat tyypillinen osa siirtolaisten kirjoittelua, ja ajatusta pysyvästä jäämisestä uuteen maahan on ehkä ollut vaikea myöntää itselle saatikka sitten kotiväelle.⁵⁰⁴ Suomeen jääneet veljet odottivat jatkuvasti kuulevansa Fredrikin päätöksiä odotettavissa olevasta paluumuuttoajankohdasta, ja kahden maailman välillä ailahteleva kirjoittaja joutui punnitsemaan lukuisia jäämis- ja paluuaikeisiin liittyneitä muuttujia. Tässä raamissa asevelvollisuus ja sortokausi näyttäytyvät vain yhtenä tekijänä lukuisten muiden joukossa.

5. Yhteydenpito hiipuu ja katkeaa

Lähes vuoden mittaisen tauon jälkeen Fredrikin ja Juhon välinen kirjeenvaihto jatkui jälleen keväällä 1907, tauoten pian kuitenkin uudestaan. Hiipuva kirjeenvaihto kertoi Fredrikin vaihtaneen paikkakuntaa Mass Cityyn, joka oli Republicin kaltainen muutaman tuhannen ihmisen kaivoskaupunki Ylä-Michiganin alueella. Silmiinpistävää on se, miten keskustelu asevelvollisuusasiasta ja keisarikunnan yhtenäistämispoliitikasta katosi kirjeenvaihdon kentältä. Myös kirjoittajan aikaisemmin taajaan viljelemät kotiinpaluuajatukset jäivät viimeistään siinä vaiheessa, kun Fredrik loppuvuodesta 1907 avioitui. Kirjoittajan kriittinen suhtautuminen yhteiskunnissa vallitsevia alistussuhteita kohtaan kuitenkin säilyi, ja monessa mielessä myös vahvistui. Mass Cityssä Fredrik oli liittynyt sinne vastikään perustettuun Suomalaiseen Sosialistijärjestöön, ja hänen aatteellinen heräämisensä päättyi näkyvästi myös kirjeaineistoon. Antonin kokoelmasta löytyvät viimeiset kirjeet vuosilta 1910 ja 1923 yhdessä muiden lähteiden kanssa tarjoavat lisäksi viitteitä Fredrik elämästä myöhempinä vuosikymmeninä.

⁵⁰³ Ks. esim. Tikka 2009.

⁵⁰⁴ Huomio paluupäätösten vaikeudesta myös Gerber 2006, 156–157.

5.1 Keisarivallan kritisoimisesta luokkayhteiskunnan arvosteluun

Kirjeessään Juholle toukokuussa 1907 Fredrik kiitti veljeään saamastaan kirjeestä, todeten samalla, miten ei ollut ”melkein vuoteen” kirjoittanut.⁵⁰⁵ Kokoelman edellinen kirje oli 14 kuukauden takaa, eli nähtävästi arkistoon luovutettujen vuoden 1906 kirjeiden joukosta puuttui ainakin yksi kirje. Juhon rikottua hiljaisuuden Fredrik teki varsin lyhyesti selkoa siitä, mitä hänen elämäänsä oli kuluneen vuoden aikana kuulunut:

Olen ajatellut että, olette ehkä kaikki unhoittaneet tuhlaaja pojan. Ne kirjeet jo kirjoitin Republicissa ollessani, olen sitten jälkeen katsellut monta eri paikkakuntaa, vaan tänne nyt satuin pysähtymään. Olen ollut jo Republicista poissa 6-7 kuukautta, ja olen nyt ollut täällä noin 4 kk. Sen väliajan olin melkein kulkemisen päällä jonka vuoksi en liioin tehnyt työtäkään. Republicista poismuuttoni aiheutui siitä kuin siellä hajosi suomalais. soittokunta, jonka jälkeen meitä sieltä lähti useampia soittajia taipaalle.⁵⁰⁶

Tähän kirjoittaja vielä lisäsi olleensa ”melkein perikatonsa partaalla”, ja perehtyneensä myös ”väkijuomiin”. Lisäksi hän valitteli onnettomia rakkaussuhteitaan ja eroaan Republicin aikaisesta seuralaisestaan, johon kertoi olleensa hyvin kiintynyt. Tämä oli hänen mukaansa ollut myös syy sille, miksi hän oli päättänyt ”tarttua lasiin”. Hieman alakuloisen kirjeen lopuksi kirjoittaja mainitsi terveytensä kuitenkin pysyneen ennallaan, vaikka ikää olikin kertynyt jo ”oikein Porvoon mitalla”. Samalla hän mainitsi aikomuksistaan suunnata takaisin Suomeen, kunhan saisi ensin Yhdysvaltojen kansalaisen paperit.⁵⁰⁷

Huomioiden miten kirjeenvaihto oli aikaisemmin pysynyt kohtalaisen aktiivisena, pistää lähes vuoden tauko kirjoittamisessa silmään. Miksi Fredrik oli lähtenyt Republicista ja samalla lopettanut veljilleen kirjoittamisen? Oliko Fredrikin selonteko veljelleen todenmukainen? Kirjoittajan tekemä huomio soittokunnan hajoamisesta on saattanut ainakin pitää paikkansa. Negaunee Iron Herald kirjoitti syyskyyntä puolivälissä 1906, miten Republicin soittokunta oli päätetty syystä tai toisesta organisoida uudelleen, ja että siihen haettiin nyt uusia jäseniä. Samassa lehdessä mainittiin myös, miten ryhmä Republicissa asuneita suomalaisia oli lähtenyt paikkakunnalta.⁵⁰⁸ On mahdollista, että lehden noteeraamat asiat olivat samaisia, joihin Fredrik oli kirjeessään viitannut. Jos soittokunnan ympärille keskittynyt ydinryhmä oli hajonnut ja vaihtanut paikkakuntaa, on Fredrik saattanut katsoa parhaaksi lähteä myös itse tien päälle. Huomioiden kirjoittajan aikaisemmissa kirjeissään tekemät selonteot ailahtelevasta parisuhde-elämästään, ei vuodatus sydänsuruista myöskään näytä kuvaan istumattomalta.

⁵⁰⁵ Kirjeet Juho, 28.5.1907.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Ibid.

⁵⁰⁸ Negaunee Iron Herald 14.9.1906.

Silmiinpistävää on se, miten avoimesti kirjoittaja puhuu kohtaamistaan vaikeuksista kuten ryypiske-lystään ja ”perikadon partaalle” joutumisesta. Tämä voi tietysti heijastella kirjoittajan kohtaamia ja hyvin todelliseksi kokemiaan ongelmia. Ehkä sosiaalisen ydinryhmän siirtyminen pois paikkakun-
nalta ja parisuhteiden raunioituminen todella olivat johtaneet Republicista lähtemiseen. Tämän jäl-keen kirjoittaja on saattanut kuljeskella alueelta lähteneessä tuttavaporukassa paikasta toiseen, ja ku-ten itsekin kertoi, viettää huolettomampaa elämää myös väkijuomia nautiskellen. Tässä ohessa ei hän ole syystä tai toisesta vaivautunut myöskään veljilleen kirjoittamaan. Mahdollisesti Fredrik on voinut ongelmiansa paisuttelun kautta myös tarjota selityksiä sille, miksi ei ole jaksanut kirjoittaa niin pit-
kään aikaan. Kuten Lyons on huomionut, tarjosi kasvoton vuorovaikutus ja mittava etäisyys koti-
maahan hyvän mahdollisuuden myös tähän.⁵⁰⁹ Toisaalta aktiivinen paikkakunnan vaihtaminen itses-
sään oli tuoreiden maahanmuuttajien keskuudessa hyvin tyypillistä, eikä Fredrikin Republicista läh-temisessä ole siinä mielessä mitään ihmeellistä.

Republicista lähtemisen jälkeen kirjoittaja kertoo olleensa ”kulkemisen päällä” kahdesta kolmeen kuukautta. Ylä-Michiganin ulkopuolelle hän ei kuitenkaan ehtinyt, huomioiden miten hän alkuvuo-
desta 1907 oli päätynyt Mass Cityyn, jonne rautateitse oli Republicista tuskin muutamaa tuntia pi-
dempi matka. Vuosisadan alun Mass City oli Republicin kaltainen pienempi kaivoskeskittymä, joka
oli käytännössä jakautunut kahteen toisissaan kiinni olevaan asutuskeskittymään, Mass Cityyn ja
Greenlandiin. Kaivosyhteisö oli perustettu 1850-luvulla,⁵¹⁰ mutta suomalaista väestöä sinne näyttää
saapuneen hieman myöhemmin kuin Republiciin. Esimerkiksi SKRW:n alainen raittiusseura ”Wihe-
riä ruusu” oli perustettu Mass Cityyn vuonna 1899, ja nähtävästi ensimmäinen suomalainen evanke-
lis-luterilainen seurakunta saatiin alueelle vasta 1901.⁵¹¹ Työväenliikkeen ottaessa jalansijaa ameri-
kansuomalaisten keskuudessa perustettiin Yhdysvalloissa vuonna 1906 Suomalainen Sosialistijär-
jestö,⁵¹² johon kuuluva paikallishaara oli vuoteen 1907 mennessä saatu myös Mass Cityyn.

Vuoden 1907 ajalta Fredrikin Juholle lähettämiä kirjeitä oli kokoelmassa kolme kappaletta. Toinen
kirje oli heinäkuulta, ja sen avauksessa kirjoittaja esitteli oppimaansa englannin kielen taitoa, sekä
huomioi saaneensa Juholta tuntemattomaksi jääneitä ”neuvoja ja ohjeita”, joista veljeään vuolaasti
kiitteli. Ilmeisesti Juho oli lähettämässään vastauksessa antanut oman kantansa veljensä edellisessä
kirjeessä esittämiin valitteluihin onnettomista rakkaussuhteistaan, sillä Fredrik palasi vielä kerran päi-
vittelemään eroaan entisestä kumppanistaan. Samassa kirjeessä Fredrik pyysi Juhoa tekemään selkoa

⁵⁰⁹ Lyons 2013, 176.

⁵¹⁰ The Western Historical Company 1883, 546.

⁵¹¹ Koivisto et. al 1986, 150–151, 273–275.

⁵¹² Kostiainen 2014, 134.

muiden veljesten edesottamuksista, esittäen samalla toiveensa siitä, että voisi itsekin tulla vielä Suomeen ja kertoa omista vaiheistaan veljilleen. Kirjoittaja huomioi myös ajan kulumisen päivittellen sitä, miten hänen Suomesta lähtemisestään alkoi olla kohta jo viisi vuotta. Samalla hän totesi, miten olisi monta kertaa voinut kyllä palata Suomeen, mutta tämä päätös oli aina lykkääntynyt sen vuoksi, että hän oli halunnut saada enemmän rahaa säästöön. Ennen kirjeen päättämistä hän teki selkoa myös nykyisestä taloudellisesta tilanteestaan:

Ehkä te siellä ajattelette, että minä olen jo kuinkakin rikas, ei! Niin ei ole asian laita. Olempa melkein niin kuin tasanteella, eipä niitä paljoa työmiehen palkoista säästellä. Warsinkaan tällä aikakaudella kuin vielä yhteiskuntajärjestelmä on niin perin huonolla kannalla.⁵¹³

Jos Fredrikin esittämät näkemyksen maailman poliittisesta järjestyksestä ja hänen suhtautumisestaan siihen olivat aikaisemman kirjeenvaihdon aikana jääneet usein muutamien lauseiden mittaisiksi huomioiksi, olivat hänen tekemänsä selonteot Juhon kirjekokoelman viimeisessä kirjeessä poikkeuksellisen ekstensiivisiä ja selkeälinjaisia. Kirjeessään joulukuun alussa Fredrik ilmoitti saaneensa tilaisuuden siirtyä pois kaivantomiehen toimesta, ja päässeensä työskentelemään paikalliseen suomalaiseen rautakauppaan. Samalla hän mainitsi, että oli ollut puhetta hänen ryhtymisestään kauppiaan kumppaniksi liikettä pitämään. Samalla kirjoittaja alkoi tehdä myös systemaattisesti selkoa omaksumistaan uusista maailmankatsomuksista:

Muuten voin mainita että kauppias on myös kova Sosialisti ja kirkollisten dogmien kumooja joka myös minä olen. Isältä sain myös tässä hiljattain kirjeen jossa hän sanoi että hän myös olisi Sosialisti vaan ei Suomen Sosialisti. Hän mainitsee sosialistien olleen syypäänä kaikkiin niihin ryöstöihin mitä siellä on tehty eri osissa maata. Luulen että hänkin ainoastaan seuraa kapitalistien äänenkannattajia, joista ei pääse asiain suhteen oikeaan valoon. En tiedä mitä hän mahtaa pitää kirjeestäni, kuin vielä kaiken muun hyvän lisäksi kumosin kaikki kirkolliset dogmit ja seremoniat. Olen tullut huomaamaan ettei ne pidä paikkaansa.⁵¹⁴

Kirjoittaja lisäsi myös ”tarttuneensa kielestä liekaan” paikallisen papin kanssa, ja kertoi koulutta-neensa tätä väittelyssä uskonnon ja tieteen asioista. Jos ero Republicin aikaisesta lemmitystä oli kir-paissut, ei Fredrik ehtinyt tätä kauaa suremaan, sillä kirjeessään hän kertoi aikomuksistaan avioitua. Lahdessa vuonna 1878 syntynyt Emilia Porri,⁵¹⁵ jonka tausta ja maastamuuttoajankohta jäivät tuntemattomiksi, oli paikallisen raittiusseuran tietojen mukaan asunut Mass Cityssä ainakin vuodesta 1901 saakka.⁵¹⁶ Fredrik ja Emilia avioituivat vuoden 1907 viimeisenä päivänä, ja kuten Fredrik oli kirjees-sään painottanut, vihittiin heidät ”uudemman tavan mukaan” maistraattia vastaavan viranomaisen

⁵¹³ Kirjeet Juho, 8.7.1907.

⁵¹⁴ Kirjeet Juho, 4.12.1907.

⁵¹⁵ Tiedot Emilia Porrin taustoista konsulaatin asiakirjoista sekä aviotietueista. *Consular Registration Certificates, compiled 1907–1918*. ARC ID: 1244186. General Records of the Department of State, 1763–2002, Record Group 59. National Archives at Washington, D.C (Ancestry.com); The Honorable Secretary of State of Michigan, Return of Marriages in the County of Ontonagon, 1868–1925, 214.

⁵¹⁶ Viittaus raittiusseuran pöytäkirjoihin teoksessa Koivisto et. al 1986, 274.

kautta,⁵¹⁷ ei ”mustakaapuisen” toimesta.⁵¹⁸ Kirjoittaja huomautti lisäksi, miten oli liittynyt paikallisen Suomalaisen Sosialistijärjestön haaraan,⁵¹⁹ ja toimi nykyisin sen kirjeenvaihtajana. Kasvavan työväenliikkeen äänenkannattajaksi keskilännessä asettunut sanomalehti Työmies oli vuonna 1905 kasvat-
tanut levikkiään,⁵²⁰ ja Fredrik ilmaisi tilanneensa myös tämän julkaisun.⁵²¹ Yhden kirjeen sisällä kir-
joittaja oli tehnyt mittavan ja systemaattisen selonteon uudesta asennoitumisestaan vallitsevaa maa-
ilmanjärjestystä kohtaan, ja nämä selonteot olivat vieneet suuren osan verrattain pitkäksi venähtäneen
kirjeen sisällöstä. Muuhun kirjeenvaihtoon verrattuna oli kirjoittajan sävy yhtäkkiä lähes julistava, ja
hänen innokkuutensa ilmaista elämäänsä ilmaantuneita uusia asioita ilmeinen.

Loppuvuoteen 1907 päättynyt kirjeaineisto jätti lukijan alun perin lukuisten kysymysten äärelle.
Oliko kirjeenvaihto päättynyt kuin seinään, vai olivatko mahdolliset myöhemmät kirjeet jääneet
syystä tai toisesta pois arkistoon luovutetusta kokoelmasta? Tätä voitaneen pitää hyvin tyypillisenä
arkistoihin päätyneisiin kirjekokoelmiin liittyvänä ongelmana.⁵²² Etenkin kirjeissä esille nousseet
viittauksen työväenliikkeen mobilisoitumisesta Ylä-Michiganin paikallisyhteisöjen piirissä jätti luki-
jan toivomaan lisää kirjallista aineistoa. Antonin kolme myöhempää kirjettä vuosilta 1910 ja 1923
tarjosivatkin tässä mielessä erittäin kiinnostavaa informaatiota Fredrikin myöhemmistä vaiheista.
Syyskuussa 1910 Fredrik kirjoitti pitkän tauon jälkeen Antonille, saatuaan ensin vastaanottaa tämän
kirjeen ”Jussin ja Väinön kirjeen yhteydessä.” Fredrik noteerasi veljiensä esittäneen valituksia siitä,
miten nämä olivat kyllä kirjoittaneet Fredrikille, mutta eivät olleet saaneet häneltä vastauksia näihin
kirjeisiin. Fredrik itse huomioi, ettei ollut saanut veljiensä lähettämiä kirjeitä, vaikka oli kyllä selvästi
ilmoittanut nykyisen osoitteensa, joka oli edelleen Mass City. Fredrik mainitsi, ettei ollut saanut An-
tonilta yhtään kirjettä ”täällä oloni aikana”, myöntäen samalla kuitenkin sen, ettei ollut itsekkään van-
hemmalle veljelleen kirjoittanut. Veljesten välinen kirjeenvaihto näyttää siis olleen jäissä jo useam-
man vuoden. Fredrik esitti toivomuksen siitä, että molemmat kirjeenvaihdon osapuolet olisivat jat-
kossa aktiivisempia kirjoittamaan.⁵²³

⁵¹⁷ Vihkimisen hoiti ”Justice of Peace”. The Honorable Secretary of State of Michigan, Return of Marriages in the County of Ontonagon, 1868–1925, 214.

⁵¹⁸ Kirjeet Juho, 4.12.1907.

⁵¹⁹ Katso myös liite 3.

⁵²⁰ Pilli 1986, 74.

⁵²¹ Kirjeet Juho, 4.12.1907.

⁵²² Gerber 2006, 187.

⁵²³ Kirjeet Anton, syyskuu 1910.

Tauon jäljiltä Fredrik informoi vanhempaa veljeään nykyisestä tilanteestaan. Avioitumisensa lisäksi hän kertoi esikoislapsensa Terttu Emilian⁵²⁴ syntymästä, jonka tiedon oletti veljensä kuitenkin jo saaneen muiden perheenjäsenten kautta. Vaikka Fredrikin yhteydenpito Antoniin olikin tauonnut, oli hän nähtävästi pysynyt edelleen yhteydessä muihin ”kotoisiin”, viitaten tällä ilmeisesti vanhempiinsa ja toisiin veljiinsä. Kirjeessään Antonille Fredrik kertoi myös siirtyneensä koulutielle, ja käyvänsä ”ehta Ameriikkalaista kauppakurssia” tuntemattomaksi jääneellä paikkakunnalla, aikomuksenaan ryhtyä sen jälkeen kirjanpitäjäksi. Vuoden 1907 kirjeessä Juholle esitetty aatteen julistaminen nousi esille nyt myös vanhemmalle veljelle lähetetyissä kirjeissä. Kun Neugauneessa asuva tuttava ”Ville P.” oli vierailut Mass Cityssä, huomioi kirjoittaja ystävänsä lähteneen Suomesta rakastettunsa kanssa sen vuoksi, että heidän ei oltu sallittu avioitumaan siellä:

Vielä siellä Suomessa näyttää olevan entiset kiroitut sääty eroitukset voimassa, eli toisin sanoen luokkarajat selvillä. Ei ihmiset saa itsekseen valita omavaltaisesti elämän kumppania, vaan täytyy siinä olla välissä jonkun isän eli äidin tai holhoajan käyttämässä valtaansa. Kumpi osaisivat työläisetkin pitää niin selvillä luokkarajat porvareista, eivätkä matelisi heidän jalkojensa juuressa, sitte olisivat olot yhteiskunnassa erilaiset mitä ne nyt ovat.⁵²⁵

Kirjeenvaihdolle tyypillinen vastaanottajan mielipiteiden ja näkemysten ennakoiminen toi lopulta myös Antonin persoonallisuutta kirjelehdille. Fredrik väistämättä tunsi veljensä ajattelumaailmaa jo kirjeenvaihtoa edeltäneeltä ajalta, ja kun työväenliikkeen ideologia nousi osaksi kirjeenvaihtoa, alkoivat myös veljesten väliset mielipide-erot heijastua kirjelehdille. Fredrik nosti esille Antonin tekemän maininnan siitä, miten heidän perheessä oli jo neljä lasta, ja miten tämä oli tätä kautta ”täyttänyt raamattua”. Tästä Fredrik näpäytti veljeään huomauttamalla, miten hänen mielestään näillä asioilla ei ollut mitään tekemistä raamatun tai uskonnon kanssa. Kirjoittaja ilmaisi itse olevansa voimakkaasti tieteen kannalla, ja hylänneensä uskon ”yliluonnolliseen”. Hänen ja vanhemman veljensä väliset näkemyserot huomioiden hän kuitenkin myös lisäsi, ettei heidät tarvitsisi kantaa näistä asioista ”nyrpeämielisyyttä” toisiaan kohtaan, vaan pyrkiä elämään sulassa sovussa toistensa kanssa.⁵²⁶

Venäläistämistoimet väliaikaisesti jäädyttänyt suurlakko vei akuuttia huomiota pois Suomen ja emämaan suhteiden piiristä, ja lakkautettu asevelvollisuus oli poistanut siihen mahdollisesti liitetyt uhkakuvat, huomioiden miten näiden aiheiden pariin ei enää palattu. Aikaisemmin Venäjän harjoittamaa yhtenäistämispolitiikkaa kohtaan suuntautunut imperialismiin kritiikki vaihtui nyt luokkayhteiskun-

⁵²⁴ Terttu Emilia syntyi 15.5.1909 Mass Cityssä. *Consular Registration Certificates, compiled 1907–1918*. ARC ID: 1244186. General Records of the Department of State, 1763–2002, Record Group 59. National Archives Washington D.C. (Ancestry.com).

⁵²⁵ Kirjeet Anton, syyskuu 1910.

⁵²⁶ Ibid.

nan alistussuhteiden tiedostamiseen ja niiden arvostelemiseen. Kirjoittaja ilmaisi uskovansa ”täydellisesti Sosiali-Demokrattiseen maailmankatsomukseen”⁵²⁷, ja tämä aatemaailma heijastuikin näkyvästi hänen esittämiinsä näkemyksiin Suomessa vallitsevasta epätasa-arvosta. Kirjoittajan suurisuuntaiset julistukset ”yhteiskunnallisen vallankumouksen”⁵²⁸ lähestymisestä ja sen tavasta kaataa vallitsevat ”taloudelliset olotilat”⁵²⁹ viittaavat hänen nähneen monien aikakauden sosialistien tavoin kapitalistisen talousjärjestelmän paitsi valtioiden sisällä tapahtuvana, myös valtiolliset rajat ylittävänä alistussuhteena.⁵³⁰ Vuosisatojen taitteessa päättään nostanut poliittinen liikehdintä oli iskostunut Fredrikin aluksi laillisuustaisteluhenkänä, ja sittemmin työväenaatteen muodossa. Aikakauden olosuhteissa tällaisten erilaisten alistussuhteiden tiedostaminen ja niiden tarjoamilta maailmajärjestyksiltä kieltäytyminen olivat puhutelleet Fredrikiä siinä määrin voimakkaasti, että tämä oli jättänyt jälkensä myös arkiseen kirjeenvaihtoon.

Vuoden 1910 jälkeen kirjeenvaihto Antonin ja Fredrikin välillä taukosi yli vuosikymmeneksi, ja käynnistyi uudestaan vasta vuonna 1923, kun Anton lähestyi veljeään edesmenneen isän perintöasoiden vuoksi. Kirjeen mukaan Fredrik ei ollut käynyt kirjeenvaihtoa Antonin kanssa sitten vuoden 1910. Juholta oli saatu kirjeitä viimeksi yhdeksän vuotta sitten, ja Wäinö oli kirjoittanut kuusi vuotta aikaisemmin. Isänsä kanssa Fredrik huomautti kuitenkin pysyneensä yhteyksissä aina tämän kuolinvuoteen 1917 asti. Fredrik oli vuodesta 1912 saakka asunut vaimonsa ja lastensa Tertun, Sulon, Voiton ja Urhon kanssa Sault Ste. Mariessa, Kanadassa.⁵³¹ Omien sanojensa mukaan hän oli siirtynyt rajan toiselle puolen ”villii aikaa pakoon”, viitaten tällä mitä ilmeisimmin Ylä-Michiganissa 1913 alkaneeseen mittavaa kuohuntaa herättäneeseen kaivoslakkojen aaltoon. Toimeentulonsa Fredrik sai nyt osuuskaupan liikkeenhoitajana, työskennellen sekä Sault Ste. Mariessa että Yhdysvaltojen puolella Rudyardissa,⁵³² ja lyhyitä ajanjaksoja hän näyttää viettäneen myös Detroitissa.⁵³³ Kanadan suomalaisten kommunistien äänenkannattajan *Vapaus* -lehden kirjoitusten mukaan ”toveri Fred Tuomi-nen” oli aktiivinen jäsen nyt Kanadan suomalaisten kommunistien riveissä.⁵³⁴ Vuoden 1923 kahden kirjeen jälkeen ei ole tarjolla enempää Fredrikin tuottamaa kirjallista aineistoa, mikä mahdollisesti kielii hyvin hajanaiseksi käyneen kirjeenvaihdon lopullisesta päättymisestä. Muiden lähteiden kautta

⁵²⁷ Kirjeet Anton, syyskuu 1910.

⁵²⁸ Ibid.

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ Katso esim. Rantanen & Ruuska 2009, 39–40, 47, 52–53.

⁵³¹ Consular Registration Certificates, compiled 1907–1918. ARC ID: 1244186. General Records of the Department of State, 1763–2002, Record Group 59. National Archives Washington DC. (Ancestry.com).

⁵³² Kirjeet Anton, 23.2.1923, 2.3.1923; Consular Registration Certificates, compiled 1907–1918. ARC ID: 1244186. General Records of the Department of State, 1763–2002, Record Group 59. National Archives Washington, DC. (Ancestry.com).

⁵³³ ”Sault Ste. Marien uutisia”, *Vapaus* 14.8.1924.

⁵³⁴ Katso esim. ”Sault Ste. Marien uutisia”, *Vapaus* 14.8.1924; ”Sault Ste. Marien uutisia”, *Vapaus* 28.7.1925; ”Sault Ste. Marien uutisia”, *Vapaus* 2.6.1928.

käy selville, että vuonna 1932 perhe matkusti Neuvostoliittoon niin kutsutun Karjalan kuumeen siivittämänä.⁵³⁵ Kyseessä oli valtaosin ideologinen muuttoliike, johon noin 6000 Pohjois-Amerikan suomalaista vasemmistolaista otti osaa.⁵³⁶ Perheen sijoittumisesta Neuvostoliittoon esiintyy hajanaisia tietoja. Lapsista Sulo työskenteli nähtävästi amerikansuomalaisen työkomppanian riveissä Petroskoissa,⁵³⁷ ja eräiden tietueiden mukaan Fredrik olisi vaimonsa kanssa siirtynyt niinkin kauas kuin Kiryaan.⁵³⁸ Kuva siitä, mitä Tuomisille lopulta Neuvostoliitossa tapahtui, tai jäivätkö he esimerkiksi Stalinin vainojen uhreiksi, jää epämääräiseksi. Sulon nimi mainitaan Taka-Kaukasian sotatribunaalin langettamissa tuomioluetteloissa vuoden 1945 kohdalla,⁵³⁹ mutta muun perheen kohtalot jäävät epäselviksi.

5.2 Langennut laillisuustaistelija? Antonin tulkinta veljensä elämästä

Muistelmiensa loppupuolella viimeisten kirjeiden kopioiden välissä Anton palasi vielä tekemään selkoa vuosisadan alun tapahtumien kulusta ja veljensä sijoittumisesta niiden joukkoon. Kuten vuoden 1902 tapahtumien kuvailemisen kohdalla, pysyi kerronta edelleen hyvin yleisluontoisella tasolla. Kirjoittaja huomioi Bobrikovin murhan lieventäneen sortopolitiikkaa, ja suurlakon yhdessä Venäjän-Japanin sodan kanssa johtaneen Suomelle annettuihin myönnytyksiin. Tilanteen väliaikainen rauhoittuminen johti kirjoittajan mukaan siihen, että ”suuret määrät” Amerikkaan laittomia kutsuntoja pakoon lähteneitä ”isänmaallisia miehiä” palasi takaisin Suomeen. Uudesta valtiopäiväjärjestyksestä ja yksikamarisesta eduskunnasta huolimatta ”pienen Suomen kansan kansallinen vapaus” jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Kenraalikuvernööri Seyn aloitti vuonna 1909 uuden sortokauden ”maamme ja kansamme tuhoamiseksi”, ja ”wenäläistyttäminen” ulotettiin kaikille yhteiskunnan aloille. Lopulta Venäjän huono menestys ensimmäisessä maailmansodassa yhdessä vuoden 1917 vallankumouksen kanssa kuitenkin kaatoi tsaarivallan ja ”sortojärjestelmän” Suomessa. Venäjällä nousivat valtaan bolševikit, ja Suomessa ”sosialidemokraattien kapina” ynnä sitä seurannut ”vapaussota” kirjoittajan mukaan ”kruunasi” Suomen itsenäisyyden, johtaen ”suureen isänmaalliseen innostukseen” suurimassa osassa maan kansaa.⁵⁴⁰

Osaksi näitä aikakauden suuria tapahtumia Anton sijoitti jälleen myös veljensä. Fredrikin elämää ja päätöksiä kuvaillessaan kirjoittajan sävy muuttui nyt hyvin arvioivaksi. Hänen mukaansa lukuisat

⁵³⁵ Kangaspuro et al. 2006–2009. Missing in Karelia -tietokanta.

⁵³⁶ Katso esim. Sevander 1993; Sevander 1997, Sevander 2000.

⁵³⁷ Sevander 1993.

⁵³⁸ Kangaspuro et al. 2006–2009. Missing in Karelia -tietokanta.

⁵³⁹ Sevander 2000.

⁵⁴⁰ Muistelmat Anton, 124–129.

asevelvollisuutta pakoon lähteneet siirtolaiset olivat palanneet takaisin Suomeen, mutta Yhdysvaltojen tarjoamista mahdollisuuksista ja bolsevikkien opeista innostunut Fredrik ei paluumuuttajien joukkoon lukeutunut:

Rietu Peltopihko ei kaukaisesta lännestä, sinne siirtyneitten ryssän asevelvollisuutta pakoon menneitten nuorten miesten rinnalla, saapunut kotiin, vapauttamaan isänmaata ryssän vallasta. Hän jäi leikkaamaan puuveitsellä kultaa, pääomaa keräämään, dollareita, työskentelemään halonhakkuussa, tehtaissa, rauta ja hiilikaivoksissa, kauppaliikkeissä sekä opiskelemaan kuu-luisaa, puoluebyroissa ja bolsevikien suurella rahan vainulla aikaansaadun propakandan kyl-vämää bolsevistista, yhteiskuntaoppia.⁵⁴¹

Vaikka muisteluaineiston tarkastelussa keskeistä ei ole ”väärin muistamisen” alleviivaaminen, on Antonin huomioon kutsuntapakolaisten paluumuutosta syytä luoda tarkempi katsaus. Ensimmäisen venäläistämiskauden päättymisen myötä maasta karkotettuja aktivisteja sekä poliitikkoja palasi maa-han useampia,⁵⁴² mutta tavallisten kutsuntapakolaisten laajamittaisemmasta paluumuutosta ei ole vahvaa evidenssiä. Keijo Virtasen mukaan karkeasti vain hieman alta viidennes siirtolaiseksi lähte-neistä palasi joskus takaisin lähtömaahansa, ja paluumuuttosyyt näyttävät löytyneen ensisijaisesti koti-ikävästä, taloudellisista ongelmista sekä sairauksista ja onnettomuuksista. Ennen vuotta 1930 siirtolaisiksi suunnanneille ja sittemmin Suomeen palanneille suoritetuissa kyselyissä vain yksi vas-taaja 937:n joukosta ilmoitti paluumuuttonsa johtuneen kutsuntojen lakkauttamisesta, siinä missä kuusi kertoi palanneensa Suomen itsenäistymisen johdosta.⁵⁴³ Vaikka esimerkiksi Parmanen huomio yksittäisten kutsuntalakkolaisten tai lakkoagitaattoreiden palanneen ”maanpaostaan” Ruotsista, Tans-kasta ja toisinaan myös Yhdysvalloista,⁵⁴⁴ ei asevelvollisuuslain lakkauttaminen näytä johtaneen var-sinaisesti paluumuuttoaaltoihin. Asevelvollisuuden lakkauttamisen jälkeen myös Suomesta tapahtunut siirtolaisuus jatkui edelleen massamittaisena,⁵⁴⁵ mikä sinänsä jo asettaa käsityksen kutsuntojen syn-nyttämästä maastapaosta kyseenalaiseen valoon. Kaikesta huolimatta Anton painotti kutsuntojen vält-telyä väliaikaisena muuttoliikkeenä ja poliittisena pakolaisuutena. Nuoret miehet poistuivat maasta välttääkseen valtiollisen tilanteen muuttumisen ja uuden asevelvollisuuslain synnyttämiä uhkakuvia, ja tilanteen rauhoittuessa palasivat nämä ”isänmaalliset” miehet isänmaataan vapauttamaan. Fredrikin oli kuitenkin löytänyt uudessa maassa uusia kiinnostuksen kohteita, eikä kotimaan poliittinen tilanne lukeutunut enää hänen ensisijaisten intressiensä piiriin.

⁵⁴¹ Muistelmat Anton, 129–130.

⁵⁴² Ks. Esim. Parmanen 1939, 365–368.

⁵⁴³ Virtanen 1979, 175–176.

⁵⁴⁴ Katso esim. Parmanen 1937, 717–727.

⁵⁴⁵ Siirtolaisuuden määrästä ks. Esim. Kero 2014, 43.

Siinä missä kirjoittaja noteerasi veljensä omaksuneen uusia aatteita, alkoi hän myös arvostella tapaa, jolla tämä oli hylännyt uskonnollisen maailmankatsomuksen:

On jaloa oppia Marxin, Engelsin y.m. teorioita sekä asettaa elämänsä päämäärä näin opittujen oppinkappalten varaan. Hyljätä isiltä peritty oppi uskoa Jumalaan ja sielun kuolemattomuuteen [...] ⁵⁴⁶

Antonin käsityksissä Fredrikin omaksuma uusi maailmankatsomus taipui ”harhaan johtaneeksi tietoisopiksi”, ja hän esittää ”ennen syvästi isänmaallisen isien uskoa tunnustaneen” veljensä kulkeneen uusien oppiensä kanssa harhateille. ⁵⁴⁷ Viimeisten, vuoden 1923 kirjeiden kopioiden jälkeen kirjoittaja päätti muistelmansa selontekoon Fredrikin matkasta Neuvostoliittoon. Kirjoittajan mukaan ”Bolsevikkien valhe-propakanda” oli kantanut Amerikassa runsaan sadon, ja tuhannet bolsevikkien värväämät ”kunnan työmiehet” siirtyivät nyt Neuvostoliittoon:

Näiden seurana on myös useita Suomalaisia, jotka aikaisemmin menivät pakoon tsaariryssän toimeenpanemia laittomia asevelvollisuus kutsuntoja, jotka silloin olivat isänmaallisen mielialan innoittamia, vanhempiaan ja sisaruksiaan sydämellisesti rakastavia, isiensä uskonnon kuuliaisia palvojia, sekä tsaariryssän sortovallan leppymättömiltä tuntuneita passiivisen vastarinnan miehiä. ⁵⁴⁸

Näiden ”siirrettävien” joukossa oli myös ”Amerikan Suomalainen liikemies Rietu Peltopihko”, jonka kirjoittaja huomioi matkallaan Leningradiin kulkeneen vanhan kotimaansa rannikoiden ohitse. Anton mainitsi veljensä lähettäneen Turun saaristoon ankkuroituneelta laivalta hänelle kirjeen, jossa ytimekkäästi mainitsi olevansa matkalla ”työläisten isänmaahan”. Tästä kirjeestä ei oltu tehty päiväyksillä varustettua kopiota, vaan kirjoittaja yksinkertaisesti huomioi asian muistelmiensa viimeisessä lauseessa. ⁵⁴⁹

Jan Assmannin mukaan tieto menneestä saa muistamisen ominaisuuksia silloin, kun se kytkeytyy ihmisen itseymmärrykseen eli identiteettiin. Vaikka ihmisillä voidaan katsoa olevan myös ns. yksityisiä muistoja, on muistaminen samalla kommunikaation ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tulos, ja tiettyjen ryhmien sekä yhteisöjen piiriin kuulumisen mahdollistaa muistojen rakentamisen. Ihmisen ymmärrys itsestään voi olla kytköksissä lukuisiin perheen, sukupolven, kansakunnan tai vaikkapa uskonnollisen ja poliittisen järjestelmän kaltaisiin yhteisöihin, joiden piirissä jaettu muistaminen suuntautuu ryhmän kokemusmaailman kannalta relevantteihin asioihin. Tässä mielessä muisti on aina paikallista, egosentristä, ja spesifiä ryhmälle sekä sen arvoille. Siinä missä tiedolla ei ole selkeää

⁵⁴⁶ Muistelmat Anton, 130–131.

⁵⁴⁷ Ibid., 131–132.

⁵⁴⁸ Ibid., 151–155.

⁵⁴⁹ Ibid.

muotoa ja sen voi katsoa olevan loppumattoman progressiivista, liittyy muistiin läheisesti unohtaminen. Ainoastaan jättämällä pois sen mikä sijaitsee relevantiksi koetun horisontin tuolla puolen, suorittaa muistaminen identifioitumisen funktiota.⁵⁵⁰

Antonin muistelmat kuvastavat paitsi menneen käsitteellistämistä kirjoittamishetkellä, mutta samalla ne kertovat myös niistä yhteisöistä, joiden piiristä kirjoittaja mennyttä muisti. Kun Anton kirjoitti Fredrikin elämästä ja vaiheista, hän muisteli menneitä tapahtumia ensinnäkin perheyhteisön jäsenenä. Vuosisatojen taitteessa muuttunut valtiollinen tilanne oli tullut perheen elämän alueelle siinä mielessä, että kirjoittaja näki sen johtaneen Fredrikin siirtolaiseksi lähtemiseen. Traagisesti nuoremman veljen maastamuutto jäi pysyväksi, ja tässä mielessä vuoden 1902 tapahtumat olivat osaltaan tulleet hajottamaan myös perheyhteisöä. Uusi asevelvollisuuslaki ja sen mukanaan tuoma uhka ”ryssän väkeen” joutumisesta vaikutti perheen piirissä kahteen vanhempaan veljeen, mutta samalla Anton näki vuosisatojen taitteen poliittisen skisman koko ikäpolven yhteisesti jakamana kokemuksena. 1880-luvun alkupuolella syntynyttä ikäluokkaa uusi asevelvollisuuslaki oli koskettanut henkilökohtaisesti, ja Antonin käsityksissä tämä oli tullut johtamaan laajamittaiseen poliittiseen pakolaisuuteen ikäryhmän piirissä. Samalla tämä kutsuntalakkosukupolvi edusti Antonille kansalliseen tietoisuuteen herännyttä ”isänmaallista” ainesta, joka emämaan harjoittaman sorron ilmaantuessa lähti vastustamaan yhtenäistämispoliittikkaa ja asevelvollisuusasetusta. Sortokautta muistettiin täten myös koko kansakunnan jakamana kohtalon hetkenä, olihan kyseessä ollut Suomen ja sen kansan ”tuhoamiseen” tähdännyt ajanjakso, kuten Anton muistelmiensa alkupuoliskolla oli asian muotoillut.⁵⁵¹

Kansallinen viitekehys näyttää ohjanneen muistamista tiettyjen aiheiden piiriin. Assmannin mukaan yhteistä muistamista jakavia ryhmiä muodostuu ja pysyy yhdessä paitsi yhteen tulemisen, myös erotautumisen kautta.⁵⁵² Yhteisön muodostamisen kannalta yhtä keskeistä kuin se keitä ”me” olemme, on se, keitä emme ole.⁵⁵³ Antonin kuvauksessa Suomen isänmaallisen kansallisen ryhmän vastavoimana ja ulos suljettavana ryhmittymänä esitettiin selkeästi Venäjä. Vuosisadan alussa itänaapuri oli ollut sortava keisarivalta sitä suuriruhtinaskunnassa edustaneine ”nöyräselkineen”, ”santarmien kätyreineen” ja kenraalikuvernööreineen.⁵⁵⁴ Tässä kontekstissa kirjoittaja puhui suuriruhtinaskunnasta juurikin Suomena ja sen kansasta suomalaisina, tehden selkeän pesäeron sitä sortaviin ”ryssiin”. Suomen itsenäistymisen jälkeen Venäjällä nousivat valtaan bolsevikit, jotka eivät olleet kirjoittajan mie-

⁵⁵⁰ Assmann 2008.

⁵⁵¹ Muistelmat Anton, 29–40.

⁵⁵² Assmann 2008, 114.

⁵⁵³ Ks. Esim. Wodak 2008; Giddens 2001, 246–248.

⁵⁵⁴ Muistelmat Anton, 29–40.

lestä juurikaan sen parempia kuin aikaisemmat hallitsijat. Jos vuosisadan alussa ”isänmaalliset suomalaiset” olivat lähteneet Yhdysvaltoihin pakoon Venäjän sortoa, ja olleet ”tsaariryssän sortovallan” leppymättömiä vastustajia, joutuivat he nyt kuitenkin bolsevikkien valheiden uhreiksi. Antonin käsityksissä nämä kerran isänmaalliset ja ”isiensä uskoa” tunnustaneet suomalaiset olivat siirtyneet pois kansallisen ryhmänsä piiristä aluksi fyysisesti, mutta myöhemmin myös aatteellisella tasolla, hyläten ”isiltä perityn uskon Jumalaan” ja vaihtaen sen uuden ajan ”tieteisoppeihin”. Mielipide-erot uskonnon ja työväenaahteen saralla olivat nousseet osaksi Antonin ja Fredrikin keskusteluja jo hiipuvassa kirjeenvaihdossa, ja muistelmissaan Anton näki jopa eräänlaista ironiaa veljensä valinnoissa. Fredrik oli tullut lähteneeksi Suomesta pakoon ”ryssän sortoa”, mutta päätynyt lopulta kuitenkin bolsevikkien uhriksi Pohjois-Amerikassa. Tämän vuoksi hän oli myös jättänyt palaamatta Suomeen, hylännyt perheensä, isänmaansa ja uskontonsa, kadoten lopulta ”idän aasialaiseen mystillisyyteen”. Vuosisadan alun isänmaallinen laillisuustaistelijä oli langennut harhaoppeihin, jotka veivät hänet pois niiden yhteisöjen piiristä, jotka Anton koki tärkeiksi ja merkityksellisiksi.

Markku Mattila on arvioinut 1920- ja 1930-lukujen Suomessa voimistuneen russofobian vaikuttaneen osaltaan siihen, miksi käsitykset kutsuntapakolaisuudesta ovat jääneet elämään jälkipolvien ymmärryksessä niin voimakkaasti. Vuosisadan alun keisarillinen sorto, oma ”punakapina”, bolshevismin pelko sekä tulkinnat vasemmistolaisen liikehdinnän vaarallisuudesta sekoittuivat yhdeksi näkemykseksi siitä, että suomalaisten ongelmien takana oli aina ollut Venäjä. Aikakauden ilmapiirissä lienee olleen hyväksyttävämpää ilmoittaa tai myöhemmin muistella siirtolaisuuden syynä olleen asevelvollisuus ja venäläinen sorto, ei esimerkiksi isänmaan elatuskyvyttömyys tai henkilökohtainen seikkailunhalu. Näistä ensimmäinen olisi tahrannut kuvaa isänmaasta, ja toinen leimannut lähtijän onnenonkijaksi.⁵⁵⁵ Itsessään jo routavuodet olivat herättäneet epätietoisuutta ja pessimistisyyttä venäläistä esivaltaa kohtaan vuosisadan alussa. Etenkin kutsuntalakkojen ja suurlakon aikaan venäläiset virkamiehet, sotilaat ja santarmit saattoivat saada osakseen jopa avoimen vihamielistä kohtelua. Kuitenkin, kuten Outi Karemaa muiden venäjäkuvaa tutkineiden ohella on todennut, muuttuivat suomalaisten käsitykset Venäjästä merkittävämmällä tavalla pessimistisiksi vasta sisällissodan ja itsenäistymisen myötä. Näkemyksen Suomen ja Venäjän välisestä perivihollisuudesta voikin katsoa iskostuneen osaksi yleisiä käsityksiä kunnolla vasta 1920- ja 1930-lukujen aikana.⁵⁵⁶ Maailmansotien välisellä ajalla ”ryssävihasta” tuli suomalaisessa yhteiskunnassa yleinen ajatustapa, ja heille jotka näkivät

⁵⁵⁵ Mattila 2014.

⁵⁵⁶ Katso esim. Karemaa 1998; Immonen 1987; Engman 1992; Klinge 1972.

sisällissodan vasemmistolaisen aineksen aiheuttamana kapinana, merkitsi myös bolsevikkien valtaannousu Venäjällä uhkakuvien kasvua.⁵⁵⁷ Venäjää sekä vasemmistolaista liikehdintää kohtaan suuntautunut epäluulo ilmenee selvästi Antonin muistelmissa, kirjoittajan nähdessä näiden ei-toivottavien tahojen ja aatteiden läheisesti vaikuttaneen myös hänen veljensä elämänkohtaloihin. Sotien välisen ajan asenneilmapiiri oli selvästi iskostunut kirjoittajaan, mutta ongelmia tulkinnalle asettaa silti epä-määriseksi jäävät käsitykset Fredrikin vanhemman veljen elämästä. Tieto siitä, miten esimerkiksi vuoden 1918 tapahtumat tai toinen maailmansota olivat Antonin elämään henkilökohtaisella tasolla vaikuttaneet, tai oliko hän mahdollisesti ollut mukana sotien välisen ajan poliittisessa liikehdinnässä, auttaisi paremmin ymmärtämään kirjoittajaa hänen omasta näkökulmastaan.

Vaikka Antonin tuottama kirjoitus voidaankin selkeästi nähdä muistamisen muotona, on se samanaikaisesti ollut myös kirjoittajan vapaamuotoinen tulkinta menneisyyden tapahtumista. Kyseessä ei ole haastattelujen kautta heräteltyä muistelukerrontaa, eikä tietyn aiheen tiimoilta levitetyn kirjoituskutsun rohkaisemaa kirjoittamista. Muistelmien laatijalla on ollut mahdollisuus päättää kirjoituksensa muoto ja tyyli, sekä valita valita miten veljensä elämästä kertoa, mitä painottaa ja mistä hiljentyä. Anton ei kirjoituksessaan pelkästään muistele hajanaisia yksittäisiä asioita menneisyydestä, vaan pyrkii kohti eheää kerronnallista kokonaisuutta, jossa oletetuille lukijoille tarjoillaan johdonmukainen kehdestä hautaan -tyylinen kuvaus Fredrikin elämästä. Elämäkerrallisena tekstinä Antonin kirjoituksen voi nähdä jäljittelevän tiettyjä 1900-luvun alussa yleistyneitä elämäkertakerronnan malleja. Kirjoittajan tapa kertoa maailmalle kadonneen veljensä elämäntarina Suomessa käynnissä olleen poliittisen kuohunnan kautta istuu etenkin *elämä ja aika* -elämäkertatyypin. Tälle ominaista on päähenkilön liittäminen laajempaan aikakauden kontekstiin, yksilön ja yhteiskunnan välisen dynaamisen suhteen toimiessa kerronnan kantavana rakenteena.⁵⁵⁸ Kuvauksessaan Anton aktiivisesti rakensi tapahtuneiden asioiden välille syy-seuraussuhteita, ja löysi veljensä elämää ja valintoja ohjailleet tekijät aikakauden poliittisista sekä aatteellisista virtauksista. Possingin mukaan tällaisia lineaarisia konventioita noudatteleva elämäkertakerronnan tyyli päättyy helposti jonkinasteisen determinismin väritymäksi: tapahtui niin kuin tapahtui, koska niin tapahtui.⁵⁵⁹ Antonin tapa painottaa venäläistämiskauden merkitystä veljensä maastamuuton lähtölaukauksena, sekä esittää vasemmistolaiseen liikehdintään mukaan lähteminen kohtalokkaana harha-askeleena, kielii kirjoittajan pyrkimyksestä esittää ihmis-

⁵⁵⁷ Ks. Esim. Silvennoinen et al. 2016, 117–118.

⁵⁵⁸ Possing 2014, 65–67.

⁵⁵⁹ Ibid., 69.

elämä ja siinä tapahtuneet asiat selkeänä ja loogisena tapahtumaketjuna. Tällaisessa kerronnan raamissa myös kutsuntapakolaisuuden kaltaiselle ilmiölle näytetään annetun suurempaa merkitystä, kuin mitä sillä lähtöjään voi katsoa olleen.

Kirjeiden kautta rakentuva käsitys asevelvollisuuslain vaikutuksista Fredrikin elämään ei toki ole täysin kuvaan istumaton Antonin muistelmissaan esittämien tulkintojen rinnalla. Vuonna 1902 Suomesta lähtenyt mies omasi kirjoitustensa perustella hyvin pessimistisen suhtautumisen keisarivaltaa ja asevelvollisuutta kohtaan, mitä Anton vuosikymmeniä myöhemmin muisti juuri ”isänmaallisena” laillisuustaiteluasenteena. Kirjeisiin päätyneet huomiot maastamuuton tavasta vapauttaa kirjoittaja keisarikunnan lainsäädännön alaisuudesta, sekä vastaavasti kutsuntojen lähestyessä ilmaantunut pohdinta mahdollisesta paluumuutosta kertovat uuden asevelvollisuuslain asettaneen omalaisiaan reunaehtoja Fredrikin siirtolaisuudelle. Veljesten erotessa toisistaan vuonna 1902 oli Anton ollut 21-vuotias ja Fredrik 19-vuotias. Kun Fredrik lähti maasta, eivät miehet toisiaan enää koskaan kasvotusten tavanneet. Suomeen jäänyt veli ja laajemmalti koko perhe saattoivat tietää siirtolaisestaan vain sen, mitä tämä katsoi tarpeelliseksi kirjeissä itsestään ja elämästään kertoa. Merten taa lähtenyt henkilö jäi elämään Suomeen jääneiden omaisten mielissä muistikuvina siitä, millainen tämä oli ennen lähtöään ollut. Toisaalta Pohjois-Amerikasta saapuneet kirjeet rakensivat käsityksiä siitä, mitä veljen elämään oli kuulunut lähdön jälkeen, ja miten tämä oli vuosien kuluessa alkanut muuttua. Kun Anton on lähtenyt kirjoittamaan muistelmiaan vuosikymmeniä, ehkä jopa puolta vuosisataa myöhemmin, ovat kirjeet toimineetkin keskeisenä rakennusaineena syntyvälle kertomukselle. Kirjoittajan omat muistikuvat veljestään nivoutuivat yhteen kirjeisiin taltioituneen tiedon kanssa, ja kun näistä henkilökohtaisemmista kokemuksista kirjoitettiin myöhemmin, löytyi kerrontaa kannatteleva raami tietyn yhteisön laajemmalti jakamista sortokausitulkinnoista.

6. Päätelmät

Fredrik ja Anton Tuomisen jälkeensä jättämä kirjallinen aineisto yhdessä sitä tukevien lähteiden kanssa rakentaa uudenlaista näkökulmaa ensimmäisen venäläistämiskauden aikaisen kutsuntapakolaisuusilmiön ymmärtämiseen. Vuoden 1902 myötä voimaan tulleet asevelvollisuuslain muutokset ja sitä seuranneet sotaväen osastojen lakkautukset pienensivät riskiä asepalvelukseen joutumisesta merkittäväällä tavalla. Hyvin vähäiseksi jäänyt vakinaiseen väkeen astuvien joukko suoritti palveluksensa edelleen Suomen suuriruhtinaskunnan rajojen sisällä, eivätkä huhupuheissa heilahdelleet uhkakuvat ”ryssän väkeen” joutumisesta koskaan konkretisoituneet. Olen samaa mieltä Markku Mattilan kanssa

siitä, ettei uuden asevelvollisuuslain voi katsoa muodostaneen aikalaisille merkittäviä uhkakuvia.⁵⁶⁰ Tässä mielessä näkemys uuden asevelvollisuuslain synnyttämästä maastapaosta päättyy myös hyvin kyseenalaiseen valoon. Ilmiötä Pohjanmaan massasiirtolaisuuden alueiden kohdalla tarkastelleet Risto Vilmusenaho sekä Anna-Leena Toivonen ovat huomioineet kutsuntapakolaisuuden ympäriltä käydyn keskustelun kiihtyneen vuosisatojen taitteessa, ja tilastollisen aineiston pohjalta todentaneet, miten kutsuntaikäisten maastamuutto kohosi huomattavasti uuden asevelvollisuuden kannalta kriittisinä vuosina.⁵⁶¹ Oletetun kutsuntapakolaisuuden ja elintasosiirtolaisuuden erottaminen toisistaan on ollut kuitenkin vaikeaa tai mahdotonta,⁵⁶² minkä myös Reino Kero on noteerannut.⁵⁶³ Tilastojen ja julkisen keskustelun taakse on jäänyt joukko yksilöitä, joiden kokemusmaailmaan on lähdeaineistojen puuttuessa ollut vaikea päästä käsiksi. Tuottamansa kirjallisen aineiston kanssa Fredrik Tuominen nousee esille hyvin poikkeuksellisenä kurkistusaukkona 1900-luvun alun siirtolaisuuden ja venäläistämiskauden väliseen suhteeseen.

Kuten Pekka Rantanen ja Petri Ruuska ovat huomioineet, levisi sortokausiajan suuriruhtinaskunnassa käsitys sorretusta kansasta, jonka alisteisessa suhteessaan tuli kieltäytyä alistajan ajamilta yhtenäistämistoimilta.⁵⁶⁴ Mattilan mukaan uutta asevelvollisuutta vastustettiin juuri sen vuoksi, että siitä oli tullut näkyvä venäläistämisen muoto, ei siksi että se olisi merkittävällä tavalla uhannut aikakauden asevelvollisia.⁵⁶⁵ Näkökantoiheen Fredrik istuu hyvin tämän tulkinnan piiriin. Tuomisten kotipitäjän Pieksämäen vähäinen maastamuutto alkoi kasvaa 1900-luvun alussa muun suuriruhtinaskunnan tahdissa, mutta pieneksi jäänyt kutsuntaikäisten siirtolaisuus ei puolla näkemystä lakimuutoksen aiheuttamasta maastapaosta alueella. Pitäjän siirtolaisten joukossa Fredrik olikin poikkeuksellinen tapaus. Kirjeaineisto kertoo kirjoittajan omaksuneen suomalaisen eliitin liikkeelle laittamia tulkintoja venäjänpolitiikan vaarallisuudesta, sekä uuden asevelvollisuuslain tavasta viedä asevelvolliset Venäjän armeijan riveihin. Uuden asevelvollisuuslain ja sitä seuranneiden kutsuntalakkojen myötä valtiollisen tilanteen muutos tuli Fredrikin ja hänen vanhemman veljensä elämänalueelle henkilökohtaisella tasolla, eikä kirjoittaja pitänyt vakinaiseen väkeen joutumista hyväksyttävänä vaihtoehtona. Kiista suuriruhtinaskunnan ja emämaan välillä miellettiin myös kansallisen tason kysymykseksi. Fredrik puhui yhtenäistämistoimista keisarikunnan Suomea kohtaan vääryydellä harjoittamana valloituspolitiikkana, ja kirjeenvaihdon kenttä muodosti alueen, jossa kirjoittaja saattoi osallistua aikakauden poliittiseen keskusteluun esittämällä kriittisiä näkökantojaan emämaan toimista. Vallitsevassa ilmapiiirissä

⁵⁶⁰ Mattila 2014.

⁵⁶¹ Toivonen 1963, 125-131; Vilmusenaho 2001, 244-255.

⁵⁶² Ibid.

⁵⁶³ Kero 1997, 50-51.

⁵⁶⁴ Rantanen & Ruuska 2009, 37-40, 42-43.

⁵⁶⁵ Mattila 2014.

myös kasvavaan maastamuuttoon liitettiin herkemmin kutsuntapakolaisuuden piirteitä, ja aikakauden siirtolaisuus saatettiin nähdä maalailevasti jopa sorretun kansan maastapakona.

Kero ja Mattila ovat arvioineet kutsuntapakolaisuuden olleen ensisijaisesti aikakauden aatteellisesta ilmapiiristä kummunnut myytti tai siirtolaisuuden tarkastelulle ylimääräistä hohtoa antanut tarina, kuin maastamuuton todellinen aiheuttaja.⁵⁶⁶ Kuten Fredrikin tapaus osoittaa, saattoi uusi asevelvollisuuslaki kietoutua aikakauden maastamuuttajien elämään kuitenkin myös konkreettisemmalla tavalla. Toivosen, Vilmusenahon ja Onnelan mukaan ei 1800-luvun lopun vanhan väen asevelvollisuutta oltu otettu avosylin vastaan,⁵⁶⁷ ja helmikuun manifestin myötä muuttunut valtiollinen tilanne edelleen lisäsi asepalvelusta kohtaan tunnettua antipatiaa.⁵⁶⁸ Vuosisatojen taitteessa nousuun kääntynyt siirtolaisuus tarjosi Fredrikin kaltaisille nuorukaisille ennen kaikkea mittavia taloudellisia mahdollisuuksia. Jos kutsuntaikä oli lähestymässä, mahdollisti maastamuutto samalla uhkakuvissa heilahdelleen asepalveluksen välttelemisen. Maastamuutto vei yksilön väliaikaisesti keisarikunnan lainsäädännön ulottumattomiin, ja Yhdysvaltojen kansalaisuuden saavuttamisen saatettiin toivoa suojelevan paluumuuttajaa lähtömaahan jääneiltä velvoitteilta. Kutsunnoista poisjääneille määrätty rangaistukset koskettivat kuitenkin myös maasta lähteneitä, ja rautatieläistaustaista Fredrikiä uhannut valtiollisen viran menettäminen lomittui myös tämän tekemiin pohdintoihin paluumuutosta. Lähtömaahan jäänyt poliittinen skisma tunki muutenkin maastamuuttajien tietoisuuteen Yhdysvalloissa, sillä sortokauden tapahtumat olivat aktiivisen seurannan alla myös amerikansuomalaisessa maailmassa. Asevelvollisuusasian ohella huomiota herättivät Suomen valtiolliset olosuhteet, emämaassa vallinnut vallankumouksellinen liikehdintä, sekä Venäjän-Japanin sota. Kerrontansa puolesta fragmentaarisen kirjeaineiston pohjalta on vaikea tehdä tulkintoja kirjoittajan perimmäisistä maastamuutostyistä. Toistuvat viittaukset asevelvollisuusasiaan ja venäläistämiskauteen kertovat aiheilla olleen kirjoittajalle sekä vastaanottajalle kuitenkin merkitystä, ja aikakauden poliittinen liikehdintä selvästi lomittui osaksi Fredrikin maastamuuttokokemusta.

Venäläistämiskauden ympäriltä käyty keskustelu oli kuitenkin vain pieni osa Fredrikin kirjeitä, joita dominoi moninainen kerronta paikallisyhteisön elämästä, työnteosta, sekä perhesuhteiden ylläpidosta. Yhdysvalloissa kirjoittajan arkea leimasivat pitkät työpäivät, joiden ohessa aikaa vietettiin järjestöjen ja seurojen sekä paikallisten suomalaisyhteisöjen muodostamissa sosiaalisissa verkostoissa. Ensimmäisinä maastamuuttoa seuranneina vuosina suhteiden jatkuvuuden varmistaminen Suomeen jääneen perheyhteisön kanssa oli myös keskeistä. Vaikka venäläistämiskauden ympärillä vellonut

⁵⁶⁶ Kero 1997, 50–51; Mattila 2014.

⁵⁶⁷ Vilmusenaho 2001, 224–243; Toivonen 1963, 122–124; Onnela 1975, 94–107.

⁵⁶⁸ Vilmusenaho 2001, 224–243; Toivonen 1963, 122–124.

keskustelu sekä lähtömaahan jäänyt asevelvollisuus selvästi puhuttelivat kirjoittajaa, täytyy silti kysyä, miten suuri merkitys näillä asioilla oli jokapäiväisen elämän kannalta oikeastaan ollut? Asevelvollisuuden lakkauttaminen noteerattiin kirjeissä vain ohimennen, eikä se näytä millään tavalla sine-töineen kirjoittajan alati vaihtelevia paluumuuttosuunnitelmia. Suurlakon jäädyttäessä venäläistämistoimet lakkasi poliittisista aiheista kirjoittaminen hetkeksi kokonaan. Lähdettyään maasta jäi suuriruhtinaskunnan poliittinen kuohunta taakse, ja vaikka tilanteen kehittymistä saattoi lehtien kirjoittelun, kuulopuheen ja kirjeiden välityksellä seurata, ei se suoranaisesti Fredrikiä enää koskettanut. Kun ajallinen etäisyys lähdön hetkeen kasvoi ja kirjoittajan elämä alkoi yhä voimakkaammin olla kiinni paikallisyhteisöissä ja suhdeverkostoissa Yhdysvalloissa, alkoivat myös kotimaan asiat ja perhesuhteet jäädä toissijaisiksi, mihin hiipuva kirjeenvaihto myös vihjaa. Tässä mielessä venäläistämiskaudesta ja siihen osaltaan liittyneestä kutsuntojen välttelystä voi katsoa muotoutuneen maastamuuton alkutaipaleeseen liittynyt ilmiö, joka ajan kuluessa jäi menneisyyteen. Kirjoittajan kiinnostus poliittisia asioita kohtaan kuitenkin jatkoi elämäänsä, ja manifestoitui sittemmin työväenliikkeen toimintaan mukaan lähtemisenä.

Vaikka kutsuntapakolaisuudessa ei voi katsoa olleen kyse pelkästä myytistä, saatettiin venäläistämiskauden ja uuden asevelvollisuuslain vaikutusta vuosisadan alun siirtolaisuuteen painottaa kuitenkin varsin korostuneesti myöhemmässä muistamisessa. Anton Tuomisen käsityksiin vuosisadan alun tapahtumat olivat jääneet selvästi käänteentekevinä. Kirjoittajalle venäläistämiskausi oli merkinnyt systemaattista tuhoamispoliittikkaa, jonka pyrkimyksenä oli Suomen ja sen kansan hävittäminen. Sortavaa keisarivaltaa vastustamaan aktivoitui nuori ”isänmaallinen” ikäpolvi, ja kirjoittajan kuvauksessa myös aikakauden siirtolaisuudesta muotoutui isänmaallinen muuttoliike. Vaikka Yhdysvaltoihin suunnattiin myös parempia taloudellisia mahdollisuuksia etsimään, painotti kirjoittaja nuorten miesten siirtolaisuuden olleen kiivaan sorron alla tapahtunutta massamittaista kutsuntapakolaisuutta. Muuttunut valtiollinen tilanne oli koskettanut Antonia ja tämän nuorempaa veljeä henkilökohtaisella tasolla uuden asevelvollisuuslain vuoksi, ja Fredrikin pysyväksi jääneen maastamuuton liikkeelle saattaneena voimana kirjoittaja näki aikakauden poliittisen kuohunnan ja Venäjän harjoittaman sorron.

Anton ei ollut yksin sortokausitulkintoineen. Maailmansotien välisenä aikana historiaa kirjoittanut kutsuntalakko -ja aktivistisukupolvi painotti venäläistämiskauden luomaa merkittävää uhkaa suuriruhtinaskunnalle, mitä käsitykset Suomen ja Venäjän välisestä perivihollisuudesta edelleen vahvistivat. Osana tätä laillisuustaistelun historiakuvaksikin luonnehdittua tulkintaa myös vuosisadan alun maastamuutto nähtiin herkästi juuri venäläisen sorron aiheuttamana maastapakona, vaikka tosiasial-

lisesti tarkasteltuna siirtolaisuuden keskeiset aiheuttajat olivat muualla. Mattila on esittänyt, että vuosisadan alun sekä sotien välisen ajan ilmapiiri olisikin merkittävällä tavalla vaikuttanut kutsuntapakolaisuuskäsitysten vakiintumiseen ja säilymiseen.⁵⁶⁹ Näkemys ei ole täysin kuvaan istumaton Antonin muistelmien kohdalla. Vuosisadan alussa päätään nostanut poliittinen liikehdintä kutsuntalakkoineen oli jäänyt Antonin käsityksiin perheen piiriin tunkeneena sekä ikäpolvea ravistelleena kokemuksena. Kun kirjoittaja vapaamuotoisessa kertomuksessaan lähti muistelemaan vuosisadan alun tapahtumia, löytyi kerrontaa kannatteleva raami aikakauden poliittisesta kuohunnasta sekä Suomen kamppailusta emämaansa sortoa vastaan. Tässä asetelmassa kirjoittaja oli halukas näkemään aikakauden suurten tapahtumien merkittävällä tavalla vaikuttaneen veljensä elämänkohtaloihin ja päätöksiin, korostaen etenkin kutsuntapakolaisuuden selkeää osuutta veljensä maastamuuton taustavaikuttimena.

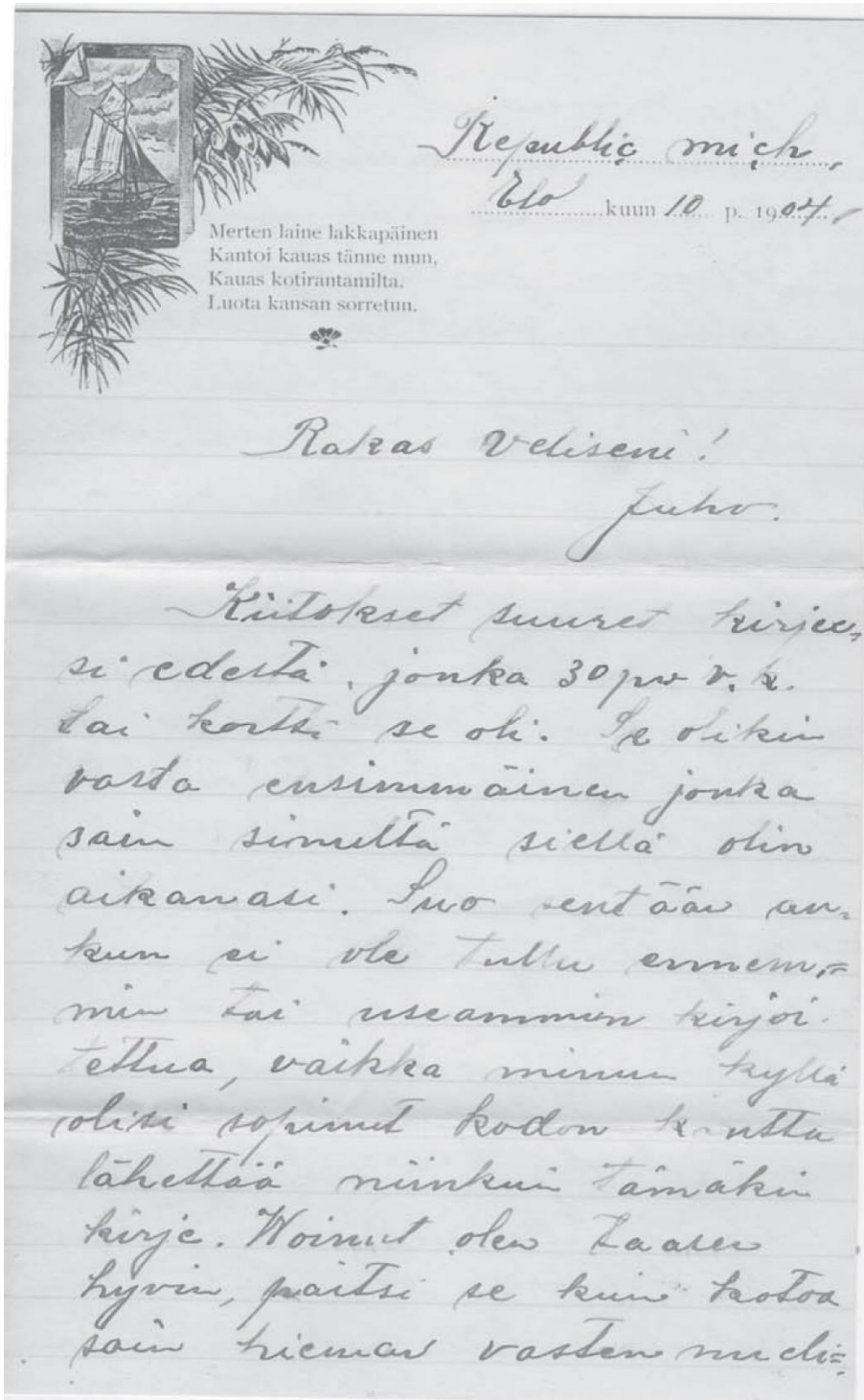
Kuten Fredrik Tuomisen tapaus osoittaa, voi siirtolaisten kirjeaineisto tarjota hyvin hedelmälliset lähtökohdat maastamuuton ja siihen liittyneiden ilmiöiden tarkastelemiselle. Itsessään kirjeet voivat kertoa kirjoittajan suhdeverkostoista, hänen arjestaan, elinympäristöstään sekä henkilökohtaisemmista näkökannoistaan. Samalla aineiston voi mieltää myös metodiseksi apuvälineeksi. Kirjeissä esiintyvät lukuisat viittaukset ihmisiin, paikkakuntiin, seuroihin ja järjestöihin, sekä tapahtumiin ja ilmiöihin mahdollistavat tutkimuksen kohteena olevasta henkilöstä ja hänen elinympäristöstään kertovien täydentävien lähteiden jäljittämisen. Lukuisten eri lähteiden ristiin lukemisen kautta tulee mahdolliseksi rakentaa huomattavasti kokonaisvaltaisempaa kuvaa tutkimuksen kohteena olevasta henkilöstä ja hänen elämästään, kuin mihin pelkkä kirjeaineisto yksin taipuisi. Kirjeaineiston päälle rakentuvan, monilähteisen mikrohistoriallisen tutkimusotteen kautta tavallisten siirtolaisten elämää ja niihin lomittuneita ilmiöitä on mahdollista konstruoida ja hahmotella hyvin yksityiskohtaisesti. Lähestymistapa tarjoaisi mielenkiintoisia mahdollisuuksia tarkastella esimerkiksi amerikansuomalaisen työväenliikkeen alkuvaiheita yksilöiden ja paikallisyhteisöjen tasolla.

⁵⁶⁹ Mattila 2014.

7. Liitteet

Liite 1.

Esimerkki kirjelehddestä. Kirjeet Juho 10.8.1904.

Liite 2.

Republicin suomalainen soittokunta. Republic Historical Society -kokoelmista. Republic, Michigan.

Republicin suomalainen soittokunta, valokuva otettu vuosien 1904–1906 välisenä aikana. Muuhun säätyneeseen valokuva-aineistoon pohjaten voidaan suurella varmuudella esittää, että oikeassa alakulmassa baritonitorvensa kanssa poseeraava henkilö on Fredrik Tuominen. Takarivissä toinen vasemmalta on Yhdysvaltoihin vuonna 1896 siirtynyt Jacob Koskela. Neljäs vasemmalta on Axel Anttila, joka saapui Yhdysvaltoihin 1884. Muut henkilöt jäävät tuntemattomiksi.

Liite 3.

Mass City, sosialistien haali. Lukkarilan perhearkistosta. Mass City, Michigan.

Sosialistien haali, Mass City. Kuva otettu vuosien 1907–1912 välisenä aikana. Henkilöt vasemmalta oikealle: Korpi, Richard Ruotsalainen, Nestor Aho, Nestor Hautamäki, William Siren, Mike Vainionpaa, John Vesanen, Fred Tuominen, Charles Maki, Casper Moilanen, Alex Laitala, Alfred Laitala, Victor Toija, Gust Ark, Gust Knuutila, Jack Vainionpaa.

8. Lähdeluettelo

I. Painamattomat lähteet

Ancestry.com sukutietopalvelu

[<http://home.ancestry.com/>]

Väestölaskennat, matkustajaluettelot, konsulaatin asiakirjat, aviotodistukset, kuolintodistukset, draft registration -kortit.

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto

[<http://digi.narc.fi/digi/>]

Mikkelin läänin henkikirjat 1895–1910, Turun ja Porin läänin henkikirjat 1885.

Suuri adressi, Mikkelin lääni.

Finnish American Heritage Center (FAHC), Hancock, Michigan

Raittiusseura Onnen Aika pöytäkirjat 1903.

SKRW Onnen Aika H40/3.

Republicin luterilaisen kirkon asiakirjat 1903-1906.

Republic Michigan Lutheran Church Records a-93a, a-93b.

Linda Mahlbergin leikekirja.

T-8 Linda Mahlberg.

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Kutsuntatoimiston pöytäkirjat, kirjeenvaihto, kutsuntaluettelot ja papiston luettelot 1899-1905.

Mikkelin läänin kutsuntapiirin arkisto.

Muistelmia sortovuosilta.

Sortokausien kutsuntalakkolaisten toimikunnan arkisto.

Kangaspuro et al. 2006–2009: Missing in Karelia projekti ja sen pohjalta koottu tietokanta. Tutkimusprojektin jäsenenä Markku Kangaspuro, Aleksanteri-instituutti, University of Helsinki, Finland; Irina Takala, Petrozavodsk State University, Russia; Varpu Lindström, York University, Toronto, Canada. Missing in Karelia -tietokanta saatavilla arkistolaitoksen kotisivujen kautta.

[<http://www.arkisto.fi/palvelut/sukututkijoille>] Luettu: 10.3.2017.

Lukkarila perhearkisto. Mass City, Michigan.

Valokuvat ja kirjeet Mass City/Greenland.

Republic Historical Society -kokoelmat. Republic, Michigan.

Valokuvat Republic.

Tuomisen perikunta

Anton Tuomisen muistelmät ja kirjeet veljeltään Fredrikiltä Yhdysvalloista vuosilta 1902-1923. Kirjoittajan hallussa. Aineisto Tuomisen perikunnan kokoelmista.

Turun siirtolaisuusinstituutti (TS), Turku

Fredrik Tuomisen vuosina 1903-1907 veljelleen Juholle lähettämät kirjeet. 020/1985, Tuominen, Fredrik.

[<http://www.migrationinstitute.fi/emreg/login.asp>]
Siirtolaisuusinstituutin siirtolaisrekisteri.

Turun yliopiston yleisen historian laitos

Siirtolaisuushistorian kokoelma, kirjekokoelmat.
Siirtolaiskirjeet Satakunta, MER:XXVIII, Lanberg.

II. Painetut lähteet

Aho 1900: Aho, Juhani: *Katajainen kansani. Toinen sarja*. Werner Söderström, Porvoo 1900.

Bobrikoff 1905: Bobrikoff, Nikolai Ivanovitsh: *Kenraalikuvernööri Bobrikoff'in kertomus Suomen hallinnosta Syyskuusta 1898 Syyskuuhun 1902*. Varias, Tukholma 1905.

Dillingham vol. 16 1911: *Reports of the Immigration Commission. Volume 16. Immigrants in Industries*. Government Printing Office, Washington 1911.

Engelberg 1944: Engelberg, Rafael: *Suomi ja amerikansuomalaiset. Keskinäinen yhteys ja sen rakentaminen*. Suomi-Seura, Helsinki 1944.

Ignatius 1927: Ignatius, Hannes: *Sortovuosista itsenäisyyteen*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1927.

Jaakkola 1940: Jaakkola, Jalmari: *Suomen historian ääriviivat*. WSOY, Porvoo 1940.

Jaakkola 1941: Jaakkola, Jalmari: *Suomen idänkysymys*. WSOY, Porvoo 1941.

Juva 1937: Juva, Einar W.: *Suomen kansan aikakirjat 9, 1899–1917. Suomalaisen historiallisen kirjallisuuden pohjalta esittänyt Einar W. Juva*. Otava, Helsinki 1937.

Järnefelt-Rauanheimo 1899: Järnefelt-Rauanheimo, Akseli: *Amerikkaan*. Otava, Kuopio 1899.

Jääskeläinen 1908: Jääskeläinen, Kaapro: *Iloisi juttuja IV. "Amerikan matkalta"*. Vihtori Kosonen, Helsinki 1908.

Karimo 1932: Karimo, Aarno, *Kumpujen yöstä*. WSOY, Porvoo 1932.

Kianto 1911: Kianto, Ilmari: *Nälkämaan laulu*. 1911.

Koivisto et al. 1986: Koivisto, Pamela & Holmstrom, Eileen & Lukkarila, Elma & Kaspala, Jennie & Lescenius, Sylvia & Haney, Rachel & Laakko, Vera & Toivane, May & MacFarlane, Richard & MacFarlane, Ruth & Kaurala, Marin & Antilla, Stacy & Niemi, Rhonda: *Around the Bluff and Through the Years. An Informal History of Greenland Township*. The Ralph W. Secord Press of the Mid-Peninsula Library Cooperative, Iron Mountain, MI 1986.

Komiteanmietintö 1906:11. *Rautatiehallitukselle rautatieläisten palkkakomitealta*. 1905, Helsinki.

Kosola 1935: Kosola, Vihtori: *Viimeistä piirtoa myöten. Muistelmia elämäni varrelta*. Lapuan kirjapaino, Lapua 1935.

Lehtonen 1899: Lehtonen, Kaarle: *Kansani käteen ja sydämmeen. Nykyisten olojen johdosta*. Urjalan ”Rauha” -yhdistys, Tampere 1899.

Niemi 1961: Niemi, Leslie E.: *A Brief History of Bethany Lutheran Church, Republic, Michigan*. Teoksessa: *75th Anniversary. August 13, 1886-1961. Bethany Lutheran Church. Republic, Michigan*. Republic, 1961.

Parmanen 1936: Parmanen, Eino I.: *Taistelujen Kirja I. Routakauden puhkeaminen ja sen ensimmäiset vuodet*. Porvoo 1936.

Parmanen 1937: Parmanen, Eino I.: *Taistelujen Kirja II. Sorron kiristyminen. Aika Bobrikovin kuolemaan saakka*. Porvoo 1937.

Parmanen 1939: Parmanen, Eino I.: *Taistelujen kirja osa III: Taistelun ja jännityksen aikaa. Rajuilma yltymässä myrskyksi*. Porvoo 1939.

Parmanen 1941: Parmanen, Eino I.: *Taistelujen kirja osa IV: Suurlakko ja sitä seurannut aika*. Porvoo 1941.

Peltonen 1900: Peltonen, Vihtori: *Amerikkaan siirtymisestä*. Werner Söderström, Porvoo 1900.

Suolahti 1936: Suolahti, Gunnar: *Suomen kulttuurihistoria IV*. K.J. Gummerus osakeyhtiö, Jyväskylä 1936.

Tokoi 1959: Tokoi, Oskari: *Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi*. Tammi, Helsinki 1959.

The Western Historical Company 1883: *History of the Upper Peninsula of Michigan, containing a full account of its early settlement; its growth, development and resources; an extended description of its iron and copper mines*. The Western Historical Company, Chicago 1883.

Valtiopäivät 1899. Liite asiakirjoihin ylimääräisiltä valtiopäiviltä Helsingissä. V. 1899 Helsingin sentraalikirjapaino, Helsinki 1900.

Wargelin 1924: Wargelin, John: *The Americanization of the Finns*. Finnish Lutheran Book Concern, Hancock (Mich.) 1924.

Wargelin 1974: Wargelin, Raymond: *As I Saw It. Memoirs of Raymond W. Wargelin*. Julkaisemattomien muistelmien käsikirjoitus. Kirjoitettu 1974, luovutettu Finnish American Historical archives - kokoelmiin 1975.

Zilliacus 1920: Zilliacus, Konni: *Sortovuosilta. Poliittisia muistelmia*. WSOY, Porvoo 1920.

Öhquist 1922: Öhquist, Johannes: *Leijonalippu: Suomen kansan nousu vapauteen*. Otava, Helsinki 1922.

III. Sanomalehdet

Amerikan Suometar 1903–1905.

Mikkeli 1899–1902.

Mikkelin sanomat 1900–1902.

Negaunee Iron Herald 1904-1906.

Suur-Savo 1899–1902.

Uusi Aura 1899-1907.

Vapaita lehtisiä 1899–1902.

Vapaita sanoja 1901.

Vapaus 1921–1930.

Evening Star 17.6.1904, New York Tribune 26.6.1904, St. Louis Republic 13.9.1903, Tacoma Tribune 23.1.1904, The Minneapolis Journal 30.10.1903, Willmar Tribune 22.6.1903.

IV. Aikakausjulkaisut

Harlow's Wooden Man journal, volume 31, summer 1995. Marquette County Historical Society.

V. Tutkimuskirjallisuus

Alanen 2014: Alanen, Arnold: *Finnish Settlements in the United States: "Nesting Places" and Finntowns*. Teoksessa Virtanen, Keijo (toim.): *Finns in the United States. The History of Settlement, Dissent and Integration*. Michigan State University Press, East Lansing 2014.

Alapuro 2001 (1994): Alapuro, Risto: *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Kolmas painos, Tammi, Helsinki 2001 (alkuperäinen painos 1994.)

Anttila et al. 2009: Anttila, Anu-Hanna et al.: *Kuriton Kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino 2009.

- Attebery 2007: Attebery, Jennifer E.: *Up in the Rocky Mountains: Writing the Swedish Immigrant Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2007.
- Blegen 1955: Blegen, Theodore C.: *Land of Their Choice: The Immigrants Write Home*. University of Minnesota Press, Minneapolis-St. Paul, MN 1955.
- Clerc 2010: Clerc, Louis: *Suomalaiset verkostot ulkomailla sortovuosien aikana*. Teoksessa Railo, Erkkä & Laamanen, Ville (toim.): *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Edita, Helsinki 2010.
- Corbin 2001: Corbin, Alain: *The Life of an Unknown*. Columbia university press, New York 2001.
- DeHaan 1998: DeHaan, Kathleen A.: *He Looks Like a Yankee in His New Suit. Immigrant Rhetoric: Dutch Immigrant Letters as Forums for Shifting Immigrant Identities*. Northwestern University, 1998.
- Derks 2001: Derks, Scott: *Working Americans 1880–1999. Volume II: The Middle Class*. Grey House Publishing 2001.
- Eiranen 2012: Eiranen, Reetta: *Ihanteen varjossa. Jeanette Snellman ja filosofin vaatimukset*. Tampereen yliopisto, Tampere 2012.
- Eiranen 2015: Eiranen, Reetta: *The Narrative Self: Letters and Experience in Historical Research*. Teoksessa Koehler, Karin & McDonal-Miranda, Kathryn (toim.): *Private and Public Voices: An Interdisciplinary Approach to Letters and Letter Writing*. Inter-Disciplinary Press, 2015.
- Elliot et al. 2006: Elliot, Bruce S. & Gerber, David A. & Sinke, Suzanne M. (toim.), *Letters across Borders: The Epistolary Practices of International Migrants*. Palgrave Macmillan, New York 2006.
- Elomaa 2001: Elomaa, Anna: *Mikrohistoria johtolankojen jäljillä*. Teoksessa Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit (toim.): *Kulttuurihistoria – Johdatus tutkimukseen*. SKS, Helsinki 2001.
- Engman 1992: Engman, Max: *Kaksoiskotka ja leijona. Nikolai Valapaton muisto ja muita kirjoituksia*. VAPK-kustannus, Helsinki 1992.
- Engman 2005: Engman, Max: *Suureen Itään. Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2005.
- Engman 2009: Engman, Max: *Pitkät jäähyväiset: Suomi Ruotsin ja Venäjän välissä vuoden 1809 jälkeen*. WSOY, Helsinki 2009.
- Fentress & Wickham 1992: Fentress, James & Wickham, Chris: *Social Memory*. Blackwell, Oxford 1992.
- Gerber 2000: Gerber, David A., *Epistolary Ethics: Personal Correspondence and the Culture of Emigration in the Nineteenth Century*. Journal of American Ethnic History, vol. 19, No. 4, (Summer 2000), pp. 3–23. University of Illinois Press, 2000.
- Giddens 2001: Giddens, Anthony: *Sociology*. Polity Press, Cambridge 2001.
- Gerber 2006: Gerber, David A., *Authors of Their Lives: The Personal Correspondence of British Immigrants to North America in the Nineteenth Century*. New York University Press, 2006.

- Ginzburg 2007 (1976): Ginzburg, Carlo: *Juusto ja madot. 1500-luvun myllärin maailmankuva*. Gaudemus, Helsinki 2001 (alkuperäinen painos 1976).
- Haaparanta & Oesch 2002: Haaparanta, Leila & Oesch, Erna: *Kokemus*. Tampere University Press 2002.
- Hakasalo et al. 2014: Hakasalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.): *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS, Helsinki 2014.
- Heikkinen 1983: Heikkinen, Sakari: *Palkat, toimeentulo ja sosiaalinen rakenne Suomessa 1850-1913: tulot Suomessa 1850-1913: valtion yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tutkimushanke vuosina 1980-1983: loppuraportti*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1983.
- Helsti et al. 2006: Helsti, Hilkka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara: *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. SKS, Helsinki 2006.
- Hobsbawm 1985: Hobsbawm, Eric: *History from Below. Some Reflections*. Teoksessa Karntz, Frederick (toim.): *History from Below*. Basic Blackwell, Oxford 1985.
- Hobsbawm 1987: Hobsbawm, Eric: *The Age of Empire*. Vintage books, New York 1897.
- Hoglund 1984: Hoglund, Arthur W.: *Paradise rebuilt: Finnish immigrants and their America, 1880–1920*. University Microfilms International, Ann Arbor, Michigan, 1984 (1957).
- Holmio 2001: Holmio, Armas: *History of the Finns in Michigan*. Wayne State University Press, Detroit, Michigan 2001 (1967).
- Huhtanen 1978: Huhtanen, Taina: *Ypäjän historia*. Ypäjän kunta ja Ypäjän seurakunta 1978.
- Immonen 1987: Immonen, Kari: *Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918-39*. Otava, Helsinki 1987.
- Jussila et al. 1996: Jussila, Osmo & Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809–1999*. WSOY, Helsinki 1996.
- Jussila 2004: Jussila, Osmo: *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917*. WSOY, Helsinki 2004.
- Jussila 2007: Jussila, Osmo: *Suomen historian suuret myytit*. WSOY, Helsinki 2007.
- Kamphoefner et al. 1991: Kamphoefner, Walter D & Helbich, Wolfgang & Sommer, Ulrike (toim.): *News from the Land of Freedom: German Immigrants Write Home*. Cornell University Press, Ithaca, NY 1991.
- Karemaa 1998: Karemaa, Outi: *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä: venäläisviha Suomessa 1917-1923*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1998.
- Kauranen 2013: Kauranen, Kaisa: *Mitä ja miksi kansa kirjoitti?* Teoksessa Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2013.
- Kero 1974: Kero, Reino: *Migration from Finland to North America in the years between the United States Civil War and the First World War*. Turun yliopisto, Turku 1974.

- Kero 1980: Kero, Reino: *The Finns in North America: destinations and composition of immigrant societies in North America before World War I*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku 1980.
- Kero 1996: Kero, Reino: *Suureen Länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1996.
- Kero 1997: Kero, Reino: *Suomalaisina Pohjois-Amerikassa: siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1997.
- Kero 2014: Kero, Reino: *Migration from Finland to North-America*. Teoksessa Virtanen, Keijo (toim.): *Finns in the United States. The History of Settlement, Dissent and Integration*. Michigan State University Press, East Lansing 2014.
- Kilpi 1917: Kilpi, Oskar Kaaleb: *Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansantalous*. Sana, Helsinki 1917.
- Kivisto & Leinonen 2014: Kivisto, Peter & Leinonen, Johanna: *Ambiguous Identity: Finnish Americans and the Race Question*. Teoksessa Virtanen, Keijo (toim.): *Finns in the United States. The History of Settlement, Dissent and Integration*. Michigan State University Press, East Lansing 2014.
- Klinge 1972: Klinge, Matti: *Vihan veljistä valtiotalismiin: yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. WSOY, Helsinki 1972.
- Klinge 1997: Klinge, Matti: *Keisarin Suomi*. Schildts, Helsinki 1997.
- Kolehmainen 1951: Kolehmainen, John I.: *Haven in the Woods. The Story of the Finns in Wisconsin*. The State Historical Society of Wisconsin, Madison, Wisconsin 1951.
- Kolehmainen 1977: Kolehmainen, John I.: *A history of the Finns in Ohio, Western Pennsylvania and West Virginia. From Lake Erie's Shore to the Mahoning and Monongahela Valleys*. Ohio Finnish-American Historical Society, Ohio 1977.
- Korkiakangas 1999: Korkiakangas, Pirjo: *Muisti, muistelu, perinne*. Teoksessa Lönnqvist, Bo & Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.): *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. SKS, Helsinki 1999.
- Kostiainen 2014: Kostiainen, Auvo: *Politics of the Left and the Right*. Teoksessa Virtanen, Keijo (toim.): *Finns in the United States. The History of Settlement, Dissent and Integration*. Michigan State University Press, East Lansing 2014.
- Kula & Wtulich 1986: Kula, Witold & Wtulich, Josephine: *Writing Home: Immigrants in Brazil and The United States, 1890–1891*. Columbia University Press, New York 1986.
- Kurkinen 1985: Kurkinen, Pauli: *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. SKS, 1985.
- Kurvinen 2014: Kurvinen, Heidi: *Muistelmat lähteenä. Toimittaja Anni Voipion lehtimatka*. Teoksessa Hakasalo, Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.): *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. SKS, Helsinki 2014.
- Kälvemark 1972: Kälvemark, Ann-Sofie: *Reaktionen mot utvandringen: emigrationsfrågan i svensk debatt och politik 1901–1904*. Historiska institutionen vid Uppsala universitet, Uppsala 1972.

- Laakso 1994: Laakso, Veikko: *Suur-Loimaan historia: 2, Isonvihan päättymisestä 1900-luvun alkuun*. Alastaron kunta 1994.
- Labov & Waletzky 1997: Labov, William, & Waletzky, Joshua: *Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience*. Journal of Narrative and Life History, 1997 [1967] 7: 3–38.
- Laitinen & Nokkala 2005: Laitinen, Kari: *Suomalainen asevelvollisuus: historiaa, haasteita ja tulevaisuutta*. Puolustusministeriö, Helsinki 2005.
- Laitinen & Mikkola 2013: Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallisuuden 1800-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2013.
- Laitinen & Nordlund 2012: Laitinen, Lea & Nordlund, Taru: *Performing Identity and Interaction Trough Epistolary Formulae*. Teoksessa Dossena, Marina & Camiciotti, Gabriella D. (toim.): *Letter Writing in Late Modern Europe*. John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia 2012.
- Lahti-Argutina 2001: Lahti-Argutina, Eila: *Olimme joukko vieras vain. Venäjänsuomalaiset vainouhrit Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2001.
- Lappalainen 1961: Lappalainen, Pekka: *Pieksämäen seudun historia II*. Sisälähetysseuran Raamattutalon kirjapaino, Pieksämäki 1961.
- Le Roy Ladurie 1984 (1975): Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Mountaillou, ranskalainen kylä 1294–1324*. Otava, Helsinki 1984 (alkuperäinen teos ilmestynyt 1975.)
- Le Roy Ladurie 1990 (1979): Le Roy Ladurie, Emmanuel: *Karnevaali. Kynttelinpäivästä piinaviihkolle 1579–1580*. Art House, Helsinki 1990 (alkuperäinen teos ilmestynyt 1979.)
- Leino-Kaukiainen 2005: Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Tuntematon Sotilas Turkin Sodassa. S. A. Wallinin elämänvaiheet*. SKS, Helsinki 2005.
- Leino-Kaukiainen 2007: Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Suomalaisten kirjalliset taidot autonomian aikakaudella*. Historiallinen aikakauskirja 105(4) 2007.
- Leino-Kaukiainen 2011: Leino-Kaukiainen, Pirkko: ”Nyt lasken minä pännäni tämä vihelijäisen paperin päälle”. *Nuoren sotilaan kirjeitä 1800-luvun lopulta*. Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi. SKS, Helsinki 2011.
- Leskelä-Kärki 2006: Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1085. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki 2007: Leskelä-Kärki, Maarit: *Constructing Sisterly Relations in Epistolary Practices: The Writing Krohn Sisters (1890–1950)*. Nordic Journal of Women’s Studies 15, 2007.
- Leskelä-Kärki et al. 2011: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.): *Kirjeet ja historian tutkimus*. SKS, Helsinki 2011.
- Levi 1992 (1985): Levi, Giovanni: *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*. Tutkijaliitto, Helsinki 1992 (alkuperäinen painos 1985).
- Luntinen 1984: Luntinen, Pertti: *Sotilasmiljoonat*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1984.

- Lyons 2007: Lyons, Martyn: *'Ordinary Writings' or How the 'Illiterate' Speak to Historians*. Teoksessa Martyn Lyons (toim.): *Ordinary Writings, Personal Narratives: Writing Practices in 19th and early 20th-century Europe*. Peter Lang, Bern 2007.
- Lyons 2013: Lyons, Martyn: *The writing culture of ordinary people in Europe, c. 1860-1920*. Cambridge University Press, Cambridge 2013.
- Markelis 2006: Markelis, Daiva: *'Every Person Like a Letter: The Importance of Correspondence in Lithuanian Immigrant Life'*. Teoksessa Elliot, Bruce S. & Gerber, David A. & Sinke, Suzanne M. (toim.), *Letters across Borders: The Epistolary Practices of International Migrants*. Palgrave Macmillan, 2006.
- Mattila 2014: Mattila, Markku: *Myytti asevelvollisuudesta amerikansiirtolaisuuden syynä*. Julkaisussa *Siirtolaisuus Migration*, 4/2014, Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Nordlund 2013: Nordlund, Taru: *Keskustelua yli ajan ja paikan*. Teoksessa Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.): *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2013.
- Onnela 1975: Onnela, Samuli: *Nälkä, agentit, Amerikan kuume vai asevelvollisuus? Oulun läänin virkamiehet ja Kuopion hiippakunnan papit Amerikan siirtolaisuuden arvioijina*. Oulun yliopisto, Oulu 1975.
- Peltonen 1996: Peltonen, Ulla-Maija: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. SKS, Helsinki 1996.
- Peltonen 2003: Peltonen, Ulla-Maija: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS, Helsinki 2003.
- Peltonen 1997: Peltonen, Eeva: *Muistojen sodat – Muistien sodat*. Teoksessa Eskola, Katarina & Peltonen, Eeva (toim.): *Aina uusi muisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1997.
- Peltonen 1999: Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki 1999.
- Peltonen 2006: Peltonen, Matti: *Mikrohistorian lajit*. Teoksessa Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki, SKS 2006.
- Peltoniemi 1985: Peltoniemi, Teuvo: *Kohti parempaa maailmaa. Suomalaisten ihannesiirtokunnat 1700-luvulta nykypäivään*. Otava, Helsinki 1985.
- Pilli 1986: Pilli, Arja: *Suomalainen lehdistö Pohjois-Amerikassa: Silta vanhasta kotimaasta uuteen*. Teoksessa Virtanen, Keijo & Pilli, Arja & Kostiaisen, Auvo: *Suomen siirtolaisuuden historia: 3, Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto*. Turun yliopisto, Turku 1986.
- Polvinen 1984: Polvinen, Tuomo: *Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*. WSOY, Helsinki 1984.
- Possing 2014: Possing, Birgitta: *Elämä pelissä. Biografian historia ja vastuu*. Teoksessa Hakasalo (toim.) et al., Heini & Jalagin, Seija & Junila, Marianne & Kurvinen, Heidi (toim.): *Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus*. SKS, Helsinki 2014.

- Rantanen & Ruuska 2009: Rantanen, Pekka & Ruuska, Petri: *Alistetun Viisaus*. Teoksessa Anttila et al., *Kuriton Kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*. Vastapaino 2009.
- Rekonen 2013: Rekonen, Petri: *Raha, aika, itsekuri: modernin maailman synty paikallisena ilmiönä: modernisaatio Savossa ja Etelä-Pohjanmaalla vuosina 1870-1917*. Tampereen yliopisto, Tampere 2013.
- Ricoeur 1980: Ricoeur, Paul: *Narrative Time*. Critical Inquiry 7 (1980).
- Ricoeur 1992: *Life in Quest of Narrative*. Teoksessa *On Paul Ricoeur. Narrative and Interpretation*. Wood, David (toim.). Routledge, Lontoo 1992.
- Saarenheimo 1980: Saarenheimo, Eero (toim.): *Kirovuosien kronikka. Otteita professori Eliel Aspelin-Haapkyllän päiväkirjasta vuosilta 1905–1917*. SKS, Helsinki 1980.
- Salmi-Niklander et al. 2010: Salmi-Niklander, Kirsti & Suodenjoki, Sami & Uusitalo, Taina (toim.): *Lukeva ja kirjoittava työläinen*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2010.
- Sariola 1982: Sariola, Sakari: *Amerikan kultalaan: amerikansuomalaisten siirtolaisten sosiaalishistoriaa*. Tammi, Helsinki 1982.
- Seitkari 1951: Seitkari, O.: *Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvollisuuskysymys 1860- ja 1870-luvulla*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1951.
- Sevander 1993: Sevander, Mayme: *Red Exodus. Finnish-American Emigration to Russia*. OSCAT, Duluth 1993.
- Sevander 1996: Sevander, Mayme: *Of Soviet Bondage*. OSCAT, Duluth 1996.
- Sevander 2000: Sevander, Mayme: *Vaeltajat*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 2000.
- Silvennoinen et al. 2016: Silvennoinen, Oula (toim.) & Tikka, Marko & Roselius, Aapo: *Suomalaiset fasistit. Mustan sarastuksen airuet*. Werner Söderström, 2016.
- Stanley 2004, Stanley, Liz: *The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences*. Auto/Biography 12, 2004.
- Stark 2006: Stark, Laura: *Pitkospuita modernisaation suolle*. Teoksessa Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara: *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. SKS, Helsinki 2006.
- Steedman 2007: Steedman, Carolyn: *Master and Servant*. Cambridge university press, Cambridge 2007.
- Suodenjoki 2010: Suodenjoki, Sami: *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat. Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maaseutuyhteisössä 1899–1909*. SKS, Helsinki 2009.
- Talve 1963: Talve, Ilmar: *Radoilta ja ratojen varsilta: rautatieläisten elämää entisaikaan heidän itsensä kuvaamana*. SKS, Helsinki 1963.
- Thomas & Znaniecki 1958 (1918–1920): Thomas, William I. & Znaniecki, Florian: *The Polish Peasant in Europe and America*. Vol. 1-2. Dover, New York 1958 (1918–1919).

- Turner 1994: Turner, Arthur W.: *Strangers and Sojourners. A history of Michigan's Keweenaw Peninsula*. Wayne State University Press, Detroit 1994.
- Tikka 2009: Tikka, Marko: *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen suuri lakko 1905*. SKS, Helsinki 2009.
- Toivonen 1963: Toivonen, Anna-Leena: *Etelä-Pohjanmaan valtamerentakainen siirtolaisuus 1867–1930*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1963.
- Tommila, Päiviö 1973: Tommila, Päiviö: *Bobrikov ja Suomen sanomalehdistö. Turun yliopiston Suomen historian laitos, erikoispainossarja XVI*. Turun yliopisto, Turku 1973.
- Tommila 1999: Tommila, Päiviö: *Suuri adressi*. WSOY, Porvoo 1999.
- Tontti 2006: Tontti, Jarkko: *Right and Prejudice. Prolegomena to a Hermeneutical Philosophy of Law*. Ashgate Publishing, Aldershot 2004.
- Tontti 2011: Tontti, Jarkko: *Olemisen haaste: 1900-luvun hermeneutiikan päälinjat*. Teoksessa *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta*. Tontti, Jarkko (toim.). Vastapainot, Tampere 2011.
- Ahti & Ekman 2006: Ahti, Martti & Ekman, Torsten: *Suomen kaarti 1812–1905*. Schildt, Helsinki 2006.
- Tuomaala 2006: Tuomaala, Saara: *Kinoksia ja kivikkokankaita. Koulutie suomalaisen modernisaation kokemuksena ja metaforana*. Teoksessa Helsti, Hilka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara: *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. SKS, Helsinki 2006.
- Ukkonen 2000: Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla: muistelupuhe oman historian ja kokemuksestomusten tuottamisprosessina*. SKS, Helsinki 2000.
- Valtonen 2004: Valtonen, Heli: *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetti. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkerroista*. Jyväskylä Studies on Humanities 26. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004.
- Vilmusenaho 2001: Vilmusenaho, Risto: *Siikajokilaakson siirtolaisuus vuosina 1850–1914. Talous- ja sosiaalhistoriallinen tutkimus Kestilän, Paavolan, Piippolan, Pulkkilan, Pyhännän, Rantsilan, Revonlahden ja Siikajoen kuntien maastamuutosta*. Haapavesi 2001.
- Virtanen 1979: Virtanen, Keijo: *Settlement or Return. Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1979.
- Virtanen 1986: Virtanen, Keijo: *Pohjois-Amerikassa olevien suomalaisten siirtolaisten ja kotimaan yhteydet*. Teoksessa Virtanen, Keijo & Pilli, Arja & Kostiaisen, Auvo: *Suomen siirtolaisuuden historia 3, Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto*. Turun yliopisto, Turku 1986.
- Wodak 2008: Wodak, Ruth: *'Us' and 'Them': Inclusion and Exclusion – Discrimination via-Discourse*. Teoksessa Delanty, Gerard & Wodak, Ruth (toim.): *Identity, Belonging and Migration*. Liverpool University Press, Liverpool 2011.